CHRISTO REDEMPTORI SACRUM

Lærervejledning til

Kirkens historie

Bog 6 i På vej med Kristus

Ansgarstiftelsens Forlag
www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus

Andre bøger udgivet i serien "På vej med Kristus":

1. Gud kommer til os
2. Vores ven, Jesus
3. Kirken — vores hjem
4. Guds folk på vandring
5. Det glade budskab

Kirkens historie, Lærervejledning
Lærervejledning til Kirkens historie, Bog 6 i serien 'På vej med Kristus'
Originaltitel: Kyrkans historia, Lärarhandledning
Forfatter: © Sten Cedergren
© Katolska Pedagogiska Nämnden, Box 4198, 102 64 Stockholm, www.kpn.se, 2006
Redaktionsgruppe: Ulrika Erlandsson, teol.dr.p Ingvar Fogelqvist, Hélène-Dominique Lindroth

Dansk udgave © Ansgarstiftelsens Forlag, 2016. Den katolske Kirke i Danmark,
Gl. Kongevej 15, 1610 København V, www.pastoralcentret.dk
Oversættelse: Charlotte Olden-Jørgensen
Forfatter til nye dele om dansk kirkehistorie: Sebastian Olden-Jørgensen
Dansk redaktion: Marcelino Gauguin, Johanna Bos og Eva Maria Nielsen
Sats: Marcelino Gauguin. Design af omslag og omslagsbillede Marcelino Gauguin
Tegning i Bilag 1 af Linnea Dunér
1. oplag 2016 Print On Demand
ISBN nummer 978-87-40922-35-6 (Saxo Publish)
Hjemmeside: www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus
Til denne lærervejledning findes der barnets
egen bog *Kirkens historie*.

Både denne lærervejledning og barnets bog *Kirkens historie* er udarbejdet med økonomisk støtte fra Diaspora Kinderhilfe, Bonifatius Werk, Tyskland.

Pastoral-Centret
www.pastoralcentret.dk

BONIFATIUS WERK

INDHOLD

Sådan bruger du materialet *7*

1. En fantastisk historie *19*

2. De første kristne *29*

3. Kirkens tro formuleres *43*

4. Lys i mørket *55*

5. Øst og vest *65*

6. Danmark bliver et katolsk land *75*

7. En fantastisk fornyelse *89*

8. Urolige tider *101*

9. Protestanterne *111*

10. Et århundrede fyldt med helgener *123*

11. Gå ud i alverden *133*

12. En forandret verden *147*

13 Kirken i verden - Kirken i Danmark *159*

14 Nu er det din tur *173*

Bilag:

Bilag 1 – Ice-breakers og lege *183*
a. Navnelege *183*
b. Lære-kende-lege *184*
c. Bevægelseslege *186*
d. Stillesiddende lege *190*
Bilag 2 – Quiz - 20 spørgsmål om kirkens historie fra pinsen til middelalderen *193*
Bilag 3 – 20 spørgsmål om kirkens historie op til i dag *195*
Bilag 4 – Evaluering *197*
Bilag 5 – Skabeloner til gaveæsker *199*

Litteraturliste *203*

SÅDAN BRUGER DU MATERIALET

Du er kateket

Tillykke! Du har fået et kald til en vigtig og stimulerende opgave. Målet er, at du skal lede unge mennesker til et større fællesskab med Kristus og dybere ind i kirkens tro og liv.

Denne lærervejledning skal hjælpe dig i arbejdet med bogen "*Kirkens historie*". Den indeholder undervisningsforslag til hvert kapitel og vil inspirere dig og give dig forslag til, hvordan du kan tilrettelægge og variere din undervisning. Det kan virke som en lidt stor mundfuld, når du ser bogens titel: Skal jeg nu også være historielærer? Jeg er ikke så skrap til historie selv. Og hvorfor er det overhovedet nødvendigt med en bog, der handler om kirkens historie?

Hvorfor skal man lære om historien?

Det er ikke så sært, at folk er interesserede i deres families historie, i deres egne rødder. Der findes noget i os alle, der føler trang til at vide, hvor vi kommer fra, og hvordan vore forfædre var. Det giver os en fornemmelse af at høre til, en fornemmelse for vor identitet, og det kan måske give os en idé om, hvorfor vi er, som vi er i dag. Alle familier har deres egne "familiehistorier", der giver familien identitet og en slags "kollektiv hukommelse". Det er af samme grund, vi skal have historie i skolen. Den viden fungerer også som en kollektiv hukommelse for et folk og et land, den giver forklaringer på og forståelse for vor nutidige situation. Måske kan vi også lære noget af det, ikke mindst når det drejer sig om at møde fremtidens udfordringer.

Kirken er Guds folk. Kirken er vor åndelige familie. Alle døbte er medlemmer af den familie. At lære om kirkens historie er altså at lære vor åndelige families historie at kende. Ligesom vores egen families historier giver os en stærkere identitet og følelse af samhørighed, så giver viden om kirkens historie os en stærkere katolsk identitet og en mere intens følelse af samhørighed med kirken. Hvis man kender lidt

til kirkens historie, er det lettere at forstå, hvorfor kirken er, som den er i dag, ikke mindst i vort eget land, Danmark. Den viden er vigtig, når vi møder fremtidens udfordringer.

Forskellige perspektiver

Naturligvis kan man have forskellige perspektiver på historien. For mange er historien ikke andet end den menneskelige historie, for nogle styret af lovmæssigheder, for andre en tilfældig udvikling styret af enkeltpersoner og ideer. Der findes nogen, der siger, at kirken ikke er andet end én faktor blandt så mange andre i menneskenes historie på godt og ondt.

Som kristne og katolikker ser vi historien på en anden måde. Vi ser på historien med *troens øjne*. Vi ser et mønster og en udvikling i historien. Vi tror, at Gud har udvalgt sig et folk, at han har indgået en pagt med det og beseglet den med sin eneste søns blod. Vi tror at Gud har lovet aldrig at bryde sine løfter til sit folk, selvom folket ikke altid er lige trofast. Han har lovet at vejlede kirken med sin Helligånd og aldrig svigte den. I denne overbevisning fortsatte kirken Kristi arbejde på jorden med at gå ud i alverden og gøre alle folkeslag til hans disciple (Matt 28,19-20). I kirkens historie ser vi altså Guds fortsatte arbejde og åbenbaring. Historien er det værktøj, Gud bruger til at vise sig selv og sin vilje for menneskene. Gennem historien lærer vi Gud bedre at kende. Han har jo lovet at lede kirken frem til hele sandheden (Joh 16,12-15). At lære om kirkens historie forklarer i høj grad, hvorfor vores katolske tro ser ud, som den gør. Den har udviklet sig gennem lang tid. Endnu en grund til at lære historie.

Kirkens historie er ikke altid en succeshistorie. Kirken består både af helgener og syndere. Mange gange er kirken blevet reformeret og fornyet ved Helligånden. Vi kan også lære meget af den historie.

Røde tråde

I bogen er der nogle hovedideer eller røde tråde, om du vil, som ofte går igen. Det kan være nyttigt at kende til dem for at forstå kapitlets pointe. Disse bærende ideer er:

- Kirkens historie er **Guds folks historie**, det vil sige vores "familiehistorie".
- Kirkens historie er **endnu ikke afsluttet**!
- **Vi kan lære meget af dem, der er gået forud for os**. Det hjælper os, når vi står over for lignende udfordringer og muligheder.
- **Kristus har lovet aldrig at svigte sin kirke.** Historien viser, hvordan han altid er med os og er tro mod sine løfter.
- Kirken ledes og **fornyes konstant** ved Helligånden.
- Vi **forstår vores samtid bedre** ved at lære kirkens historie at kende og bliver bedre rustet til fremtiden gennem det, vi lærer af historien.
- Det drejer sig mere om at **lære *af* historien** end *om* historien.

Bogen ønsker ud fra disse grundlæggende tanker,

- at lade de unge udforske kirkens historie og
- at styrke deres identitet som katolikker,
- at øge deres samhørighedsfølelse med kirkens medlemmer i tid og rum,
- at få dem til at se, at Gud er trofast mod sine løfter og altid leder kirken,
- at lade dem opdage, at der er meget at lære af kirkens historie.

Bogens opbygning

Pædagogikken i bogen er den samme som i de tidligere bøger i samme serie og bygger på den såkaldte "Emmauspædagogik". Hvert kapitel tager udgangspunkt i vores daglige liv, derefter følger en præsentation af vores tro og en bearbejdning af den, der slutter med, at vi lander i hverdagslivet igen, forhåbentlig berigede med vor tro. Hvert kapitel er disponeret på følgende måde:

Vores liv

Afsnittet indeholder en billedfortælling, der kunne være hentet ud af de unges eget liv, og som knytter an til kapitlets tema. Efter tegneserien følger nogle spørgsmål, der opfordrer til refleksion og samtale om lignende situationer i de unges liv. Billedfortællingen og spørgsmålene danner indledning og springbræt til næste afsnit.

Vores katolske tro

Dette afsnit er kapitlets faktadel, hvor kirkens historie bliver præsenteret. Afsnittet indledes med en indledning, der sammenfatter det vigtigste af indholdet. For at forstå denne indledning er det vigtigt, at du som kateket også læser det historiske baggrundsmateriale i lærervejledningen (se nedenfor).

Vi lever vores tro

Afsnittet indeholder nogle øvelser, der skal hjælpe de unge til at bearbejde de fakta, de har læst i foregående afsnit. Afsnittet forsøger også at knytte de historiske fakta og de historiske personer til de unges liv i dag. Øvelserne bygger på spørgsmål som for eksempel: Hvad kan vi lære af det, der er sket, og de personer, vi lærer om? Hvad betyder det for os i dag? Hvordan påvirkes *mit* liv af denne nye viden? Hvordan skal jeg forholde mig til det, jeg har læst? Er jeg enig eller ej? Hvilke konsekvenser har det for mig? Hvert afsnit af *Vi lever vores tro* afsluttes med, at de unge fra tegneserien fortæller, hvordan den nye viden har påvirket dem.

Hjemme hos os

Dette afsluttende afsnit er det korteste, men ikke det mindst vigtige. Afsnittet sammenfatter det vigtigste i dagens kapitel og præsenterer forslag til spørgsmål, øvelser og fordybelse, som den unge kan bruge hjemme, eventuelt sammen med sine forældre. På den måde kan refleksionen fortsætte og forældrene drages med ind i processen. Det er vigtigt, at fortælle både de unge og deres forældre, at afsnittet findes.

Det er i det hele taget vigtigt, at du inddrager forældrene i undervisningsforløbet. Inviter gerne forældrene til et møde både først, midt i og sidst i forløbet. Fortæl, hvad I er i gang med, og opfordr dem gerne til at tage del i undervisningen gennem *Hjemme hos os*-aktiviteterne. Læs mere om forældrekontakt i vejledningen til kapitel 1.

Historisk baggrund

I lærervejledningen indledes hvert kapitel med et historisk baggrundsmateriale. Det er skrevet, for at du som kateket kan fordybe dig i den historiske periode, kapitlet handler om. Det er ikke nødvendigt, at du læser det historiske baggrundsmateriale, men det er forhåbentlig en hjælp til bedre at kunne forklare de unge, hvad kapitlet handler om. Afsnittet afsluttes med forslag til uddybende læsning. Disse forslag er for den, der føler tørst efter at lære mere, både for sin egen skyld og for de unges skyld.

For at du hurtigt kan danne dig et overblik, præsenteres kapitlets formål og en oversigt over afsnittets forskellige indhold.

Denne lektion

Så følger et meget detaljeret udkast til hvordan et undervisningsforløb kunne se ud. Det er at betragte som et forslag. Du vælger selv, hvordan du vil tilrettelægge undervisningen. Måske vil du sprede kapitlet ud over flere gange, måske har du helt andre ideer og planer. Så brug også dem. Det vigtigste er, at du kan udforme undervisningen så den passer dig.

NB!

Når du laver opgaverne og introducerer diskussionsemnerne i *Vi lever vores tro*, er det godt, hvis de unge i så stor udstrækning som muligt får lov til at arbejde sammen om opgaverne, enten to og to eller i grupper. På den måde får de tid til at tænke sig om og bearbejde det, de har lært, inden de svarer og går videre med at samtale om deres svar. Kundskaber skal tygges igennem for at fordøjes ordentligt. Dette gælder også for de opgaver, de unge skal klare på egen hånd. Lad dem tænke over det, inden de svarer.

Flere ideer

Hvert udkast til undervisningen slutter med forslag til flere aktiviteter og øvelser. Her findes i princippet alle ideer til mere praktiske øvelser. Vi har jo alle forskellige måder at lære noget på. Af og til taler man om indlæringsmetoder eller læringsstile.

Læringsstile - VIGTIGT!

Når vi lærer noget nyt, er der forskellige måder at tilegne sig det nye på, vi anvender forskellige læringsstile. Syn og hørelse er vel det, man først tænker på, når det gælder indlæring. Jeg *ser* på et billede eller en tekst, jeg læser eller *hører* nogen fortælle et eller andet. Men også følelser, oplevelser og det at skabe og bruge sine hænder er vigtigt for indlæringen. Man plejer at regne med fire indlæringskanaler:

Den visuelle kanal

- er måske den kanal, der er umiddelbart indlysende. De fleste mennesker har denne kanal som deres primære kanal. Man lærer ved at se noget.

Den auditive kanal

- indebærer at man lærer noget ved at *høre* nogen fortælle noget. Det er måske den indlæringsmetode, man først tænker på, når man tænker på sin egen skoletid. På den anden side er der langt færre mennesker, der har denne læringskanal som deres primære.

Den taktile kanal

- bruger man, når man lærer noget med sine hænder, sætter noget sammen, konstruerer og bygger.

Den kinæstetiske kanal

- bruger man, når hele kroppen og også følelserne er inddraget i indlæringsprocessen. Kan man lide at dramatisere noget og spille teater, har man en stærk kinæstetisk kanal.

Vi bruger alle de forskellige kanaler i forskellig udstrækning, når vi lærer. Derfor er det vigtigt, at du tænker på at variere din undervisning, så alle kanaler bliver aktiveret.

- Visuelle Viktor vil helst se på billeder eller tegninger på tavlen.
- Auditive Anna vil helst have, at du fortæller.
- Taktile Torben vil helst lave noget, der illustrerer historien.
- Kinæstetiske Katja vil gerne spille rollespil og bevæge sig.

Derfor er der til hvert kapitel forslag til praktiske øvelser, så taktile Torben får sin lyst stillet, ofte rollespil og drama, så kinæstetiske Katja også får en chance for at forstå et historisk begivenhedsforløb. Visuelle Viktor og auditive Anna får jo ofte deres, når vi gennemgår kapitlerne på den "traditionelle" måde.

Når du opdager, at børnene lærer på forskellige måder, forstår du vigtigheden af at variere din undervisning. Resultatet er gladere og mere engagerede børn, der får mere ud af deres undervisning.

Tænk gerne over, hvilken måde du selv lærer bedst på, og prøv at udvikle det i din undervisning. Men glem ikke, at nogle børn og unge måske har behov for en anden indlæringskanal. Variation er nøgleordet!

Afslutningsbøn

Bøn først eller sidst? Du bestemmer! I denne bog er bønnen konsekvent placeret i slutningen af lektionen. Hvis du mener, det passer bedre at starte med bøn, så gør det. Den er placeret sidst, fordi der ofte kan være lidt uro til start: Folk, der kommer for sent, forældre, der gerne vil snakke. Det er mere sandsynligt, at gruppen bliver forstyrret i begyndelsen end i slutningen af lektionen. Desuden er der en idé i at bønnen knytter an til dagens emne, så de unge kan se, at det, vi har taget op, ikke bare er en intellektuel aktivitet, men noget, der også påvirker vores liv og vores forhold til Gud.

Sidst i undervisningsvejledningen til hvert kapitel findes der forslag til en afsluttende bøn. Enten er det en forenklet form af kirkens daglige bøn - *tidebønnen* - eller en mere fri form for bøn. Vælg den, der passer dig bedst, og prøv eventuelt at variere lidt fra gang til gang.

Sangforslag og Youtube-playliste

I forbindelse med afslutningsbønnen har vi samlet nogle sangforslag. Vælg den eller de sange, der passer til din gruppe. For at gøre det nemmere at give sig i kast med nye sange, har vi lavet en Youtube-playliste, hvor du kan høre melodierne og i nogle tilfælde også finde tekster (de er ofte gemt nede i beskrivelsen til videoen). Find playlisten ved at gå på Youtube og søge "Kirkens historie - Bog 6 i serien På vej med Kristus" eller følg dette link:

https://www.youtube.com/playlist?list=PLKSTmKOdA8G8oNhhQkw3ZrNV08v46VIBb

Du kan også blot gå ind på www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus/laerervejledninger-paavej-med-kristus og finde playlisten dér under bonusmateriale.

Sanghenvisninger til *Lovsang* og *DUK-sangbogen* henviser henholdsvis til Lovsang 2. udgave. Salmebog for den katolske kirke, og Syng en ny sang. DUK's sangbog (Danmarks Unge Katolikker).

Kahoot

Vi har forberedt tre quizzer på kahoot, som du eventuelt kan bruge i forløbet. Den ene er en quizz om helgennavne, som svarer til opgaven "efterlysninger" på side 114 i elevbogen. De to andre er ren repetition og svarer til de trykte quizz'er, som du finder i bilagene i denne lærervejledning. Der er en efter kapitel 7, som svarer til at du er ca. midtvejs gennem stoffet, og en til allersidst ved kapitel 13. Du kan kopiere de tilhørende bilag og lade quizzen løses skriftligt eller du kan booste humøret ved at lade de unge tage deres smartphones op af lommen og tage kahoot-quizzen. Det er supernemt og meget sjovt.

Find alle kahoots samlet på
www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus/kirkenshistorie/kahootkh

For at bruge kahoot-quizzene skal du som lærer følge lærerlinket (enten via linket ovenfor eller ved at taste de lange links nedenfor.) Eleverne skal gå ind på kahoot.it med deres smartphone eller tablet. Når læreren har trykket "Play" vises der en PIN-kode, som hver elev skal taste ind på sin enhed. Når alle er logget på med den kode, er I klar til at gå i gang. Eleverne skal kunne se din skærm (eventuelt en storskærm), for dér vises alle spørgsmålene.

Efter kapitel 7:

20 Spørgsmål om kirkens historie fra pinsen til middelalderen

https://play.kahoot.it/#/k/e2ea9a06-e6e9-4292-8c35-bbff91d40966

Efter kapitel 13:
Den katolske kirkes historie op til i dag
https://play.kahoot.it/#/k/d422bb9e-c1b8-4b92-9ba9-607fa6373b76

Efter kapitel 14:
Find helgennavnet ...
https://play.kahoot.it/#/k/a12f3f07-0726-42bd-b357-bad9df2b40cd

Find nemt disse kahoots og andre digitale ressourcer på www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus/laerervejledninger-paavej-med-kristus

Tidebønnen

Bagerst i de unges bog (se også bilagene i denne lærervejledning) præsenteres en ny - men gammel - måde at bede på, nemlig tidebønnen. Tidebønnen er kirkens traditionelle bøn og bedes dagligt i klostre, kirker og hjem verden over på alle tidspunkter af dagen. Rødderne til denne form for bøn går langt tilbage i tiden, og det var også sådan, Jesus kunne bede. Kort sagt kan man sige, at det handler om at bede med bibelens ord, især med hjælp fra davidssalmerne. På skift og meditativt læser man en eller flere salmer indrammet af lovsang, læsning og bøn.

Den form for tidebøn, der præsenteres i her i bogen, er meget forenklet og sammensat af forskellige dele fra den "rigtige" tidebøn: En indledende salme efterfulgt af en bibelsk salme, som læses skiftevis, en kort tekst, en bøn, Fadervor og velsignelse. Læs mere om tidebønnen i Tidebogen.

At denne form for bøn præsenteres her, hænger naturligvis også sammen med, at bogen handler om kirkens historie og tradition. På den måde møder de unge, ganske vist i forenklet form, en bønstradition, der har dybe rødder i vores katolske tradition og historie, og som du kan knytte an til, for eksempel, når det drejer sig om klostervæsenets opståen (se kapitel 4).

Nogle praktiske anvisninger, når man beder tidebøn

- Ved indledningen og ved velsignelsen gøres korsets tegn.
- L: Leder
- A: Alle
- Under "Ære være Faderen ..." bøjes hovedet i ærbødighed.
- Man synger ikke Halleluja i fastetiden.
- Alle synger hymnen sammen. Man kan erstatte den med en anden salme eller sang.
- Antifonen indledes af lederen og læses så i fællesskab af alle.
- Den bibelske salme læses skiftevis mellem to grupper eller mellem leder og alle. Man kan naturligvis erstatte den foreslåede salme med en anden.
- Når man læser de bibelske salmer, holder man en kort pause ved asterisken (*).
- Læsningen kan med fordel læses af en anden end lederen.

Anden form for bøn

For dem, der foretrækker en mere fri form for bøn, er det selvfølgelig helt i orden. Du vælger, hvad der passer dig og din gruppe bedst. Det vigtigste er, at I beder! Hvorfor ikke afprøve forskellige former for bøn? Husk, at det også er spændende for de unge mennesker komme til at møde forskellige traditioner og måder at bede på. Forandring fryder.

Selv hvis I har en messe efter undervisningen, er det godt, hvis I beder sammen i undervisningsgruppen. Det ene udelukker ikke det andet.

HELD OG LYKKE!

1. EN FANTASTISK HISTORIE

Indledning

(*Den katolske kirkes Katekismus* - KKK: Afsnit 751-796)

Det indledende kapitel i bogen skal introducere både dig som kateket og de unge til bogens emne. Kapitlet vil opmuntre til refleksion over, hvad vi mener, når vi taler om *kirken*, og grunde over, hvorfor vi skal lære om *historien*.

Måske er der nogen, der har dårlige erfaringer med at lære historie. Måske har den historieundervisning, de tidligere har haft, mest handlet om at lære årstal og begivenheder udenad på en måde, der føltes kedelig og meningsløs. Det første kapitel vil derfor fokusere på, hvorfor vi skal lære historie, og hvor vigtigt der er for en katolik at kende kirkens historie. Et hovedtema i kapitlet er, at det at lære historien at kende *giver en følelse af samhørighed og identitet, og at vi har meget at lære af historien for bedre at forstå vor samtid, og at den gør os bedre rustet til fremtiden.* Kapitlet vil fremhæve, at det mere drejer sig om at lære *af* historien end *om* den. Præcis som man bedre forstår sig selv, hvis man kender sin familiebaggrund, så bliver ens katolske identitet også stærkere, når man lærer kirkens historie at kende.

Det er en vigtig katolsk tanke, at åbenbaringen er afsluttet i og med Jesus, men at den ikke var helt gennemlyst og forstået af mennesker for 2000 år siden. Kirken har fået et løfte om at blive ledt frem til hele sandheden af Helligånden, og det er det, der sker i kirkens historie. Vi ærer jo ikke kun bibelen, men også *traditionen* (jf. KKK 82). Meget af det, vi som katolikker tror på - for eksempel læren om Kristi to naturer, Marias ubesmittede undfangelse - står jo ikke tydeligt i bibelen, selv om det kan anes dér, men er en indsigt, der er vokset frem efterhånden, som man i kirkens fællesskab har forsøg bedre at forstå det, Gud har åbenbaret. Historien er altså et redskab for åbenbaringen og for religiøs viden og indsigt. Det er derfor, den katolske kirke værd-

sætter traditionen så meget. Hvis man lærer kirkens historie at kende, kommer man til at forstå vores katolske tro meget bedre og føle en større og dybere samhørighed med kirken og dem, der er gået forud for os. Samtidig kan man lære meget, både af det, der har været godt, og af det, der har været mindre godt, i kirkens historie. Det er jo os, der lever nu, der skal bringe kirkens historie videre.

Desuden er det jo både spændende og interessant at lære om historien!

Før undervisningen

Målet med denne lektion er:

- at byde de unge velkommen,
- at forstå, hvad vi mener, når vi taler om kirken som *Guds folk*,
- at forstå, hvilken rolle kirken har i *Guds frelsesplan*,
- at fundere over, *hvorfor* vi skal lære historien at kende, og lære om dem, der er gået forud for os,
- at hjælpe de unge til at forstå det fantastiske i at tilhøre en verdensomspændende kirke med en 2000-årig historie og opmuntre dem til selv at berige kirkens videre historie.

Medbring

- bøgerne til de unge
- skriveredskaber
- lys og sang- eller salmebøger til bønnen

VIGTIGT - Forældrene!

Kontakt med forældrene er vigtig! Start med at tale med din præst om, hvordan du kan mødes med dem. Enten kan du sørge for, at forældrene er med i begyndelsen af første lektion, eller du kan arrangere et særligt forældremøde på et senere tidspunkt, måske i forbindelse med næste lektion. Det er naturligvis under alle omstændigheder vigtigt at have kontakt med forældrene. Når du møder dem, får du et

indtryk af de unges familier og en mulighed til at forklare, hvordan undervisningsmaterialet er struktureret. Du får også mulighed for at understrege, hvor vigtigt det er, at undervisningen ikke skal ses som et isoleret fænomen, men som begyndelsen på en proces, der fortsætter hjemme, når man arbejder videre med afsnittet *"Hjemme hos os"*.

Lad forældrene præsentere sig selv og deres familier. Spørg dem gerne om, hvilke forventninger de har til undervisningen. Hvad har fungeret godt ved tidligere lejligheder? Er det noget, der kunne forbedres? Fortæl derefter, hvilke forventninger du/kirken har til forældrene! Fortæl dem, hvor vigtigt det er, at de er involveret i de unges undervisning. Hvis forældrene synes det er vigtigt, er chancen større for, at de unge også vil mene det. Påpeg, at børn og unge foretrækker at efterligne, hvad vi gør, snarere end det, vi siger.

Måske er der denne gang ekstra god grund til at opmuntre og udfordre forældre til at tage del i det, de unge lærer i undervisningen. Det handler jo om kirkens historie, og mange føler sig måske ikke velbevandret i det. Påpeg, at de nu har en gylden mulighed for at komme til at lære den bedre at kende sammen med de unge!

Del gerne informationen ud på tryk også i form af et velkomstbrev (og husk at nogle familier kan have vanskeligt ved det danske sprog). Glem ikke at angive, hvad du hedder, og hvordan de kommer i kontakt med dig.

Tips!

Du kan måske lave en e-mail-liste med forældrenes e-mail-adresser eller en facebook-gruppe, så du nemt kan sende information om eventuelt aflyst undervisning, afslutninger og andre ting, og sidst men ikke mindst minde forældrene om arbejdet med bogen og *Hjemme hos os*-siderne og tilskynde til engagement. Husk at angive din egen e-mail, så forældrene kan kontakte dig, hvis det er nødvendigt.

Undervisningen

Da det er den første undervisningsgang, kommer en hel del af tiden til at gå med at mødes og hilse på hinanden. Forsøg at skabe en så behagelig og indbydende atmosfære som muligt. Byd gerne på lidt at drikke og spise. Husk på, at de unge er det vigtigste og grunden til, at du er der som kateket. Sørg for at skabe så god en kontakt som muligt fra starten. Skulle det ske på bekostning af, at du ikke får tid til hele første kapitel i lærebogen, så gør det ikke noget. Det vigtigste er, at de unge først og fremmest føler sig velkomne og set. Tag dig tid til at hilse på alle.

Præsenter dig selv og fortæl, hvem du er. Skriv alle navnene ned eller kontroller adresse, telefonnummer, eventuel e-mail-adresse og så videre.

Navneleg / Lær hinanden at kende-aktivitet

Hvis der er brug for det, kan du altid starte med en navneleg eller en anden lær hinanden at kende-aktivitet. Eksempler på disse og andre aktiviteter finder du i bilag 1.

Arbejde med bogen

Nu er det tid til at uddele de unges bøger. Før du gør det, kan du vise bogen frem og fortælle, at den handler om kirken og kirkens historie. Spørg om de unge ved, hvad du mener, når du taler om kirken. Husk, at der ikke er noget forkert svar på dette tidspunkt, det er alt sammen kun et udtryk for, hvad de unge tænker. Måske kan du allerede nu sige, at kirken kan betyde mange forskellige ting. Hvis du ønsker at starte en større tankeproces, kan du skrive det, de unge siger, op på en tavle, hvis du har adgang til en. Bemærk, at hvis de er ivrige efter at snakke, kan det let trække ud. En association fører gerne videre til en anden!

Del så bogen ud, og lad dem kigge lidt i den. Sørg for, at de skriver deres navn i den, og understreg, at det er meget vigtigt, at de tager bogen med hver gang. Selv om det kan være fristende for dig som

kateket at opbevare bøgerne for at være sikker på, at de er der hver gang, så vær opmærksom på, at det er lige så vigtigt, at de unge har bogen med hjem, så forældrene kan inddrages i undervisningen.

Slå op på første kapitel, og lad de unge læse historien i "*Vores liv*". Drøft spørgsmålene. Hvis samtalen går trægt, kan du have forberedt en fortælling om din egen familie, der viser, hvordan historien kan forklare tingene i dit liv. Måske kan du have noget med, der har tilhørt et familiemedlem, og som har en historie at fortælle. Hvis de unge derimod er snakkesalige, og du hører alt for mange historier om fantastiske tanter og grandfætre, så styr varsomt diskussionen tilbage på ret spor igen. Hvad nytte kan vi have af at vide, hvad der skete, før vi blev født? Mange svar er naturligvis mulige, alle fortjener at respekteres, men *helst skal I komme til den konklusion, at historien kan forklare meget om, hvorfor vi har det, som vi har det nu, og at vi måske også kan drage en vigtig lære med henblik på fremtiden. Vi lærer simpelthen os selv bedre at kende.*

Har I allerede talt om, hvad kirken er, kan du knytte an til det nu. Følgende gælder for alle tekster i bogen: Enten kan du genfortælle teksten for de unge eller læse det højt for dem. Alternativt kan de unge selv læse teksten. Det bedste er måske, hvis du kan få dem til at skiftes til at læse højt. Så kan du stoppe op de steder, hvor der er problemer, eller hvor der er svære ord, de har brug for at få forklaret. Men husk på, at alle måske ikke er lige vant til at læse, og nogen kan have læse- og skrivevanskeligheder. Vælg ikke nogen til at læse, hvis du ikke kender ham eller hende! Slut af med at kigge på billederne, der illustrerer teksten. Sørg for, at alle har forstået, at det er frelseshistorien med Kristus som centrum, det handler om.

Læs forordet sammen, og beundr det smukke træ på den modstående side. Lad de unge mennesker arbejde med de første to opgaver, så langt som muligt. Er det svært at udfylde træet, så kan du fortælle, at det er ikke altid let, og det er hensigten, at de skal fortsætte med den opgave hjemme sammen med deres forældre. Hvis du har tid til også at arbejde med de "åndelige" forfædre, så du kan have forberedt dig ved hjælp af et helgen leksikon som f. eks *423 helgener i troen og kunsten* (Katolsk forlag 2012) eller *The Oxford Dictionary of Saints*. Et godt sted på nettet er: http://catholicsaints.info/ eller katolsk.no.

Hvis de unge synes, det er svært, kan du fortælle dem, at de når som helst kan gå tilbage til stamtræet og udfylde et felt med en, de kommer til at kende ved at læse bogen.

Tal om den tredje opgave, efter at de har fået lidt tid til at tænke. Måske er det nemmere nu, hvor de har nogle navne foran sig.

De sidste to opgaver er det måske ikke nødvendigt, at I når. De skal ses som en fordybelse og en mulighed, hvis du som kateket ønsker det, og du vurderer, at gruppen kan klare det.

Mind de unge om *Hjemme hos os*-siderne, og sig, at de skal bede forældrene om at hjælpe dem med at udfylde eventuelle huller og tale om spørgsmålene. Der er også en mulighed for, at du, med forældrenes tilladelse naturligvis, beder dem om næste gang at medbringe en ting, der fortæller en familiehistorie. Det behøver ikke være noget smart eller særligt. Det kræver selvfølgelig, at du føler du har tid næste gang.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Sæt jer enten i en rundkreds i lokalet, eller gå ind i kirken/kapellet og sæt jer i bænkene. Tænd et stearinlys, og sluk eller dæmp lyset i loftet. Lad de unge falde til ro.

Gør et korstegn sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Mægtigste Kriste* - Nr. 500 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Alle mine kilder skal være hos dig* - Nr. 567 i Lovsang

- *Jeg er med jer alle dage* - er enkel, og passer perfekt til dagens tema. Jesus lover aldrig at svigte os, hans kirke. Den kan gentages flere gange, gerne som kanon. Vi har den ikke i nogen af vores sangbøger, men du kan lære den ved hjælp af youtube-playlisten "Kirkens historie - Bog 6 i serien På vej med Kristus" (*se mere om playlisten på side 14*).
- *Flammerne er mange* - Findes desværre ikke i den katolske salmebog eller i DUK-sangbogen, men den er i Den danske salmebog (Onlineversion: http://www.dendanskesalmebogonline.dk/salme/335). Teksten kan også findes i beskrivelsen til en af videoerne på Youtube.

Bed en bøn, hvor I takker Gud for kirken, for at vi må tilhøre hans folk, og for at Gud har lovet aldrig at svigte os. Man kan også bede for kirkens ledere.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det?
- Hvordan føles det efter den første lektion?
- Følte alle sig velkommen?
- Har de unge forstået, hvad det betyder, når man taler om kirken?
- Lykkedes det for mig at vække deres interesse for historien og vise, at den kan være interessant og lærerig?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste undervisningsgang?

Elevkort

Lav en kopi af "kortet" på næste side, ét for hvert barn, og gør notater i årets løb efterhånden, som du lærer dem bedre at kende. Det er dine personlige kort; hverken børnene eller andre skal se dem. De skal hjælpe dig med at huske, hvem det enkelte barn er. Bed for dine elever.

Kortet kan også downloades fra

www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus/laerervejledninger-paavej-med-kristus/

Mit undervisningsbarn

Navn og adresse: _____

_____

Fødselsdag: _____ Dåbsdag: _____ 1. Kommunionsdag: _____

Barnets skytshelgen: _____ Helgenens fejres den:_____

Øvrige familiemedlemmer: _____

_____

Kender andre i gruppen: _____

Interesserer sig særligt for: _____

Er god til/fritidsinteresser: _____

God tanke eller idé, som barnet har haft til undervisningen: _____

_____

Andet, der kan være af betydning for at forstå dette barns situation:_____

_____

Bemærk, at der findes børn, som ikke har noget helgennavn eller nogen skytshelgen.

2. DE FØRSTE KRISTNE (30-313)

Baggrund

(KKK 830-31, 857-862, 880-882, 2113, 2473-2474, 2506)

Det andet kapitel i bogen om kirkens historie handler om kirkens tidligste historie, fra pinse til år 313, hvor kirken blev tilladt. Tiden er præget dels af en meget hurtig ekspansion, dels af forfølgelser mod de kristne. Betingelserne for den hurtige spredning af den kristne tro var ideelle. Der kan fremhæves flere årsager, der kan forklare kirkens hurtige vækst. Da kristendommen opstod, var hele Middelhavsområdet forenet og kontrolleret af det mægtige Romerrige. Området var præget af Pax Romana - den romerske fred - og det var derfor relativt sikkert at rejse fra den ene ende til den anden, noget, som de kristne missionærer kunne udnytte. Samlet set var romerne fænomenale til at skabe en velfungerende infrastruktur. De byggede veje, broer og havne rundt omkring i Middelhavsområdet, som rejsende kunne benytte. Derfor var det både nemt og sikkert at rejse langt omkring.

Romerriget var også relativt kulturelt ensartet. Græsk var et almindeligt sprog, især i den østlige del af imperiet, noget som de første missionærer også kunne udnytte. Græsk spillede nogenlunde samme rolle som engelsk i dag. En anden faktor var den religiøse mangfoldighed og åbenhed over for forskellige religioner i hele det romerske imperium. Nogle har endda talt om en "åndelig sult", som missionærerne naturligvis også kunne knytte an til. Sidst, men ikke mindst, har man peget på det stærke indtryk, de første kristnes gensidige kærlighed gjorde på deres omverden (ApG 2,47). I sidste ende er det selvfølgelig Helligåndens aktivitet i kirken, der er årsagen til de kristne menigheders vitalitet under den første ekspansion.

Kapitel 2 tager udgangspunkt i, hvordan de første kristne menigheder fungerede, og ønsker at udfordre de unge til at sammenligne disse med vore menigheder i dag. Som forberedelse til denne lektion er det

godt, hvis du kan læse de første kapitler af Apostlenes Gerninger, især kapitlerne 1-2, for at få baggrunden for de første menigheders liv.

Takket være missionærer spredtes kirken derefter længere ud fra Jerusalem. Fra begyndelsen troede apostlene, at de kun skulle henvende sig til jøderne med evangeliet, men snart var der flere ikke-jøder, der antog kirkens tro, og det førte til en krise i kirken. Skulle man først blive jøde, før man kunne blive kristen? Det hele blev løst ved det første kirkemøde (koncil) i historien i Jerusalem i år 49. Dette møde kan du læse om i ApG 15. Resultatet af mødet var, at hedningerne også kunne blive kristne uden at skulle overholde alle reglerne i jødedommen, deriblandt især omskæring og spiseforskrifter. Mødet er et vigtigt vendepunkt i kirkens historie. Kirken sprængte sine etniske og regionale grænser (jødedommen og Palæstina) og kunne vokse ud i hele den græsk-romerske verden. Kirken blev katolsk, universel. Ordet "katolsk" blev første gang brugt af Ignatius af Antiokia i 105. Ignatius var biskop og martyr.

I denne forbindelse spiller apostelen Paulus en vigtig rolle. Læs om ham i Apostlenes Gerninger, især om hvordan han blev kristen, og hvad der skete dengang. Hans omvendelse kan du læse om i ApG 9. Han har også selv beskrevet begivenhederne i sit brev til Galaterne kapitel 1-2. Paulus foretog flere rejser i Romerriget, og de er beskrevet i Apostlenes Gerninger fra kapitel 13 og frem. I mange bibeludgaver findes der også bagerst nogle kort, hvor man blandt andet kan følge Paulus' rejser. Fold dem gerne ud, og hav dem liggende ved siden af dig, mens du læser Apostlenes Gerninger. I lærebogen vil de unge komme til at stifte bekendtskab med hans anden rejse og se, hvordan man kan finde sporene af hans rejser ved at læse de breve, der er i Det nye Testamente.

Paulus kom til sidst til hovedstaden Rom, hvor han formentlig blev martyr i 67 under kejser Neros forfølgelse af de kristne. Også Peter var kommet til Rom og led sandsynligvis martyrdøden på samme tid som Paulus. Ifølge traditionen blev Peter korsfæstet på hovedet, og over hans grav blev den store Peterskirke i Rom bygget. Paulus, der var romersk borger, blev henrettet med et sværd. At Peter kom til

Rom er vigtig. Peter blev udnævnt af Jesus til at være leder af kirken (Matt 16,13-20), den klippe, som Jesus ville bygge sin kirke på. Den nuværende pave kan pege på den apostolske kontinuitet i sit embede. Allerede tidligt i kirkens historie findes kirkens ledelse i Rom.

Kirkens hurtige vækst i de første århundreder er enestående. Endnu mere hvis man overvejer, at kirken fra begyndelsen blev set på med mistro af de romerske myndigheder. Kirken blev betragtet som en fare, der truede rigets enhed gennem dens stædige afvisning af kejserdyrkelsen. For at øge enheden i riget ville kejseren have, at alle ofrede to røgelseskorn foran et billede af kejseren. Han skulle betragtes som en gud. Derefter modtog man en kvittering for sin loyalitet. De kristne nægtede, da de betragtede det som afgudsdyrkelse. Der var også sære rygter om, at de kristne mødtes om natten for at hengive sig til incest og kannibalisme, hvilket naturligvis var en misforståelse af den gensidige kærlighed og fejringen af eukaristien. Endelig mente romerne også, at de kristne undergravede den romerske moral, når de ønskede at sidestille slaverne med deres herrer og tillod unge kvinder til at afstå fra ægteskab, hvis de ønskede det.

Den første forfølgelse under kejser Nero i 64-67 synes at have været spontan. Der kom flere bølger af forfølgelse omkring år 202, 250 og 303. Under disse forfølgelser dræbtes tusinder af kristne. Nogle af dem kender vi ganske godt. I lærebogen nævnes Polykarp, som var biskop i Smyrna i Lilleasien, hvis martyrium er beskrevet i detaljer, formentlig efter en øjenvidneberetning. De unge stifter også bekendtskab med Perpetua, en af de mange unge kvinder, der led martyrdøden. Også hendes martyrium er detaljeret beskrevet. Fascinerende nok har hun også skrevet en dagbog om sine oplevelser i fængslet, før hun blev ført bort for at blive dræbt. Læs om disse og andres martyrium i en bog om helgener (se kapitel 1). Forfølgelserne sluttede, da de romerske myndigheder mere eller mindre så sig tvunget til at anerkende kirken, som i 300-tallet havde spredt sig over hele det romerske imperium.

Se litteraturlisten på side *203* hvis du ønsker at fordybe dig yderligere i den ældste kirkes historie.

Målet med denne lektion er:

- at forstå, hvordan de første kristne menigheder fungerede, og hvordan de kan inspirere os,
- at se, hvor hurtigt kristendommen spredtes, og hvordan de første missionærer kan inspirere os til at overvinde vores frygt og turde tale om vores tro i dag,
- at opmuntres af martyrernes eksempel, så vi også tør stå inde for vores tro.

Medbring

- bibler
- papir og skriveredskaber
- lys og sang- / salmebøger til bøn
- eventuelt materialer til badges

Undervisningen

Hvis det er anden gang, I mødes, kan det være godt at sørge for, at alle kan hinandens navne. Måske ville det også være på sin plads med en leg eller øvelse (se bilag 1), hvis I har tid?

Knyt an til det, I talte om i sidste lektion. Hvad er kirken? Hvorfor skal vi lære om historien? Hvad kan de unge huske? Hvordan gik det med stamtræet? Blev det færdigt derhjemme? Lærte vi noget nyt? Er der nogen, der har noget at vise frem eller fortælle? Måske kan I afslutte denne feedback ved at synge *"Jeg er med jer alle dage"* eller *"Laudate omnes gentes"* igen, hvis I sang den sidste gang.

Måske kan det også være hensigtsmæssigt før dagens lektion at sige noget om datoer og kronologi (et græsk ord, der betyder "videnskaben om tiden"). Mange oplever det der med årstal som vanskeligt og spørger, om det nu også er så vigtigt. Som anført ovenfor er formålet med denne bog først og fremmest at lære af historien og ikke om den. Det vigtigste er ikke, at de unge lærer begivenheder og år, men at de

lærer at føle sig forbundet med kirken og forstår, hvor meget vi kan lære af kirkens historie. På den anden side kan man ikke undgå årstal, når man lærer historie. Årstallene er historiens skelet. Ligesom du ikke kan have en krop uden et skelet, så kan det være svært at få begreb om historien, hvis du ikke har en struktur. Årstal og kronologi giver den struktur, man har brug for. Men som sagt, er det ikke det vigtigste, men et middel til at bringe orden i historiens begivenheder og personer.

Tal med de unge om, hvordan man kan opdele historien i årstal. Den mest almindelige i vores kultur er selvfølgelig at gøre det med Kristus i centrum. Vi regner derfor hans fødselsår som år 1 og alle andre år enten før (f.Kr.) eller efter Kristus (e.Kr.). Overvej, hvordan dette hænger sammen med historien om frelsen, nemlig Kristus som centrum for historien! Man bruger også nogle gange bogstaverne AD, som er latin og står for Anno Domini, "Herrens år", altså efter hans fødsel. Forklar dette for de unge.

Vis, hvordan man laver en tidslinje. Hvis I har tid, kan alle måske lave deres egen personlige tidslinje for deres liv, hvilket er omkring 12-13 år, og udfylde med begivenheder, som I mener er vigtige; fødsel, dåb, skolestart, første kommunion og så videre. Vupti har de unge lavet deres egen kronologi og måske forstået, at der er en mening med at være sikker på visse årstal. Det giver støtte til ens tanker.

Arbejde med bogen

Bed de unge om at slå op på *Vores liv* i lærebogen. Læs fortællingen sammen. Måske kan de unge fordele rollerne og læse replikkerne på skift? Drøft spørgsmålene. Hvad synes de, Rana skal sige? Udvid samtalen, så det handler om, hvordan man generelt kan opføre sig, når man er i en situation med gruppepres, når "alle" synes at mene det samme. Diskuter vanskeligheder, frygt og mulige alternativer. Fortæl så, at dette kapitel handler om mennesker, der kæmpede med de samme problemer, som vi har.

Slå op på afsnittet *Vores katolske tro*, og gør det samme som sidste gang. Læs det igennem enten højt eller stille hver for sig. Højtlæsning er også

godt for dem, der har problemer med at læse og skrive. Disse unge mennesker har lettere ved en tekst, hvis de hører den og ikke behøver at læse den for sig selv. Enten kan I først læse indledningen og afsnittet om de tidlige kristne menigheder og derefter gå til *Vi lever vores tro* og lave de opgaver, som drejer sig om faktasektionen, eller I kan læse hele afsnittet *Vores katolske tro*, og derefter gå til opgaverne og lave dem alle på én gang.

Når I læser om Paulus, kan I slå op i Apostlenes Gerninger, kapitel 9, og læse om hans omvendelse. Alternativt kan du genfortælle historien. Se også se på billedet af Paulus og Peter, og undersøg, hvad det viser. Normalt afbildes Paulus ifølge gammel tradition skaldet, med skæg og sværd. Sværdet er et symbol på Guds ord, som han prædikede, men fortæller os også, at han blev halshugget med et sværd. Peter har nøglerne som et symbol, naturligvis forbundet med, hvad Jesus siger i Matt 16,19. Slå også det sted op, og læs det.

Stop også gerne op ved ordet katolsk, og forsikr dig om, at alle forstår, hvad det betyder (forbered dig ved at læse KKK 830-831).

Stop op ved billedet på næste side.

- Hvad forestiller det?
- Hvem er med på billedet?
- Hvad udtrykker folk?
- Hvad laver de der?
- Hvor er de?
- Hvilke følelser formidler billedet?

Billedet er et maleri fra 1800-tallet, der kaldes "*De kristne martyrers sidste bøn*". Stedet formodes at være Cirkus Maximus i Rom, hvor de fleste martyrer døde (og dermed ikke Colosseum som mange tror). En ikke helt usædvanlig og grusom måde at dræbe folk på var at lade dem kæmpe mod sultne og vilde dyr. Oftest blev folk hårdt såret for derefter at blive dræbt med sværd. Selvom billedet er måske lidt "ro-

mantiseret", kan det stadig sige noget om, hvordan det skete. Om ikke andet, vækker det måske nogle følelser.

Hvis du har læst om nogle martyrer, så kan det også være på sin plads at tale om dem her. Læs det, der står i boksen, og sørg for, at alle har forstået betydningen af ordet martyr. De første kristne fejrede den hellige eukaristi på eller ved siden af en martyrgrav. Derfor har alle kirker i dag stadig relikvier i eller under alteret. Måske kunne I finde ud af, hvis relikvier der er i jeres sognekirkes alter?

Udtalehjælp

- Antiokia udtales Anti-o-kia
- Perpetua udtales Per-pe-tua

Opgaver

1. De første kristne menigheder

Hvad gjorde de første kristne i deres menigheder? Det nærliggende svar er naturligvis, at de lod sig undervise af apostlene, hjalp hinanden, fejrede eukaristien og bad. Men man kan naturligvis også tænke på, at de havde alt fælles, og at de viste glæde og så videre.

2. Kirken bliver udbredt

Opgaven med missionærerne og tale-/tankeboblerne, kan det være hensigtsmæssigt at lade de unge mennesker arbejde med to og to, hvis det er muligt, ligesom Jesus havde for vane at sende disciplene ud to og to. Derefter kan I diskutere, hvad I er kommet frem til sammen, og måske skrive det på en tavle, hvis der er en. Tal gerne om spørgsmålene, og forsøg at finde det vigtigste punkt i kapitlet: Hvad kan de første kristne lære os i dag? Hvad de unge skriver i boblerne kan naturligvis variere og viser måske, hvad de opfatter som centralt for den kristne tro. I tankeboblerne kan det måske dreje sig om generthed, frygt for forfølgelse, følelse af utilstrækkelighed, etc. Diskuter deres svar, og overvej, hvordan man overvinder denne frygt?

Opgaven om hvordan kirken vokser er ganske enkel. Det handler om at være i stand til at placere byerne de rigtige steder på kortet. Kirken

blev født i Jerusalem. Romerrigets hovedstad er selvfølgelig Rom. Linjerne mellem de byer, Paulus rejste til, bliver naturligvis lidt omtrentlige. Sammenlign gerne med de kort, der ofte findes bag i bibeludgaverne. Svaret på spørgsmålet er naturligvis, at Paulus skrev breve til de kirker, han havde grundlagt. Måske kan I læse for eksempel indledningen og afslutningen af Første Korinterbrev. Brevene blev så værdsat, at de blev delt, og til sidst blev de læst op i menigheden hver søndag. Sådan er det jo stadig!

3. Martyrerne

Den sidste opgave handler om den hellige Perpetua. Hendes martyrium er ret udførligt beskrevet. Det er især interessant, da hun skrev en slags dagbog over hændelsesforløbet frem til sin fængsling. Derefter har en anden berettet om begivenhederne i cirkusarenaen, hvor Perpetua døde. Måske kan du som en optakt til opgaven fortælle levende om hende:

Historien handler i virkeligheden om to unge kvinder; Perpetua og Felicitas. Deres martyrium er den ældste bevarede øjenvidneskildring af de første martyrers lidelser, vi har. Perpetua var en fornem ung kvinde fra Kartagos overklasse, og Felicitas var hendes slavinde. Deres fælles tro på Kristus udslettede dog den enorme sociale kløft mellem dem, så de blev som søstre. Da de blev anholdt, var Perpetua mor til en lille søn, og Felicitas ventede et barn. Begge var i 20'erne og katekumener, det vil sige, at de var kommet til troen, men de var endnu ikke blevet døbt. Før de blev sendt i fængsel, lykkedes det dem at modtage dåben. Kejser Septimus Severus havde belagt dåben med dødsstraf. I fængslet var der allerede nogle andre kristne, heriblandt Perpetuas bror Saturos. Den første nat i fængslet fik Perpetua en vision. Hun så en stige, der nåede op til himlen, og ved dens fod lå en sammenrullet, frygtelig slange. Saturos havde allerede nået toppen af stigen og kaldte på sin søster. Ved toppen af stigen stod helgenerne og martyrerne og ventede. Hun trampede slangen ihjel og fulgte efter sin bror. Perpetua forstod, at hun skulle dø martyrdøden. Under retssagen dukkede hendes far op og tiggede og bad hende om at give afkald på sin tro og komme hjem til sin familie og sit barn, men Perpetua sagde nej. "Jeg

er kristen," sagde hun og nægtede at ofre til de romerske guder og kejseren, som alle var tvunget til at gøre. Også Felicitas og de øvrige nægtede at ofre til guderne for at redde deres liv. Et par dage senere gav kejseren en stor fest i anledning af sin søns fødselsdag. Perpetua og fangerne blev overført til et stort cirkusarena i byen, hvor de som underholdning skulle kæmpe med de bare hænder mod leoparder og bjørne. Perpetua blev stanget af en vild ko, men overlevede. I stedet stak man hende med en dolk i halsen, så hun døde. Ifølge historien førte Perpetua selv bødlens dolk til sin hals, da han tøvede. Det var den 7. marts år 202.

At skrive en bøn til Perpetua eller anden martyr kan de unge arbejde med enkeltvis i stilhed, måske med noget rolig musik i baggrunden. Der kan være en passende overgang til bøn og afslutning.

Eventuelt kan du afslutte ved, at I sammen læser Matt 5,11-12 for at se, hvad Jesus selv sagde, og diskutere det. Det er naturligvis også muligt at bruge teksten til den afsluttende bøn.

Se til sidst på billedet af Rana, og hvad hun siger. Synes de unge, at hun gør det rigtige?

Mind gerne de unge (og også forældrene direkte) om *Hjemme hos os*-siderne. Det er fint, hvis de kan vise det aktuelle kapitel til forældrene og eventuelt få hjælp til at udfylde de manglende svar.

Flere ideer

Her er supplerende forslag til, hvad du kan gøre, hvis der er tid, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema i flere lektioner:

1. Rollespil/drama

a.) Lad de unge spille en af de første kristne menigheder. Som forberedelse kan de læse ApG 2,41-47 og for eksempel noget af Jakobs Brev kapitel 2,1-4, 14-17 og bruge deres fantasi til at forestille sig, hvordan det var at leve i en af de første menigheder. En eller flere andre kan

være nogle fremmede, der besøger menigheden af nysgerrighed, og rollespillet skal vise, hvordan de modtages.

b.) I kan også lave et rollespil om, hvordan Saul blev Paulus. Som forberedelse læser du sammen med de unge ApG 7,54-60 og 9,1-19 og lader dem derefter lave en fri fortolkning af begivenhederne. Måske kunne man også forestille sig en moderne fortolkning af historien? Hvordan ville en moderne Paulus mon se ud? Er din gruppe stor nok, kan de måske forberede begge rollespil, som de spiller for hinanden og derefter taler om.

2. Romerriget og os

Denne opgave kan være lidt vanskelig, og du er nødt til at beslutte, om den er egnet til din gruppe: Lav en sammenligning mellem Romerriget og vores samfund i dag, hvad angår forudsætninger for og årsager til kirkens spredning. Romerriget var præget bl.a. af fred, kulturel enhed, et fælles sprog, god kommunikation, åndelige sult og religiøs mangfoldighed. Den kristne gensidig kærlighed var også en vigtig grund til kirkens spredning. Kunne man forestille sig, at vores samfund i dag har ligheder med det romerske imperium? (Tænk på massemedierne, internettet, luftfart, engelsk ... osv.) Skriv det op på en tavle, og lad de unge reflektere over eventuelle ligheder i grupper eller parvis. Skriv så også det op på tavlen, som de kommer frem til, og tal om det. Tal også om, hvilke hindringer der er for kirken spredning i dag. Hvordan er det i dag med den kristne næstekærlighed, som en væsentlig årsag til kirkens spredning? Hvilke konklusioner kan man drage af, at der er så mange ligheder?

3. Fremstil knapper/badges/"pins" med gamle kristne symboler

De første kristne brugte gerne symboler til at udtrykke deres tro. Ret mange var jo også analfabeter. Her er nogle af de mest almindelige og tidligste symboler: Fisken giver associationer til vand, til dåben og til bespisningsundret. Men frem for alt blev fisken et tidligt kristent symbol, fordi bogstaverne i det græske ord fisk - *ichtys* - kan ses som forbogstaverne i sætningen *Jesu Kristus, Guds Søn, Frelser* på græsk. Så fisken blev en slags hemmeligt tegn for de første kristne i tiden med

forfølgelser. Et andet almindeligt symbol er det såkaldte Kristusmonogram, der består af de to første bogstaver i det græske ord Kristós, XPRISTOS med store bogstaver, sat sammen til et monogram. Se eksempler på de to monogrammer herunder, men lad også de unge søge inspiration på nettet.

Køb færdige knapper/badges med brochenåle. De fås blandt andet hos Panduro (www.pandurohobby.dk). Brug vandfast tusch i forskellige farver, og lad de unge mennesker fremstille deres egne mærker. For eksempel kan du kopiere dem i denne vejledning som modeller eller bare tegne dine egne på tavlen.

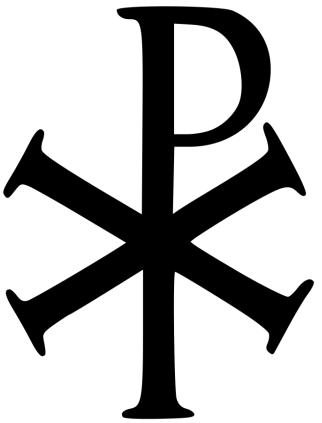

Kristusmonogramet (til venstre) og det kristne fiskesymbol
(XP-monogram: Jackaranga CC-BY-SA-3.0 via Wikimedia Commons,
kristent fiskesymbol: Lennart Hell, Public Domain via Wikimedia Commons)

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Sæt jer enten i en rundkreds i lokalet, eller gå ind i kirken/kapellet og sæt jer i bænkene. Tænd et stearinlys, og sluk eller dæmp lyset i loftet. Lad de unge falde til ro.

Gør et korstegn sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Nærmere Gud til dig* - Nr. 584 i Lovsang
- *Søg først Guds rige* - kan synges i kanon. DUK-sangbogen nr. 220
- *Bless the Lord* (Taizé) - Nr. 611 i Lovsang

Find eventuelt melodierne til sange, du ikke kender, i playlisten på Youtube (*se mere om playlisten på side 14*).

Hvis du vil, kan du selvfølgelig synge de samme sange som sidste gang, så der ikke hele tiden er nye sange, man ikke har tid til at lære.

Skriftlæsning: Har I ikke læst Matt 5,11-12, så vil kan være hensigtsmæssigt at gøre dette nu.

Bed en bøn om Helligåndens tilstedeværelse i vores liv og i vore kirker, så vi gennem vores liv kan vidne om Kristi kærlighed. Du kan også bede om nogle helgeners eller martyrers forbøn om mod til at stå inde for sin tro. Alternativt kan nogle af de unge bede de bønner, de skrev.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvordan de første menigheder levede, og hvad de kan lære os?
- Har de forstået, hvad vi kan lære af de første missionærer og martyrer?
- Tror jeg, de føler sig mere modige og tør stå inde for deres tro?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

3. KIRKENS TRO FORMULERES (313-476)

Baggrund

(KKK 185-197, 464-469, 688, 817, 2089)

Det tredje kapitel i bogen om kirkens historie handler først og fremmest om 300-tallet. Det er en spændende og turbulent periode for kirken. Efter flere års forfølgelse bliver kirken pludselig tilladt i 313, idet Konstantin kommer til magten. Tilladelsen kaldes Milano-ediktet. Ifølge traditionen skulle Konstantin inden en kamp mod en af sine rivaler (Maxentius) ved den Milviske Bro nord for Rom have set et kors eller et Kristusmonogram på himlen og hørt en stemme, der sagde: "I dette tegn skal du sejre". Konstantin lod ifølge traditionen sine bannere dekorere med korsets tegn i slaget, som han altså vandt. Sandheden er måske snarere den, at Konstantin indså, at kirken ikke kunne udryddes, så i stedet for at fortsætte med at bekæmpe den, gjorde han den til den samlende faktor, han havde brug for i imperiet. I løbet af 300-tallet blev Romerriget også delt i to halvdele, den vestlige og den østlige. Grænsen gik cirka lige vest for det nuværende Grækenland og stik syd mod Afrika. I den vestlige del af riget var Rom hovedstad, og i den østlige var det Konstantinopel.

For de kristne var det en lettelse endelig at måtte praktisere deres tro uden frygt. Ulempen var, at kejseren gerne også ville bestemme over kirken, hvilket forårsagede problemer. I det Østromerske Rige kom kejseren til at udøve en betydelig indflydelse på kirken helt frem til 1400-tallet, da riget forsvandt efter den tyrkiske erobring. I det Vestromerske Rige ophørte imperiet imidlertid efter de germanske stammers invasion i slutningen af 400-tallet (dette kommer næste kapitel til at omhandle), og paven kunne derfor handle mere selvstændigt. Den sidste vestromerske kejser blev afsat i 476. Men lykken varede ikke evigt. Snart kom de nye konger og kejsere, som gjorde krav på indflydelse over kirken. Kirken har gennem hele historien kæmpet med

dette problem. Det er egentlig først for nyligt, at kirken har gjort sig fri af statslig indblanding. At kejseren ser sig selv som kirkens leder, kaldes *cæsaropapisme*.

Konstantin var ellers meget gavmild mod kirken og lod mange nye kirker og basilikaer bygge, både i Konstantinopel og Rom. Det var ham, der gav Lateranpaladset i Rom til paven, og siden da har det været biskoppen af Roms kirke. Konstantins mor Helena foretog en rejse til Jerusalem og lod herunder Gravkirken opføre i Jerusalem. I nærheden fandt hun ifølge traditionen det sande kors. I 325 erklæredes søndag som hviledag. Snart indførtes også jule- og påskehøjtiden officielt.

Kirkens første tid prægedes ellers af indre trusler mod troen. Allerede tidligt møder vi en løst organiseret gruppe af mennesker, der er kendt som gnostikerne. Ordet stammer fra det græske ord for viden, *gnosis*. Gnostikerne var delvis påvirket af græsk filosofi og andre østlige religioner med elementer af magi og astrologi. Ideerne var ikke nye, men farlige for den kristne tro, fordi de forvrængede den. Gnostikerne mente, for eksempel, at det skabte var ondt, og at Gud, som var ren ånd, umuligt kunne have med det at gøre. Det måtte være en ond gud eller ånd, der havde skabt verden. De kaldte ham *demiurgen*. Tanken om, at Gud var blevet menneske - altså det, vi kalder *inkarnationens (menneskevordelsens) mysterium* - var helt fremmed for gnostikerne. Jesus kan ikke have været et menneske, han kan umuligt være blevet født af en kvinde, og han kan ikke have lidt døden, fordi Gud kan ikke dø. Jesus viste sig som et menneske, men det var kun en illusion. Han var faktisk, ifølge gnostikerne, en slags åndeligt væsen mellem Gud og mennesker. Gnostikere tog også afstand fra jødedommen og Det gamle Testamente, som de anså for at beskrive den onde guds historie. Nogle gnostikere benægtede også sakramenterne. Nogle brød ud fra kirken og dannede deres egne små menigheder.

En af gnosticismens værste fjender og kirkens dygtigste forsvarere var Irenæus, biskop af Lyon (ca. 130-200). Irenæus argumenterede kraftigt for, hvor vigtig inkarnationstanken var for kirkens tro. Jesus var ikke bare en slags engel, der optrådte som en mand. Jesus var fuldt ud menneske, men også fuldt ud Gud. De kirkeledere, som i denne tid

forsvarede troen mod kætterier som gnosticismen, kaldes også *apologeter*. Dette udtryk kommer fra et græsk ord, der betyder "at forsvare". Apologeter var omhyggelig med at understrege, at kirkens tro havde en direkte forbindelse tilbage i tiden til apostlene, og at kirkens ledere var apostlenes arvtagere. Det var denne apostolske succession som var garantien for kirkens tro. Man udstak også nogle "regler for troen", korte udsagn om den kristne tro, som ligner de senere trosbekendelser. For at være kristen skulle man acceptere dem. Endelig reagerede man også på truslen fra gnostikerne ved at bestemme, hvilke bøger der skulle indgå i bibelen, nemlig dem, der havde apostolsk tilknytning og afspejlede kirkens sande tro. Processen var lang og det var først i slutningen af 300-tallet, at antallet af bøger i bibelen lå endeligt fast. Kirken overvandt den gnostiske trussel. Men der skulle komme værre trusler.

Arius var en præst i Alexandria i 300-tallet, som indtog en anden holdning end gnostikerne. Ifølge ham var Jesus ikke en person i *den hellige Treenighed*. Jesus var kun et skabt væsen, helligere og tættere på Gud end alle andre mennesker, men i hvert fald af en helt anden natur end Gud. Arius var en talentfuld og beundret mand og en meget dygtig taler. På trods af, at hans biskop forsøgte at tale ham til rette, spredte hans lære - *arianismen* - sig som en løbeild i kirken. Mange troede mere på ham end på den tro, de havde fået i arv af apostlene. Da uroen blev for stor, indkaldte kejser Konstantin et kirkemøde (koncil), i byen i Nikæa lige uden Konstantinopel. Efter mange forviklinger blev man på kirkemødet enige om en bekendelse af, at Jesus var "af samme væsen som Faderen", det vil sige, at Jesus og Faderen havde den samme guddommelige natur. Stridighederne fortsatte selv efter synoden, og Konstantin skiftede snart position, da han så, hvilken vej vinden blæste, og han var ved at udnævne Arius til biskop i Konstantinopel, da Arius pludselig døde i år 336. Det var først ved en ny synode i Konstantinopel i 381, at man udformede den trosbekendelse, vi stadig recterer ved hver søndagsmesse. Det er således dramatiske begivenheder, der ligger bag de ikke helt let tilgængelige formuleringer i den. Læs den gerne langsomt og eftertænksomt, så bliver nogle af dens formuleringer måske klarere. Du kan finde den i enten messebogen eller bagerst i *Lovsang*. Eller måske kan du den udenad!

Ud over de store konciler, der fandt sted i løbet af 300- og 400-tallet, er det frem for alt de såkaldte kirkefædre, der spiller en vigtig rolle for vores forståelse af den katolske tro. Kirkefædrene var lærde og hellige mænd, som med hjælp fra blandt andet den græske filosofi forsøgte at forklare den kristne tro. Det er jo en vigtig idé i den katolske tro, at kirken har fået løfte om at blive ledet frem til sandheden af Helligånden, og i kirkefædrenes tid er dette tydeligt. Kirkefædrene levede i de første århundreder af kirkens historie, og deres betydning for vores forståelse af troen er enorm. Til kirkefædrene regnes for eksempel Hieronymus (347-420), Augustin (354-430), Johannes Chrysostomos (347-407), Basilius den Store (330-379), Gregor af Nyssa (335-394) og Gregor af Nazians (276-374).

Det er vigtigt at forstå, at vi som katolikker ikke vælger og vrager i kirkens tro. Vi har tillid til Helligåndens ledelse af kirken, og det er derfor i kirken, vi finder troen bedst forstået og tydeligst udtrykt. At lære om konciler og kirkefædre og hvad, de sagde, er således en vigtig kilde til forståelse af vores fælles tro. Takket være Helligåndens vejledning har kirken overlevet kætterier og været i stand til tydeligere at udtrykke den tro, den modtog fra apostlene. Jesus sagde til apostlene: "Jeg vil bede Faderen, og han vil give jer en anden talsmand, som skal være hos jer til evig tid: sandhedens ånd" (Joh 14,16-17).

Ønsker du at fordybe dig mere i denne periode i kirkens historie anbefales Halldorf, *Det fædrene ophav* samt Oliver Clément, *Kilder* (Se litteraturlisten).

Målet med denne lektion er:

- at vise, hvordan 300-tallet er et vigtigt vendepunkt i kirkens historie,
- at se, hvordan kirkens tro er udviklet i kampen mod kætterier,
- at forstå, hvordan vores tro er baseret på både bibelen og tradition,

- at forstå, hvordan kirkefædrene og koncilerne kan hjælpe os til bedre at forstå og udtrykke vores tro.

Medbring

- bibler
- papir og farveblyanter
- lys og sang- / salmebøger til bønnen
- eventuelt materialer til at lave en Stromateis; stofstykker, pinde, snore, applikationer, stoflim, stofpenne, pailletter, glitter, sakse ...

Undervisningen

Nu kan I forhåbentlig hinandens navne, men hvis det skulle være nødvendigt, kan I selvfølgelig altid starte med en navneleg (bilag 1).

Knyt an til sidste lektion. Kan I huske, hvad en martyr er? Kan I huske, hvordan de første menigheder levede? Har I fundet ud af, hvornår vores menighed blev grundlagt, og hvad den første sognepræst hed? Kan I fortælle os noget om den menighed, jeres forældre kommer fra?

Arbejde med bogen

Bed de unge om at slå op på kapitel 3 og læs sammen beretningen under overskriften *Vores liv*. Drøft spørgsmålene. Har de nogensinde hørt, at man kun kan tro på det, der udtrykkeligt står i bibelen? Det er ikke ualmindeligt at ræsonnere sådan i en protestantisk land. Spørg de unge, om de nogensinde har hørt udtrykket "af samme væsen". Det bør de, fordi de siger det hver søndag i messen! Hvad ved de om trosbekendelsen? Hvem har skrevet den, hvornår og hvorfor? Fortæl, at dette kapitel vil forsøge at svare på disse spørgsmål. Lad også de unge fortælle, hvilke opfattelser af Jesus de har mødt. Tal om, hvordan man bedst kan svare på disse, og om hvilke problemer man kan opleve.

Slå op i afsnittet *Vores katolske tro*. Læs sammen, eller genfortæl for de unge, hvis du føler, du har styr på det. I teksten er der nogle nye og muligvis svære ord. Stop op ved hvert begreb. Træn udtalen og sikr dig, at alle forstår dem. Det kan også være en god idé at skrive dem op på en tavle med en kort forklaring. Begreber og udtryk kan tjene som små kroge, man kan hænge sin viden op på. Se også på billederne. Hvad kan de sige om de mennesker, de skildrer?

Udtalehjælp

Irenæus - Ire-næ-us
Arius - A-ri-us
Stromateis - Stro-ma-tejs

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Styr på Credo

Læs indledningen til opgave 1. Gør de unge opmærksomme på, at bibelen ikke altid giver klare svar på vores spørgsmål. Nye tider bringer nye udfordringer, som kirken skal svare på. De interne kampe i 300-tallet om, hvem Jesus var, er et eksempel på dette. I dag kan der være andre udfordringer for kirken at tage stilling til. Eksempler? Det, kirken når frem til, vil være forpligtende for os troende. Trosbekendelsen er et eksempel på dette. Mange mennesker synes, det er mærkeligt, men det handler jo om løftet til apostlene: at Gud til stadighed fører kirken til hele sandheden gennem Helligånden.

Læs trosbekendelsen sammen. De fleste kender den vel, men hvad står der egentlig, og hvorfor er det formuleret sådan? Gør de unge opmærksomme på, at trosbekendelsen er formuleret mod kætterier og samtidig fastslår, hvad der er sand tro. Lad de unge arbejde parvist med opgaven, som måske ikke er helt let, men heller ikke skal gøres sværere, end det er. De unge kan til start, hvis de har lyst, vende tilbage til *Vores katolske tro* for at blive helt klar over, hvad en gnostiker og en arianer troede. Du må også hjælpe og forklare. Derefter kan de

finde formuleringer i trosbekendelsen, der er vendt mod kætterier. For eksempel:

Jeg tror på én Gud, den almægtige Fader, Himlens og jordens, alle synlige og usynlige tings skaber.

Og på én Herre, Jesus Kristus, Guds enbårne Søn, som er født af Faderen forud for alle tider, Gud af Gud, lys af lys, sand Gud af sand Gud, født, ikke skabt, af samme væsen som Faderen; ved ham er alting skabt; som for os mennesker og for vor frelses skyld er nedstegen fra Himlen og har påtaget sig kød ved Helligånden af Jomfru Maria og er blevet menneske; han blev også korsfæstet for os, under Pontius Pilatus, har lidt og blev begravet, opstod på den tredje dag efter Skrifterne og opfor til Himlen; han sidder ved Faderens højre hånd, og han skal komme igen med herlighed for at dømme de levende og de døde; og på hans rige skal der ikke være ende.

Og på Helligånden, Herren og Levendegøreren, som udgår fra Faderen og Sønnen, og som tillige med Faderen og Sønnen tilbedes og forherliges, som har talt ved profeterne; og én, hellig, katolsk og apostolisk kirke; jeg bekender én dåb til syndernes forladelse, og jeg venter de dødes opstandelse og livet i den kommende verden. Amen.

- Gnostikerne benægtede, at Gud skabte verden - Kirken tror, at Gud skabte alt.
- Arius hævdede, at Jesus ikke var Gud - Kirken tror, at Jesus er sand Gud.
- Gnostikerne afviste, at Jesus blev født af Maria - Kirken tror, at Jesus var et sandt menneske, født af Jomfru Maria.
- Gnostikerne troede, at de havde deres egen viden om Gud - Kirken mener, at dens tro er baseret på apostlenes tradition.

2. Diskussion med gnostikerne

Fortsæt til den anden opgave. Stadig i dag kan vi møde mennesker, der har nogenlunde samme opfattelse som gnostikere og arianere. Hvad

kan vi sige til dem? Lad de unge arbejde med at formulere svar med udgangspunkt i trosbekendelsen. Svarene kan godt være personlige og fantasifulde, men kan naturligvis også blot kort sammenfatte, hvad kirken tror på:

- Gud skabte alt, han er almægtig.
- Vi bygger vores tro på apostlenes tro, vores tro er fælles.
- Vi tror, at Jesus er både sand Gud og sandt menneske.

Tal om de unges svar.

3. Lav en "Stromateis"

Det handler om at de unge skal "lege kirkefædre" og tydeligt og smukt forsøge at illustrere en vigtig trossandhed. Det kan for eksempel være: "Vi tror og bekender, at Gud skabte verden" eller "Vi tror og bekender, at Jesus er Guds søn" eller "Vi tror og bekender, at vores kirke er apostolisk" og så videre. Lad dem arbejde med "fletværket" ved at skrive hver sit lille *Credo* og derefter illustrere det, så smukt de kan og vil. Endelig præsenterer de deres "fletværk" for hinanden og taler om dem. Kan ikke alle nå det, må de gerne få det med hjem og gøre det færdigt til næste gang.

4. Lær Sankt Augustin at kende

Den sidste opgave handler om den hellige Augustin. Her kan det være godt, hvis du læser lidt om ham i et opslagsværk, helgenkalender eller historiebog. Så du kan fortælle lidt mere levende om ham. Hans *Bekendelser* er også interessante, fordi det er en af de ældste selvbiografier, vi har. Læs så sammen nogle linjer, og tal om spørgsmålene. Det gælder ikke så meget om at komme med nogle "rigtige svar", men om at de unge har mulighed for at møde en tekst, som de skal "erobre", så de bliver personligt berørt af den. De skal altså helst tage den med ind i deres eget liv og fortolke den, så den får nyt liv. Augustins tekster virker næsten tidløse, ikke sandt?

Se til sidst endelig på billedet af Knud og Diego, og sørg for, at alle forstår pointen i det, de to siger.

Til sidst, mind de unge om *Hjemme hos os*-opgaven. Tilskynd gerne de unge til at "undervise" deres forældre om Credos tilblivelse. De ved helt sikkert mere end forældrene nu! Hvis stromateis ikke blev færdig, kan de gøre det færdigt derhjemme.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad du kan gøre, hvis der er tid, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema over flere lektioner.

1. Lav en "rigtig" stromateis

I stedet for at lave en stromateis i lærebogen, kan du udvide det til at lave en så at sige "rigtig" stromateis. Enten hele gruppen sammen eller i mindre grupper, hvis I er mange. Sørg for at medbringe nogle ordentligt store stykker stof, tekstilpenne i forskellige farver, stofapplikationer, sakse, stoflim, pailletter, glitter og alt muligt andet, der kan bruges til at dekorere stykket. Lad de unge arbejde med deres lille trosbekendelse og udfylde stofstykket med fantasifulde og smukke dekorationer. Lim eller sy en blomsterpind eller rund stang foroven, og bind en snor i, så "fletværket" kan hænges på væggen. Måske kunne I få lov til at hænge dem op i kirken til messen (og give præsten lidt inspiration til sin prædiken til familiemessen!). Eller i menighedssalen, så alle kan beundre dem.

2. Rollespil/drama

Lad de unge forberede sig og holde et lille minikoncil. Kirkemøder afholdes jo, når kirken står over for nye udfordringer og har brug for at forklare sin tro. Hvad synes de unge, kirkens ledere burde tage op, hvis de holdt et koncil i dag? Hvad er aktuelle emner for de unge? Hvilke udfordringer og problemer i dagens samfund ville kirken være nødt til at svare på? Lad dem arbejde to og to eller i grupper, og få dem derefter til at fremlægge deres forslag på et lille kirkemøde, hvor alle kan diskutere spørgsmålene. Måske kan mødet blive enigt om noget vigtigt?

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Sæt jer enten i en rundkreds i lokalet, eller gå ind i kirken/kapellet og sæt jer i bænkene. Tænd et stearinlys, og sluk eller dæmp lyset i loftet. Lad de unge falde til ro.

Gør et korstegn sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Du Ånd fra Kirkens første tider* - Nr. 435 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Flammerne er mange* - Findes desværre ikke i den katolske salmebog eller i DUK-sangbogen, men den er i Den danske salmebog. Teksten kan også findes i beskrivelsen til en af videoerne på Youtube (*se om Youtube-playlisten på side 14*).

Credo: Her vil det være på sin plads langsomt at læse trosbekendelsen sammen. Alternativt kan I læse Joh 16, 12-13 og lade ordene synke ind.

Bed en bøn, hvor vi takker Gud, fordi han gennem Helligånden leder kirken frem til sandheden. Man kan også bede om hjælp til at kunne udtrykke vor fælles tro i vor samtid.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, at 300-tallet er en vigtig epoke i kirkens historie?
- Har de forstået, at vor tro er et resultat af kirkens overvejelser under Helligåndens ledelse gennem historien?
- Tror jeg, de har forstået, hvordan traditionen kan hjælpe os med at udtrykke vor tro i dag?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

4. LYS I MØRKET (476-800)

Baggrund

(KKK 849-851, 915-916, 920-921, 925-926, 931-933)

Det fjerde kapitel i bogen om kirkens historie handler om den omtumlede periode mellem ca. 400-600, hvor det Vestromerske Rige blev invaderet af forskellige folkeslag og gik under. Den sidste romerske kejser i vesten blev afsat i 476. I 600-tallet stormede muslimerne frem og erobrede store dele af det resterende sydlige Romerrige. Mellemøsten blev muslimsk sammen med hele det nordlige Afrika og dele af Spanien. Tilbage blev det Østromerske Rige, eller det Byzantinske Rige, som det også kaldes, med Konstantinopel som hovedstad.

I Vesteuropa prøvede romerne at modstå de germanske stammer ved Rhinen og Donau. Men da imperiet blev svækket indefra, kunne det ikke længere modstå presset. I flere omgange kom der nye grupper af mennesker og bosatte sig inden for Romerrigets grænser: Frankere i, hvad der skulle få navnet Frankrig, anglere på de britiske øer, øst- og vestgotere i det centrale og sydlige Europa. Vandalerne havde det værste rygte (ja, det er fra deres hærgen, vi har ordet "vandal"). De foretog et langt og hurtigt togt gennem Europa, før de endte i Nordafrika, hvor blandt andre den hellige Augustin oplevede deres hærgen. Langsomt forsvandt de ud af historien.

På grund af de germanske stammers fremmarch, var det Vestromerske Rige ophørt med at eksistere i begyndelsen af 500-tallet. Mange var bekymrede for, om kirken også ville forsvinde fra Vesteuropa. Barbarerne, som romerne kaldte dem, var jo ikke katolikker. De fleste var hedninger, selv om nogle havde sluttet sig til Arius' lære. ("Barbar" er for øvrigt nok et ord, der forsøger at efterligne, hvordan grækerne og romerne opfattede de germanske sprog! Ikke at kunne tale græsk og latin blev betragtet som højst ukultiveret). Kristendommen var endnu

knyttet til frem for alt de romerske byer, medens germanerne var et udpræget bondefolk, der foretrak landsbyerne.

Men det, der i første omgang så ud som en katastrofe, vendte kirken med Guds hjælp til en mulighed og i sidste ende til en succes. I løbet af et par hundrede år var hele Europa i princippet blevet kristnet! Hvordan var det muligt? Svaret er: takket være klostrene og pavernes indsats for missionen. Frem for alt spillede pave Gregor den Store (540-604) en vigtig rolle.

Allerede i 300-tallet, havde enkelte oplevet en afmatning i kirken, da den blev statsreligion. De havde forladt byerne og bosat sig i "ødemarken" for at praktisere deres tro i ensomhed og hengivenhed. Den mest berømte af den slags mennesker møder vi i Egypten. Eftersom de boede i ørkenen, kom de til at hedde eremitter, som betyder "ørkenboer". Et andet navn for dem er *anakoreter*. Den mest berømte er Antonius den Store (251-356), også kaldet munkevæsenets far. Disse eremitter levede et hårdt og asketisk liv. Til sidst slog nogle af dem sig sammen og begyndte at leve i fællesskab. De første klostre var opstået! Det er i landsbyerne, uden for byerne, at de kristne munke kommer i kontakt med "barbarerne", og det er dér, evangeliseringen af dem begyndte.

Den mest berømte af alle munke i Vesteuropa er Benedikt af Nurcia (480-550). Benedikt begyndte som eremit, før han blev lokket til at blive abbed for nogle munke, der opsøgte ham. Efter et første mislykket forsøg, hvor munkene til og med forsøgte at dræbe ham, fordi de mente, han var for streng, skrev Benedikt til sidst en regel for at bestemme, hvordan munkene skulle leve. I 529 grundlagde han et kloster på Monte Cassino i Italien. Benedikt og hans regel fik en enorm indflydelse på klostervæsenet i Europa.

Det er disse munke, der gennem deres kontakt med de germanske stammer i landdistrikterne ender med at evangelisere hele Europa. Blandt de mere berømte missionærer kan nævnes Patrick, der kristnede Irland i 400-tallet, den hellige Augustin af Canterbury (ikke at forveksle med kirkefaderen Augustin), der kom til England i 597 på initiativ af

pave Gregor den Store, Willibrod, der evangeliserede Nederlandene, og Winfrid, der også fik navnet Bonifacius, som kristnede tyskerne (alemannerne) i 700-tallet. Ansgar, der kom til Skandinavien i begyndelsen af 800-tallet, var en benediktinermunk. Blandt de vigtigste missionærer i Europa skal også nævnes de to græske brødre Cyrillus og Methodius, der levede i 800-tallet, og normalt regnes som dem, der kristnede slaverne i Østeuropa. Slavere er for eksempel tjekker, slovakker, kroater, slovenere, serbere, polakker og russere. Cyrillus og Methodius opfandt et skriftsprog, tilpasset de slaviske sprog. De sidste områder i Europa, der blev kristne, var de baltiske lande. Omkring år 1300 kan man sige, at Europa var blevet kristent fra syd til nord.

Kapitlet vil have de unge til at forstå den krise kirkens igen stod overfor med de barbariske invasioner, og hvordan Gud førte den igennem selv denne vanskelige og mørke tid. De bør også forstå den vigtige rolle, klostrene spillede i kristningen af Vesteuropa. Munkevæsenet og dets spiritualitet er en uundværlig del af vores katolske arv.

Benedikts regel er oversat til dansk og er ikke svært at læse. Den giver et godt indblik i benediktinsk spiritualitet, "Benedikts Regel". Museum Tusculanums Forlag, 1998. Ny udgave forventes også at udkomme på Katolsk Forlag i 2016.

Målet med denne lektion er:

- at se, hvordan Gud ledte kirken gennem det romerske imperiums sammenbrud,
- at forstå, hvordan klostervæsenet opstod,
- at forstå, hvilken rolle klostrene spillede for evangelisering af Europa og den kristne civilisations overlevelse,
- at forstå, hvordan vores eget engagement i troen er vigtigt for kirkens fremtid.

Medbring

- papir og skriveredskaber
- bibler
- gregoriansk musik
- huskekort, hvis I skal spille memory til sidst
- lys og sang- / salmebøger til bøn
- eventuelt sand og sten til at skabe en "ørken"

Undervisningen

Måske et spil eller en leg ville være på sin plads at begynde med (se bilag 1).

Kan de unge huske, hvordan og hvorfor *Credo* blev til? Har de talt hjemme om rollemodeller og lærere i troen? Har alle gjort deres *stromateis* færdige? Måske de kan nu præsentere og forklare dem?

Arbejde med bogen

Slå op i kapitel 4 i lærebogen og se på tegneserien. Drøft spørgsmålene, og tillad de unge at dele deres erfaringer. Læs teksten fra 1. Kongebog. Hvis I har tid, kan I slå stedet op i bibelen og læse det i sammenhæng. Forbered dig gerne ved at læse lidt om profeten Elias. Der kunne også være et link til eremitterne, der forekommer senere i kapitlet.

Gå til afsnittet *Vores katolske tro*. Gør som før: Genfortæl eller læs højt eller stille. Ligesom i kapitel 2 kan man vælge mellem at læse hele afsnittet og derefter gå videre til *Vi lever vores tro*, eller man kan først læse afsnittet om "Barbarerne kommer" og derefter gå til opgaven "Forskellige folkeslag i Europa" i *Vi lever vores tro*. Derefter kan du gå tilbage til *Vores katolske tro*, læse om eremitter og lave opgaverne i *Vi lever vores tro*, og endelig læse om Benedikt og derefter lave opgaverne om hans regel. Vælg det, du tror passer bedst. Sørg også for, at alle ord bliver forklaret, og at de unge har styr på udtalen.

Udtalehjælp
Nurcia - Nur-sia

Opgaver i afsnittet *Vi lever vores tro*

1. Nye folkeslag i Europa

Se på kortet. Måske kan de unge selv knytte forbindelsen mellem frankerne og Frankrig, anglerne og England, ellers må du hjælpe dem. Cyrillus (som oprindeligt hed Konstantin) og Methodius var to munke og brødre, som kejserne i Konstantinopel sendte ud for at kristne slaverne i Østeuropa. En af deres store bedrifter var at opfinde et skriftsprog tilpasset de slaviske sprogs lydsystem. Den ældste form for denne alfabet kaldes *det glagolitiske alfabet*. Det blev senere størstedels erstattet af *det kyrilliske alfabet*, som delvis er bygget på det glagolitiske. Det er det glagolitiske alfabet, der er afbildet i bogen. Det anvendes i dag hovedsageligt til kirkelige anliggender og kirkens bøger. Læs lidt mere om Cyrillus og Methodius, og fortæl om dem og deres alfabet. Lad de unge mennesker prøve at skrive deres navn med de ældste slaviske bogstaver.

2. Ørkenfædrene

Fortsæt til næste opgave. Se på billedet af ørkenen. Hvilke associationer får du? Se også på billedet af Antonius. Hvad vil det mon udtrykke? Hvad kunne være en ørken i dag? Her er naturligvis alle svar mulige. Knyt gerne an til fotoserien i *Vores liv*. "Ørken" kan være hjemme i dit eget værelse! Kunne de unge måske forestille sig selv at vælge klosterlivet? Hvorfor / hvorfor ikke? Abba Johannes er naturligvis så glemsom, fordi han kun er fokuseret på Gud i sine tanker. Kan han lære os noget i dag?

3. Jeopardy med den hellige Benedikt

Lav opgaven med Benedikts regel, og giv din fantasi frit løb. Forklar eventuelt de svære ord først. Som sædvanlig kan de unge arbejde enkeltvis eller to og to. Her kan det være hensigtsmæssigt, at spille lidt såkaldt gregoriansk musik i baggrunden, medens de unge arbejder. Gregoriansk musik er opkaldt efter pave Gregor den Store. Det var

den musik, der blev brugt og stadig bruges i klostrenes tidebønner. I dag er det ganske nemt at få fat i gregoriansk musik overalt. Hvis I har bedt tidebønnen sammen før, så fortæl dem, at det er sådan, det lyder, når munke og nonner beder deres tidebøn. Fortæl til sidst hinanden, hvilke spørgsmål I har formuleret til Benedikts svar.

Afslut med at læse om Diego igen. Lad de unge tænke et øjeblik over spørgsmålet og skrive deres svar. Eventuelt kan I tale om deres svar sammen.

Mind til sidst de unge om opgaven i *Hjemme hos os*. En tilbagevendende opgave for de unge mennesker kan meget vel være at "undervise" deres forældre om, hvad de har lært, før de taler om opgaven derhjemme.

Flere ideer

Her følger nogle supplerende forslag til, hvad du kan gøre, hvis der er tid nok, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema over flere lektioner.

1. Kontakt med et kloster

Måske er der et kloster i menigheden? Måske kender du til et kloster enten i Danmark eller i et andet land? Lad de unge mennesker skrive de spørgsmål, de gerne vil stille en munk eller nonne i dag. E-mail derefter de samlede spørgsmål (de fleste klostre har e-mail i dag), eller send et almindeligt brev. Tag kontakt med klostret først og spørg, om det er ok. Næste gang kan I læse svarene op og snakke om dem.

2. Gregoriansk musik

Hvis I ikke lyttede til gregoriansk musik under arbejdet tidligere, så kan I gøre det nu. Læs lidt om denne form for musik i en håndbog eller på Wikipedia, og lyt sammen, måske som en naturlig overgang til bønnen. Hvad udtrykker musikken? Hvilke følelser formidler den?

3. Skriv en annonce

Lad de unge mennesker formulere opsigtsvækkende annoncer for enten eremit- eller klosterlivet baseret på, hvad de læste i bogen. Hvordan skulle en annonce se ud i dag for at lokke folk ud i "ørkenen"? Lad din fantasi få frit løb!

4. Spørgsmål & svar eller Memoryspil

Måske er det nu ved at være tid til en konkurrence om viden på grundlag af bogens 4 første kapitler. På næste side er der "memorykort", som du kan kopiere og klippe ud. Det bedste og mest holdbare resultat får du, hvis du først limer det kopierede papir på et kulørt kartonark, inden firkanterne skæres ud. Det holder bedre. Dette gælder altså om at matche kortene med spørgsmål og svar. "Kirken" og "Guds folk" er således et par. Det er naturligvis også muligt at lave en almindelig quiz ud af det hele eller dele spørgsmål og svar ud og lade de unge forsøge at finde "sin anden halvdel" i rodet.

Afslutning - bøn

Denne gang kan I måske slutte af med en lidt anderledes bøn, relateret til eneboere og klostre. Medbring lidt sand fra en sandkasse, eller køb noget i en dyrehandel, og nogle smukke sten, en bakke og et fyrfadslys. Hæld sandet på bakken, og placer stenene dekorativt i sandet. Sæt lys i sandet, og placere bakken på gulvet. I samles omkring det, og du forklarer, at I skal lave jeres egen "ørken", hvor I skal gå hen for at bede. Dæmp lyset og tænd stearinlysene. Lad alle sidde stille i et stykke tid og bare forsøge at koncentrere sig om deres vejrtrækning eller gentage en stille indre bøn som f.eks. den såkaldte Jesusbøn: "Herre Jesus Kristus, Guds Søn, forbarm dig over mig, en synder". Hvis det er svært at være stille, kan I altid spille noget gregoriansk eller anden stille musik i baggrunden. Efter et par minutters stilhed i ørkenen kan du afslutte med enten tidebønnen eller en mere fri bøn.

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Memorykort

Kirken	Guds folk	Koncil	Kirkemøde
Credo	Trosbe-kendelsen	Gnostiker	En, der mente at have sin egen indsigt i, hvem Jesus er
Katolsk	Altomfat-tende	Nicea	Her blev der afholdt et vigtigt koncil i 325
Missionær	En, der udbreder kirkens tro	Barbarer	De folkeslag, der invade-rede Romerri-get, blev kaldt sådan
Stefan	Den første martyr	Benedikt	Skrev en munkeregel
Rom	Romer-rigets ho-vedstad	Kristus	Messias

Pinsedag	Kirkens fødselsdag
Antiokia	Dér blev Jesu venner for første gang kaldt kristne
Perpetua	Ung pige, der blev martyr
Biskop	Apostlenes efterfølgere
Eremit	En, som bor ensomt eller i ørkenen

Paulus	Han grundlagde mange menigheder i Romerriget
313	Dette år blev kirken tilladt i Romerriget
Kætteri	At tro på en anderledes måde, end hvad kirken lærer
Augustin	En af de største kirkefædre
Klostre	Europa blev kristnet takket være dem

Bed en bøn, hvor I takker Gud for stilheden, hvor vi kan møde ham. Man kan også bede for alle dem, der har valgt klosterlivet, at Gud giver dem det, de har brug for til at leve deres kald.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Sangforslag:

- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Herre, gør mig stille*. DUK-sangbogen nr. 156.
- Take my hands. DUK-sangbogen nr. 223.

Find eventuelt melodierne i playlisten på Youtube (*se side 14*).

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvilken svær situation kirken befandt sig i, og hvordan den kan minde om vores situation i dag?
- Har de forstået, hvordan klostervæsenet opstod, og hvilken vigtig rolle klostrene spillede for kirkens overlevelse?
- Har de unge forstået, at deres engagement i troen er vigtigt for kirkens fremtid?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

5. ØST OG VEST (800-1054)

Baggrund

(KKK 817-820, 838, 2089, 2502)

I den periode, der behandles i dette kapitel, blev "barbarerne" langsomt kristne, men i det germanske krigermiljø lagde man vægt på andre ting i kristendommen end i Middelhavsområdet. Kirken ekspanderede altså, men blev samtidig ramt af en dyb indre splittelse, fordi den udviklede sig forskelligt i vest og øst. Allerede i den tidlige kirkes tid var den græsk-talende kirke i øst og den latinsktalende i vest begyndt at glide fra hinanden. Sproglige og kulturelle forskelle blev mere og mere tydelige. Den manglende kommunikation under de germanske invasioner i vesten og islams fremmarch i øst bidrog også til at isolere kirken i vest og kirken i øst fra hinanden. I Østkirken anså kejseren sig selv som leder af alle kristne, og i Vestkirken var det paven, der gjorde det.

Splittelsen uddybedes da paven juledag 800 kronede Karl den Store til kejser. Karl tilhørte det frankiske folk, der tidligt havde antaget den kristne tro og var blevet politisk ledende i Vesteuropa. Europa havde nu to kejsere. Kejserkroningen 800 var kulminationen på pavens støtte til den frankiske fyrsteslægt, som Karl den Store tilhørte, og som hed karolingerne. Som tak for pavens støtte skænkede allerede Karls far, Pipin, dele af Italien til paven, og dermed var den såkaldte kirkestat født. Vatikanstaten er i dag den sidste rest af dette.

Kirken udviklede sig altså forskellig i vest og øst, men trods det spændte forhold formåede man at holde sammen indtil 1054, da pave Leo IX gennem sin udsending, kardinal Humbert, og patriarken af Konstantinopel, Michael Kerularios, gensidigt ekskommunicerede hinanden. Kirken blev splittet i en romersk-katolsk og en ortodoks del. "Den ortodokse kirke" består faktisk af flere uafhængige kirker, men alle deler den samme tro og bekendelse. Det er derfor, man normalt

taler om den ortodokse kirke i ental. De religiøse modsætninger var ikke særlig dybe, det handlede mere om de kulturelle og især politiske årsager. En væsentlig årsag til konflikt var spørgsmålet om, hvem der havde ret til Sicilien og de sydlige dele af Italien, paven eller den byzantinske kejser?

Det største religiøse modsætningsforhold var den såkaldte *filioque*-tilføjelse til den nikænske trosbekendelse. I den tidlige middelalder havde kirken i Spanien kæmpet mod arianiske strømninger, der overbetonede Kristi menneskenatur, og for at understrege Sønnens guddommelighed havde man indsat den tilføjelse, at Helligånden "udgår fra Faderen og fra Sønnen" (på latin: *filioque*). Denne formulering havde fundet vej nordpå til Frankerriget og blev snart en del af den officielle latinske version af trosbekendelsen. Det menes, at de tysk-romerske kejsere støttede denne tilføjelse for dermed markere deres uafhængighed af den byzantinske kejser. I Byzans så man derimod indførelsen af filioque som et frafald fra den sande tro.

Den 16. juli 1054 gik så kardinal Humbert og hans følge i procession ind i den store kirke Hagia Sophia i Konstantinopel og lagde en bandbulle mod patriarken på alteret, hvorefter de rejste tilbage til Rom igen. Byzantinerne hasteindkaldte en synode og fordømte til gengæld paven. Således var splittelsen en kendsgerning. Sandsynligvis føltes skismaet ikke så revolutionerende, da det skete, fordi der tidligere havde været flere perioder med skisma. Men denne gang blev det ved, og andre begivenheder uddybede kløften mellem øst og vest. I 1204 hærgede de vesteuropæiske korsfarere Konstantinopel og skabte et langsomt helende sår. 1453 erobredes Konstantinopel af tyrkerne, og der var ikke længere nogen politisk platform, hvorfra man kunne bygge bro over kløften.

Igennem middelalderen var der stadig håb om, at man gennem forhandlinger kunne genoprette den kirkelige enhed, og ved flere lejligheder indkaldtes såkaldte *unionskoncilier* (Lyon 1274 og Firenze 1438-1445). Alle bestræbelser mislykkedes dog. I 1965 ophævedes den officielle bandlysning fra 1054, da Pave Paul VI og patriark Athenagoras I mødtes i Jerusalem. Men det har ikke medført, at de to kirker

umiddelbart har kunnet forenes. 1000 års adskilte traditioner har sat deres spor, og forskellene kan ikke overvindes på en nat.

En anden ting, der berøres i dette kapitel, er kunsten at fremstille ikoner. Billedkunsten har altid haft en vigtig plads i den kristne tradition helt fra begyndelsen. Ikoner er bevaret fra de første århundreder. I løbet af 700-tallet havde det byzantinske rige mange kejsere, der tog afstand fra billeder og dyrkelsen af dem. Årsagen er ikke helt klar. Måske har der været en påvirkning fra det islamiske billedforbud. Fra år 726 begyndte man systematisk at ødelægge alle billeder, og kunstnere blev forfulgt. Disse billedødelæggere kaldes normalt *ikonoklaster*, et ord, der betyder "den, der smadrer billeder". Den ikonoklastiske strid rasede i 700-tallet. Flere kirkefædre, herunder den berømte Johannes Damasceneren, forsvarede dog billedkulten. Det gik så vidt, at kejserinde Irene, mor til en mindreårig kejser, i 787 indkaldte til det andet koncil i Nikæa. Dette koncil skulle blive det syvende og sidste af de såkaldte økumeniske konciler, hvor både den vestlige og den østlige kirke var repræsenteret.

Koncilet ophævede billedforbuddet, og dyrkelsen af billeder blev igen tilladt. Man skelnede nøje mellem den tilbedelse, som kun tilkommer Gud, og den ærbødighed man viser billederne. Det er ikke billederne, man tilbeder, men det, de repræsenterer. Ikonen skal fungere som et mødested mellem himmel og jord, mellem det menneskelige og det guddommelige. Et mere poetisk navn for en ikon er, at den er "*et vindue til Himlen*", eftersom den peger på en åndelig virkelighed hinsides den materielle verden, vi nu lever i, skriver Lars Gerdmar i sin bog *Ansikte mot ansikte* (side 12):

> "Ikonen er et symbol på menneskets forening med det guddommelige ... Når vi lader ikonens budskab ramme vores inderste, forstår vi, at denne inderlige, intime forening mellem Gud og mennesket, er en realitet, der tilbydes os alle; ved nærmere eftertanke noget betagende. Mødet med ikonerne giver os mulighed for at skimte Guds herlighed og samtidig menneskets egen ophøjethed og værdighed som Guds søn og datter. Her finder vi den

dybde og skønhed, som Skaberen har lagt i vores væsen. Det hellige billede bliver et vindue til himlen ..."

Målet med denne lektion er:

- at forstå årsagerne til det store skisma mellem den katolske og de ortodokse kirker,
- at forstå, hvad der menes med de orientalske katolikker,
- at vække ønsket om kristen enhed,
- at kende og forstå ikonens betydning.

Medbring

- papir og kuglepenne
- bibler
- eventuelt materialer til fremstilling af ikoner: ikonkort, træstykker, sandpapir, lim eller tapetklister, shellak, lakfarve eller hobbymaling og pensler
- eventuelt byzantinsk/østkirkelig kirkemusik

Undervisningen

Måske kunne I starte med en sang eller en aktivitet fra bilag 1.

Kan de unge huske munkene fra kapitel 4? Har de diskuteret hjemme, om vi kan lære noget af dem? Hvis I skrev til et kloster, kan I nu læse svarene op sammen og tale om dem (hvis I har nået at modtage dem selvfølgelig!). Er der nogen, der har lyst til at leve i et kloster som munk eller nonne? Hvorfor/hvorfor ikke?

Arbejde med bogen

Slå op i bogen, og se på tegneserien *Vores liv* i kapitel 5. Tal om spørgsmålene. Hvordan løser man bedst konflikter? Understreg vigtigheden af at forsøge at forstå den andens synspunkt og viljen til at kommunikere med hinanden.

Fortsæt til afsnittet *Vores katolske tro* og læs det som sædvanlig sammen. Hvis du synes, det er hensigtsmæssigt, kan du naturligvis til enhver tid bede de unge om at læse afsnittet på forhånd. Så kan de understrege, hvad de synes er vigtigt eller markere det, de ikke forstår, så I kan diskutere teksten sammen. Du bestemmer, hvad der passer bedst til dit hold. Stop også op ved billederne, og tal om, hvad de forsøger at udtrykke.

Stop også særligt op ved det afsluttende afsnit om de orientalske katolikker. Måske er din gruppe blandet, og I har forskellige kirker og riter. Lad de unge mennesker fortælle hinanden om det. Måske har du bedt nogen om at forberede en lille præsentation af deres traditioner og ritualer. Gør de unge opmærksomme på rigdommen i, at vi har forskellige traditioner og ritualer.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Det store skisma

Den første opgave er naturligvis dels at forsøge at se årsagen til konflikten fra forskellige perspektiver, dels at forstå, at konflikten mest handlede om politiske og kulturelle årsager. Troen har vi derimod (i princippet) fælles. Materialet til interview finder de unge i teksten i *Vores katolske tro*. Ved hjælp af deres fantasi bør de være i stand til at skrive et lille interview. Hvis de synes, det er svært, må du give dem yderligere information.

Diskuter til slut spørgsmålene. Pointen er måske at nå frem til, at både vest og øst bærer deres andel af ansvaret for skismaet, at der er en lang tradition for "fejlfortolkninger, der er blevet nedarvet ... misforståelser og fordomme om hinanden, og situationen forværres ikke sjældent af uforsonlighed, ligegyldighed, og utilstrækkelig viden om hinanden" (pave Johannes Paul II i rundskrivelsen *Ut unum sint*, 1997, side 16). Henled gerne de unges opmærksomhed på historien i *Vores liv* og lighederne mellem alle menneskelig konflikter, nemlig manglende forståelse og kommunikation. Spørgsmålet om, hvordan vi kan bidrage til at løse konflikten, kan synes en smule prætentiøst, men meningen

er, at vi måske kan begynde med selv at tilegne os mere viden om vores søsterkirker for på den måde at øge forståelsen for hinanden.

2. Økumeni

Lav opgave 2. Forklar ordet økumeni og se på billedet. Mit i vaskesymbolerne er gemt logoet for den økumeniske bevægelse. Hvorfor har man valgt et skib? Skibet er naturligvis et billede på kirken. Slå op i Johannesevangeliet, og lad de unge mennesker skrive op, hvad Jesus siger. Ved at gøre dette har de delvist besvaret det følgende spørgsmål om, hvorfor kristen enhed er vigtig for at verden kan tro! Tal også om hindringer for økumenen.

3. Ikoner

Lav den tredje opgave. Ikonen har gamle rødder i den kristne tradition, især i de østlige kirker, og det er grunden til, at ikonen tages op her. Forbered dig gerne ved at læse om ikoner og deres betydning (litteratur se ovenfor). Har du nogle ikoner eller ikonbilleder derhjemme, så tag dem med, og vis dem frem. Er der nogen i gruppen, der har erfaring med ikoner, så lad dem fortælle.

Ikonen *Guds Moder af Vladimir* (eller *Vor Frue af Vladimir*) blev malet i Konstantinopel omkring år 1125 og kom nogle år senere til Kiev i Rusland og derfra til Vladimir. Den overlevede mirakuløst adskillige brande og kom til Moskva i 1395, hvor den stadig findes. Motivmæssigt repræsenterer ikonen den type af Gudsmoder-ikoner, der almindeligvis kaldes "den ømme Guds Moder" eller "Ømhedens Gudsmoder".

Kig sammen på billedet, først på en "objektiv" måde, det vil sige: Beskriv, hvad du ser.

Per Petterson beskriver i sin bog *Ikonen – en introduktion* (s. 43) ikonen på denne måde:

> "Moderen bærer barnet på sin højre arm. Med venstre hånd peger hun med en bønslignende gestus på barnet, han, som er vejen. Over hendes kjortel bærer hun et slør, der omgiver hovedet. Sløret er prydet med tre stjerner, en over panden og en over hver skulder. Stjernerne angiver hendes evige jomfruelighed. Hun har hovedet lidt på skrå mod barnet. Hendes blik, der fortaber sig i det fjerne, de hævede øjenbryn og mundens linjer giver hendes ansigt et strejf af sorg. Hun aner sin søns forestående lidelse.
>
> Sønnen er iført en voksen mands tøj: Tunika og kappe. Kun legemsstørrelsen viser, at det drejer sig om et barn. Hans alvorlige og majestætiske ansigt afspejler den guddommelige visdom. Hans kappe er indvævet med guldtråde. Guldet symboliserer guddommelighed. Den kraftige hals skal markere, at Helligåndens vind hviler over ham. Hans opmærksomhed er koncentreret om moderens skjulte sorg. Hans kind hviler op ad hendes. En af hans hænder krammer hendes slør, og den anden hviler på hendes hals. Hans kropssprog udtrykker beroligende kærtegn: Græd ikke over mig, mor.
>
> Ikonen *Gudsmoder af Vladimir* udtrykker den ultimative forening mellem Kristus og hans mor, mellem det guddommelige og det menneskelige."

Prøv så stille at se på ikonen med det "indre øje". Hvad betyder ikonen for mig og mit liv? Ikonen formodes at være mødested for himmel og jord. Det er ikke billedet, vi møder, men det, det den repræsenterer: Guds Moder Maria og Jesusbarnet. Kan ikonen hjælpe mig til at uddybe mit forhold til dem? Måske kan I, mens I ser på billedet,

lytte til byzantinske/orientalsk kirkemusik? Du kan finde noget på internettet eller i velassorterede pladeforretninger, eller måske har du allerede en CD derhjemme? Lad så alle skrive deres "svar" til Maria, eventuelt formuleret som en bøn. Hvad man vil skrive er naturligvis meget personligt ...

Afslut ved at se på billedet af Magda, og lad de unge mennesker overveje, hvad hun mon tænker. Viljen til kommunikation og forsoning kan naturligvis være vigtige ingredienser i forslagene.

Mind dem om *Hjemme hos os*. Til næste gang, skal de forsøge at udarbejde en oversigt over de forskellige traditioner og riter, der findes i menigheden (eller måske i bispedømmet?)

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad du kan gøre, hvis tiden rækker, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets emne over flere lektioner.

1. Rollespil / Drama

Opgaven med at interviewe pave Leo og patriark Michael kan selvfølgelig udvides ved at lade de unge arbejde parvis og derefter opføre interviewene for hinanden som et rollespil, og hvorfor så ikke bruge udklædning og nogle rekvisitter? Eller måske kan de arbejde tre og tre og lave en slags "tv-debat"? Man kan også forestille sig, at de finder på alternative slutninger på skismaet.

2. Lav jeres egne ikoner

Efter at have lavet opgaven med Guds Moder ikonen, kan I lave jeres ikoner i al enkelhed. Gør sådan her: Den lette udgave: Medbring forskellige ikonbilleder/postkort af passende størrelse. Hvis du ikke kan finde dem i menighedens bogsalg, kan de bestilles fra en katolske netboghandel eller en anden butik med kristne artikler (Se fx. www.katolskinfobutik.dk). Sav træstykker i en størrelse, der passer til billederne, enten af et fyrrebræt eller krydsfiner. Lad de unge vælge et billede, der appellerer til dem. Derefter skal de slibe træstykket lidt

og afrunde hjørnerne. Så limes billedet på, og til sidst males kanten af træet med lak eller akrylmaling i en farve, der passer til billedet. Den lidt besværligere udgave: Læg ikonbillederne i vand i et stykke tid, så du kan trække det yderste lag med trykket af (billedet skal være af en lidt tykkere, stærkere type, helst et postkort). Tør det let. Påfør forsigtigt træet et tyndt lag lim eller tapetklister. Tilføj billedet og "dup" forsigtigt på billedet med en svamp. Billedet vil nu ligesom "synke" ind i træet, så det næsten ser malet ud. Mal kanten som ovenfor, og overmal billedet med shellak, når det er tørt. Overfladen kan krakelere lidt, når man gør sådan, og give et gammelt udseende. Prøv det gerne hjemme først! Under arbejdet kan det være gavnligt at lytte til byzantinsk/orientalsk sang og musik.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Sæt jer enten i en rundkreds i lokalet, eller gå ind i kirken/kapellet og sæt jer i bænkene. Tænd et stearinlys, og sluk eller dæmp lyset i loftet. Lad de unge falde til ro. Hvis du har mulighed for at spille dæmpet musik, kan en instrumentalversion af Taizé sange fx bruges. Så hører de unge mange af de melodier, som de senere hen skal lære at synge. Se fx https://youtu.be/UBjBWjLFr_Q (Taizé Instrumental (full album).

Gør et korstegn sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Min sjæl højlover Herren* - Nr. 528 i Lovsang
- *Magnificat* - (Taizé) Nr. 613 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Flammerne er mange* - Find den i playlisten på Youtube (*se mere om playlisten på side 14*).

En kan tage en læsning: Måske kan man læse Joh 17,21 igen.

Bed en bøn, hvor I takker Gud for kirken, beder om tilgivelse for den splittelse, der findes, og om hjælp til at hele det brudte. Her kan man naturligvis også samles om en Mariaikon og sidde en stund stille sammen eller bede Hil dig, Maria.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvor meget de ortodokse kirker ligner vores?
- Har de forstået, at skismaet mest havde sin begrundelse i politiske og kulturelle forskelle, og at vi bør stræbe efter kristen enhed?
- Har de forstået, hvad der menes med orientalske katolikker?
- Har de forstået, hvordan ikonen kan være et mødested mellem Gud og menneske?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer, tager jeg med mig til næste gang?

6. DANMARK BLIVER ET KATOLSK LAND (829-1164)

Baggrund

(KKK 849-856, 900, 904-906)

I 800-tallet var størstedelen af det nuværende Tyskland blevet kristent. Bispebyen Hamborg var kirkens forpost mod Norden. Hos de frankiske herskere voksede interessen for en tættere kontakt med Skandinavien. Man var frem for alt interesseret i at kristne de "vilde nordboere", som ofte hærgede Europas kyster på det grusomste. Man forestillede sig, at man ved at få dem knyttet til den katolske europæiske kultur skulle kunne få plyndringstogterne til at ophøre.

Kirken nåede først til Danmark, Norge og Island, siden til Sverige og sidst til Finland. Omkring 700 kom munken Willibrord fra England til Danmark og besøgte den danske konge Ongendus, som var "grusommere end et vilddyr og hårdere end en sten". Missionen havde ikke meget held, men Willibrord købte 30 drenge (slaver), som han døbte og frigav. Der kan også have været andre isolerede missionsforsøg, som vi ikke kender til, og som ikke satte sig spor.

I 826 udsendte den frankiske konge Ludvig den Fromme, søn af Karl den Store, munkene Ansgar og Autbert fra klosteret Corvey for at grundlægge en kristen kirke i det nuværende Danmark. Anledningen var, at den danske konge Harald Klak havde søgt støtte hos kejseren og ladet sig døbe, og på vej tilbage til Danmark fik han nu Ansgar og Autbert med. Allerede året efter blev Harald Klak fordrevet, Autbert blev syg og måtte vende hjem, og missionen rettede sig derfor mod svensk område. Den svenske konge Bjørn havde bedt Ludvig den Fromme om præster og missionærer, så Ansgar drog i 829 af sted igen sammen med munken Witmar. Efter en lang og farefuld rejse kom de til handelsbyen Birka på Björkö i Mälaren, hvor de fik lov at bygge

en kirke. Ansgar vendte tilbage til Hamborg, hvor han blev udnævnt til biskop. Da han i 850 atter kom til Sverige måtte han konstatere, at menigheden dér var i opløsning. Den endte med at forsvinde, det kom til at vare mere end 100 år, før kirken fik egentligt fodfæste i Sverige. I Danmark gik det bedre. Ansgar nåede ganske vist ikke sit mål at få omvendt de danske konger, men han fik lov til at bygge kirker i Hedeby og Ribe, og arkæologiske fund fra Ribe (kristne grave fra 800- og 900-tallet) viser, at menigheden dér slog rod. Hans titel som "Nordens apostel" er derfor ikke rent symbolsk. Med ham begynder en permanent kristen tilstedeværelse i Norden.

Når den danske konge Harald Blåtand i en runeindskrift på den berømte Jellingsten fra ca. 980 oplyser, at det var ham, der ikke kun samlede riget, men også gjorde danerne kristne, så er det kulminationen på en længere proces, hvor kristendommen gradvist etablerede sig i landet. Det er også den situation, den berømte fortælling om præsten Poppos jernbyrd i Widukinds Sakserkrønike afspejler (se mere nedenfor). Til Norge kom kirken fra England. Norge havde længe haft nære forbindelser med de britiske øer, men også Danmark havde i perioder stærke forbindelser til den engelske kirke, bl.a. på grund af Knud den Store, der også var engelsk konge.

Kirkens mission rettede sig bevidst mod de ledende kredse i landet: stormænd, høvdinger og konger. Hvis de blev vundet for kristendommen, fulgte deres tilhængere og underordnede med. Norden var på dette tidspunkt et udpræget slægtssamfund. Kongerne og stormændene på deres side var også interesserede i at indgå i det europæiske fællesskab og blive respekteret som ligemænd. Det gavnede også handelen. Med kirken som partner kunne kongen desuden gøre sig fri af konkurrerende stormænd. Et særligt kendetegn ved de skandinaviske lande er, at landenes værnehelgener alle er konger: Knud den hellige i Danmark, Olav i Norge og Erik i Sverige, hvilket altså afspejler, hvordan kirken vandt fodfæste i landene, og hvilken rolle kongen/høvdingen spillede i den nordiske kultur.

Det er ofte vanskeligt at forestille sig, hvordan kristningen i praksis foregik, men efter den officielle overgang til kristendommen under

Harald Blåtand gik arbejdet planmæssigt og gradvist frem. Først byggede man små trækirker, mest i de rige egne i Østdanmark omkring Øresund, men efterhånden også i Jylland. Der var allerede flere hundrede kirker i landet, da man efter ca. 1060 gik over til at bygge stenkirker. Byggeaktiviteten var stor, for frem til midten af 1200-tallet blev der bygget op mod 2000 sognekirker, hvoraf næsten 1500 står endnu. De fleste er udførligt beskrevet i værket Danmarks kirker (se http://danmarkskirker.natmus.dk/). Siden 900-tallet havde der været biskopper med ansvar for Danmark, nogle af dem omrejsende "vandrebiskopper", men omkring 1060 blev de danske bispedømmer endelig fastlagt: Lund i Skåne (der jo dengang var dansk), Roskilde på Sjælland, Odense på Fyn, Slesvig, Ribe, Århus, Viborg, Vestervig (Børglum) på den jyske halvø. I 1104 blev biskoppen af Lund gjort til ærkebiskop over hele Norden, indtil først biskoppen af Trondhjem blev ærkebiskop over Norge i 1152, og biskoppen af Uppsala blev ærkebiskop over Sverige i 1164.

I 1000-tallet kom munkevæsenet også til Danmark, først benediktinerne, både mandlige og kvindelige, og siden alle den katolske kirkes store ordener, for eksempel cisterciensere (1100-tallet), franciskanere og dominikanere (1200-tallet) og den eneste nordiske klosterorden, birgittinerne (1400-tallet). Med klostrene kom kultur, teknik og sygepleje til Danmark, og landbruget blev udviklet. Pilgrimme fra Danmark rejste til Rom, Santiago (i Spanien) og Jerusalem, men også til Sankt Olav i Nidaros i Norge eller til de mange lokale valfartssteder og klostre, også i Danmark som f.eks. Kippinge på Falster (eukaristisk mirakel), Karup nær Viborg (Maria-valfartsted) eller Haraldsted nær Ringsted (hvor Knud Lavard blev dræbt). Ved flere af disse steder var der også hellige kilder.

Bygningen af sognekirker afspejler sognets betydning i befolkningens religiøse liv. Gennem middelalderen blev disse sognekirker løbende udsmykket med malerier, altre, statuer og andet inventar (kalke, diske, røgelseskar, relikvieskrin, messehagler, tabernakler, korstole etc.). Man begyndte ofte i det små, men udvidede kirkebygningerne ved at forlænge dem, tilføje sideskibe, bygge klokketårn, våbenhus etc. I slutningen af middelalderen erstattede man næsten overalt trælofterne

med murede hvælv, der gav store flader til farverige, belærende og folkelige kalkmalerier, der stadig kan beundres mange steder.

Målet med denne lektion er:

- at se, hvordan det gik for sig, da kirken kom til Danmark og de nordiske lande,
- at forstå, at den katolske kirke har en lang historie i Danmark,
- at lære nogle personer fra Danmarks katolske historie at kende,
- at se, hvordan vores katolske historie har sat sig spor også i nutiden.

Medbring

- papir og skriveredskaber
- et atlas
- eventuelt materialer til at lave en triptykon: Pap, saks, lim, guldpapir, billeder af helgener, farveblyanter, glitterlim ...

Undervisningen

Begynd eventuelt med et spil eller en leg (se bilag 1).

Kan I huske, hvorfor vi taler om den katolske og ortodokse kirke? Kan I huske, hvad ordet økumene betyder? Kan du huske, hvad man mener med orientalske katolikker? Er der nogle i vores kirke? Har nogen fundet en hjemmeside for de orientalske katolikker? Har nogen været til en gudstjeneste med orientalsk ritus? Hvordan var det?

Arbejde med bogen

Læs tegneserien i *Vores liv*, og drøft spørgsmålene. Er der nogen, der genkender de unges følelse af "fremmedgørelse" i det dansk samfund? Hvordan kan det føles? Har nogen været i en lignende situation som Tarek? Spørg også, hvad unge ved om den katolske kirkes historie i Danmark. Sandsynligvis de har læst noget i skolens historietimer, da de

lærte om vikingetid og middelalder. Men hvad har de lært? Hvordan er deres idé om det? Prøv at få et overblik om de unges opfattelse, før du går videre.

Enten har du bedt de unge om at læse afsnittet *Vores katolske tro* på forhånd (hvilket naturligvis betyder, at lektionens indledende samtale vil være anderledes), eller man læser højt eller stille som sædvanlig. Stop gerne op ved billederne, og se på dem. Hver helgen har en såkaldt attribut (mere om dem senere), der gør det muligt at genkende helgenen på billedet. Med hensyn til geografiske steder, kan det være svært at vide, hvor alle områder og byer er placeret. Måske kan I allerede nu sammen se på et kort og placere dem. Hvis ikke, er det netop dette, den første øvelse i *Vi lever vores tro* handler om.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Danmark bliver et katolsk land

Her gælder det først om at finde ni missionærer og helgenkonger i krydsorden.

Svar:

W				H		P	O	P	P	O
I		M		E	R	I	K			L
L			A	N	S	G	A	R		A
L		H	A	R	A	L	D			V
I				I	G					
B				K		R				
R	K						E			
O	N	G	E	N	D	U	S	T		
R	U								H	
D	D									E

Willibrord, Ansgar, Poppo, Henrik, Olav, Erik, Knud, Ongendus, Harald

Gør de unge opmærksomme på, at der diagonalt er skjult et yderligere, tiende navn, en kvindes navn, nemlig MARGRETHE. I et gammelt håndskrift kan man læse følgende barske historie om den hellige Margrethe fra Roskilde:

I det Herrens år 1176 på festdagen for Sankt Crispinus og Sankt Crispianus (25. oktober) blev Margrethe, der var i familie med ærkebiskop Absalon af Lund og en nær slægtning af biskop Peder (Sunesen) af Roskilde, dræbt af sin mand Herluf. Han lod hende om natten i al hemmelighed hænge op i en bjælke under loftet, så det så ud, som om hun havde begået selvmord. Sognepræsten forbød derfor, at hun måtte ligge på kirkegården, så hun blev begravet på åben mark. Da viste der sig ild fra himlen, og efter at dette natlige lys ved sin stråleglans havde bevist hendes uskyld, blev sagen forelagt for biskop Absalon. Han ville ikke straks tro på det, før det hele var grundigt undersøgt. Eftersom der blev talt mere og mere om sagen, sendte han pålidelige efterforskere til Roskilde, som fandt ud af, at det var sandt, og de fortalte ham, hvad de havde hørt. Da han forstod, at det var sandt, hvad man fortalte ham, blev han begejstret over, at noget sådant var sket i nærheden af hans by. Han tilkaldte Simon, abbed i Sorø, og Richard, tidligere abbed i Ringsted, og andre kloge mænd og overvejede, hvad man skulle gøre i sagen. Derefter tilkaldte han Herluf, der hårdnakket havde benægtet alt, og spurgte, om han var skyldig i den forbrydelse, man anklagede ham for. Så gik Herluf til bekendelse og nægtede ikke forbrydelsen, men erkendte, at han var blevet afsløret af de mange mirakler. Martyrens (Margrethes) slægtninge ville nu hævne sig på Herluf for det, han havde gjort, men biskoppen beroligede dem og fik hurtigt parterne forsonet. Derfra gik han opfyldt af glæde og under folkets store jubel til den ædle kvindes grav. Hendes legeme blev så taget op af graven, vasket og ført højtideligt tilbage til byen på en båre. Optoget blev mødt af en begejstret skare af alle stænder, køn, aldre og social status. Vokslys blev båret foran båren, og gejstligheden med biskoppen fulgte efter, mens de sang hymner og sange. Liget blev ført ind i Sankt Marie kirke (Roskilde Domkirke), hvor der blev bygget et stort og flot gravmæle, og der skete mange mirakler.

Tal gerne med de unge om, hvad denne fortælling betyder: Gud ser den uskyldiges lidelse, og kirken har medfølelse med kvinder, der bliver

mishandlet af deres brutale mænd. Læg også mærke til, at selv om den store ærkebiskop Absalon er i familie med Margrethe, så griber han straks ind og hindrer, at Margrethes slægtninge hævner sig ved at slå Herluf ihjel. I middelalderen var der også en kirke på det sted, hvor hun først blev begravet. Den lå ved Køge strand.

Når I har identificeret alle helgenerne, så lad de unge mennesker sætte dem på kortet ved at skrive deres navne og det område, de er knyttet til. Skriv også bispesæderne og måske klostrene, hvis der er plads. Sørg for at have et kort over Danmark (Norden), så alle kan se, hvor landsdelene og byerne ligger. Bemærk, at Danmark på dette tidspunkt ikke havde de nuværende grænser, men også omfattede Skåne, Halland og Blekinge, og at Slesvig var knyttet til Danmark.

Kig sammen på billederne af Poppos historie. I Widukinds Sakserkrønike (ca. 968) står følgende om Poppos jernbyrd:

Danskerne var fra gammel tid kristne, men dyrkede alligevel afguder efter hedensk skik. Ved en lejlighed opstod der i kongens (Harald Blåtands) nærvær diskussion om dyrkelsen af guderne. Danskerne mente ganske vist, at Kristus var Gud, men at der også var andre guder, der var stærkere end ham, fordi de kunne vise stærkere tegn og mirakler over for de dødelige mennesker. En gejstlig, der hed Poppo, og som nu er biskop, men lever strengt som en munk, aflagde imidlertid vidnesbyrd om, at der kun er én sand Gud: Faderen med sin énbårne Søn vor Herre Jesus Kristus og Helligånden, og at afgudsbillederne var dæmoner og ikke guder. Kong Harald, som man sagde var hurtig til at lytte og langsom til at snakke, spurgte ham så, om han selv var parat til at stå inde for sin tro? Det svarede han uden tøven ja til. Kongen befalede da, at han skulle bevogtes indtil næste morgen. Den næste morgen lod kongen et tungt stykke jern varme op i ilden og befalede Poppo at bære det glødende jern for den katolske tros skyld. Kristi bekender (Poppo) tog uden tøven jernet og bar det, så længe kongen ønskede. Han viste sin uskadte hånd til alle og beviste den katolske tro for alle. Det omvendte kongen, der bestemte, at alene Kristus skulle dyrkes, og han befalede sine undersåtter at afstå fra afgudsdyrkelse, og han viste herefter selv Guds præster og tjenere den respekt, der tilkommer dem.

Fortællingen om Poppo viser, at kristendommen i Danmark i 800-tallets anden halvdel ikke var noget absolut nyt, men et aktuelt alternativ, som nogle havde valgt, og andre modsatte sig. Kongens spørgsmål, om Poppo vil bære glødende jern (i andre beretninger: en jernhandske) er ganske tidstypisk både for retsvæsenet og missionærernes praksis. Man forbandt hånden og så på den efter nogle dage, og hvis den var betændt, var det tegn på skyld, men hvis den helede pænt, var det tegn på uskyld. Fortællingen om Poppos jernbyrd og den uskadte hånd kan derfor meget vel være fuldstændig sand. Tal gerne med børnene om det glødende jern/jernhandsken: Det er en prøve, ingen nu om dage vil blive afkrævet, men måske kan man nævne andre farlige, ubehagelige eller risikable ting. Måske er det nok bare det frimodigt og med indre styrke at stå ved sin kristne tro og sit katolske tilhørsforhold, selv om omgivelserne ikke kan respektere det? Hedenskabet truede konstant kirken. Men kirken vandt slaget ... Måske kan vi her knytte an til den aktuelle situation for kirken, som kan føle sig "truet" fra forskellige retninger.

2. Missionærer

Her er det meningen, at de unge skal tænke over, hvad de kan gøre for missionen. Alle katolikker er jo kaldede til at missionere eller vidne på den ene eller anden måde. Men det er ikke altid let at tale om troen. Men hvad kan man gøre i stedet? Lad de unge mennesker arbejde sammen to og to eller hver for sig i stilhed. Mulige svar er, at man kan bede eller leve på en sådan måde, at det bliver et vidnesbyrd om troen.

3. Før og nu

Den sidste opgave handler om at se, hvordan Danmarks katolske fortid stadig lever videre i f. eks. stednavne, og navne på kirker og personer. Her er de oplagte steder kirker som Vor Frue (København), Sankt Clemens (Århus), Sankt Knud (Odense), Sankt Olai (Helsingør, der menes Olav), mange stenavne som Klareboderne (husene ved Sankt Klaras Kloster), Gråbrødre Torv (på pladsen for franciskanermunkenes kloster), Fruens Bøge (ved Odense, selvfølgelig Vor Frues, dvs. Marias Bøge) etc. Se, om der er lokale steder, som I måske kender. Her kan et atlas være nyttigt igen. Når det gælder nordiske helgen-

navne, er det måske ikke netop disse navne, unge mennesker har i dag. Men måske er der forældre, slægtninge, bekendte, lærere og andre, der bærer disse navne. Her er en liste over almindelige navne:

Agnes: Agnete
Andreas: Anders
Anna: Anita, Annika, Annette
Antonius: Anton, Tony
Barbara: Barbro
Bartholomeus: Bertil
Benedikt: Bent, Bengt, Benny
Bernhard: Bernt
Birgitta: Britta, Birgit
Catherine: Karin, Carina, Katrine
Elisabeth: Elsa, Lisa, Lise, Lisbeth,
Franciskus: Frans
Georg: Jørgen
Johannes: John, Jan, Jens, Hans, Johan
Kjeld: Ketil
Knud
Kristina: Kirsten, Stine
Kristoffer: Krister
Laurentius: Lars, Lasse
Olav: Olaf, Ole
Magdalena: Lena, Lene, Helena, Lone
Magnus: Mons
Margareta: Grete, Margit, Margrethe
Nikolaus: Niels, Niklas, Klas, Klaus
Peter: Petter, Per
Severin: Søren
Stefan: Stephen Steffen, Staffan
Thomas: Tom, Tommy
Thøger
Vilhelm: Villiam, Villy

Afslut ved at se på billedet, og de unges refleksioner. Det er ikke sådan, at vi er de første katolikker i Danmark. Landet har en gang været "gen-

nemkatolskt", og det er der spor af endnu i dag! Dette er måske noget at bygge videre på? Ranas afsluttende spørgsmål bliver en "cliffhanger" til kapitel 9.

Til sidst: Mind de unge om *Hjemme hos os*-opgaven. Tilskynd de unge og deres familier til at tage på besøg i en middelalderkirke og måske fortælle om det senere.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad du kan gøre, hvis tiden rækker, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema over flere undervisningsgange.

1. Lav en triptykon

En triptykon (fra det græske triptychos "trefoldig") er en tredelt altertavle med en central del (corpus) og to fløje, som kan lukkes som et skab. Sådanne alterskabe var almindelige i kirker i middelalderen og lukkedes og åbnedes til højtiderne, for at illustrere kirkeårets forskellige dele, for eksempel fasten. Midterpanelet indeholdte ofte et billede af korsfæstelsen, Jomfru Maria eller et lignende motiv; de ydre paneler havde ofte billeder af forskellige helgener.

Lad hver enkelt fremstille sin egen triptykon, sin egen lille altertavle, og dekorere den med forskellige helgener. Anvend et stykke pap i A4-størrelse. Klæb guldpapir eller -folie på det og fold de korte sider mod hinanden i midten, så den bliver ligesom et skab, der kan lukkes. Dekorer kanterne / rammerne inde i skabet med strimler af papir eller glitterlim. Medbring forskellige billeder af Kristus og Maria (måske er der nogle tilovers, fra I lavede ikoner?) og nogle helgener. Enten kan du finde færdige billeder eller kopiere dem fra en bog eller fra internettet. Alternativet er naturligvis, at de unge tegner deres egne helgener, hvis de har lyst.

De nordiske helgener kendes på deres attributter: Ansgar er normalt afbildet i bispedragt, evt. holdende en kirke, Kjeld (af Viborg) ses i

augustinerdragt med rund hue og en kalk i hånden, Knud Konge, som konge med lanse eller pil, Olav som konge med en økse, Erik som konge med et sværd, Knud Lavard med sværd, fane, krone, blomsterkrans eller glorie, Niels Steensen som biskop med et hjerte med et kors, Thøger af Vestervig som præst med en kirkemodel, Vilhelm som kannik med bog og en brændende fakkel, Hyacint (Jacek) som dominikanermunk med monstrans eller mariastatue. Birgitta af Vadstena ses som abedisse med stav, pen og bog eller som pilgrim, i alle tilfælde med den hvide bøjlekrone med de røde pletter, Henrik (af Finland) blot som biskop, gerne sammen med Erik. Indsæt et billede af den korsfæstede eller Jomfru Maria i midten. Lad de unge dekorere fløjene med de nordiske helgener og deres attributter. Lad fantasien råde.

2. Levende helgener (mimespil)

Denne leg er mulig, hvis du har præsenteret de nordiske missionærer og helgener mere detaljeret og talt om deres liv og deres attributter. Lad de unge mennesker enten i par eller i grupper forberede små sketches fra en helgens liv. Et mimespil indebærer, at man skal mime og bruge sit kropssprog til at skildre noget. Alt er tilladt, bortset fra at sige noget! De andre skal gætte, hvem gruppen forsøger at fremstille. Den første person, der gætter rigtigt, kan få en lille præmie, point eller lignende.

3. Udflugt

Hvis I har tid, og det er muligt, hvorfor så ikke tage på udflugt til en middelalderlig kirke eller andre katolske mindesmærker fra middelalderen?

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Sæt jer enten i en rundkreds, eller gå ind i kirken/kapellet. Tænd et stearinlys, og sluk eller dæmp lyset i loftet. Lad de unge falde til ro.

Gør korstegnet sammen: ”I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen”.

Sangforslag:

- *Den store hvide flok vi se* - Nr. 551 i Lovsang
- *Vær hilset, Sankt Ansgar* - Nr. 563 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Vi rækker vore hænder frem* - Nr. 241 i Lovsang
- *Flammerne er mange* - Findes ikke i den katolske salmebog eller i DUK-sangbogen, men den er i Den danske salmebog. Teksten kan også findes i beskrivelsen til en af videoerne på Youtube.

Find eventuelt melodierne til sange, du ikke kender, i playlisten på Youtube (*se mere om playlisten på side 14*).

Bed en bøn, hvor I takker Gud for, at kirken nåede til Danmark (Norden), og for de missionærer, der gav deres liv for dette arbejde. Man kan også bede om, at den katolske tro atter må blive udbredt i vore lande, og om hjælp, så vi selv kan bidrage til det.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvordan det gik for sig, da kirken kom til Norden?
- Har de forstået, at Danmark engang var et katolsk land, og

at der stadig findes spor af det for eksempel i vore person- og stednavne?

- Har de lært om der vigtigste skikkelser i Danmarks og Nordens katolske historie?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

7. EN FANTASTISK FORNYELSE (1000 TIL 1200-TALLET)

Baggrund

(KKK 2244-2245, 2297-2298, 2443-2448, 2500, 2502, 2544).

Syvende kapitel handler om det, vi normalt kalder højmiddelalderen (ca. 1000 - 1300). Dette er en periode, der også kaldes *kirkens guldalder*. Det henviser til, hvordan kirken dominerede det europæiske samfund, og hvordan menneskenes liv var dybt præget af kirkens tro. Andre sætter spørgsmålstegn ved begrebet "guldalder". De mener, at kirken ikke kan have anden guldalder end den, der ligger i fremtiden. Ellers ville kirkens bedste tid være en overstået fase, og så ville det bare gå ned ad bakke herefter.

Man kan dog ikke se bort fra, at kirken i denne periode undergik en fænomenal fornyelse. Omkring år 1000 var kirken i en temmelig vanskelig situation. De kirkelige embeder var genstand for intens interesse fra verdslige herskeres side. Det var for eksempel ikke usædvanligt, at folk fra finere familier kunne købe deres bispe- og abbedtitler. Dette misbrug kaldes *simoni*. Biskopperne og endda nogle af paverne blev desuden indsat af forskellige fyrster og indflydelsesrige familier. Det blev kaldt *lægmandsinvestitur*. Investitur, "iklædning", henviser til den biskoppelige vielse. Kirken var med andre ord i verdslige fyrsters hænder.

Det var dette, de store reformbevægelser i 1000-tallet ville ændre. I 1049 blev Pave Leo IX udnævnt af den hellige romerske kejser Henrik III. Han begyndte at vise en større autonomi, end kejseren havde forudset. Sammen med sine kardinaler, Humbert og Hildebrand, begyndte Leo IX at udkaste en reform af kirken, der ville gøre den mere uafhængig. Kejseren og fyrsterne modsatte sig naturligvis en sådan udvikling. Konfrontationen med kejseren blev til alvor, da kardinal Hildebrand

i 1073 blev valgt til pave og tog navnet Gregor VII. Det er efter ham, hele reformbevægelsen fik sit navn: Den gregorianske reformbevægelse. Ligesom Jesus i templet ønskede reformatorerne et opgør med korruption og pengehandel i kirken. Både Leo IX og Gregor VII blev kanoniserede.

Kampen mellem pave og kejser blev kaldt *investiturstriden*, dvs. kampen om, hvem der havde ret til at udnævne biskopper. I 1122 gav kejser Henrik V afkald på retten til at udnævne biskopper mod, at paven anerkendte fyrstens andre rettigheder. Aftalen er kendt som *Wormskonkordatet* og markerer en milepæl i kirkens frigørelse fra staten. Kirken kunne nu hellige sig den interne reform og lægge fundamentet for dens betydning i højmiddelalderen. Højdepunktet var pave Innocens III (1198-1216) og det fjerde Laterankoncil i 1214. Dette er også tidspunktet, hvor de store katedraler blev bygget i Europa. *Gotikken*, som de unge har stiftet bekendtskab med, er helt og holdent en opfindelse, der tilhører middelalderens Europa.

En anden ting, mange mennesker forbinder med højmiddelalderen, er de såkaldte *korstog*. Korstogene fandt sted både i og uden for Europa. Forsøgene fra det kristne Europa på at erobre Det hellige Land fra muslimerne er en kompliceret historie. Man kan på den ene side hævde, at vi ikke kan tolke dem med vores moderne perspektiv på krig og vold, men vi kan på den anden side ikke vige uden om det faktum, at korstogene, hvor ædle motiverne end var, blev afsporede. Kapitlet her gør ikke meget ud af korstogene, eftersom baggrunden for dem er så kompliceret, men ønsker heller ikke helt at ignorere dem. De er nævnt i kapitlet som et eksempel på Europas magtsprog, men kontrasterer også mod Frans og Dominikus, hvis arbejde havde mere varige resultater i overensstemmelse med evangeliet.

Tiggerordenerne opstod i 1200-tallet og fik stor betydning for den følgende historie. De kaldes tiggerordner, men levede egentlig mere af gaver og testamenteret ejendom end af at tigge i bogstavelig forstand. Tiggerordenerne adskilte sig fra klostrene, hvor munke og nonner boede på landet og i stabilitet, dvs. at de ikke flyttede rundt. Tiggerordenerne havde hjemme i byerne og gik rundt og prædikede. For mere information om Frans og Dominikus, se nedenfor i *Vores katolske tro*.

Den gregorianske reformbevægelse og Frans' og Dominkus' indsats viser, hvordan Gud hele tiden leder og fornyer kirken efter tidens behov.

Vil du fordybe dig mere i denne periode af kirkehistorien, anbefales Politikkens verdenshistorie Bd. 9, Højmiddelalderen af Sverre Bage. For mere information om franciskanere og dominikanere foreslås Johannes Jørgensen: Den hellige Frans. Bodil Busk Sørensen: Frans af Assisi. En udfordring til vor tid. Anis 2003. Leonhard Lehmann: Frans af Assisi. Et liv der blev til bøn. Kbh. 2004. Lissie Lund: Clara af Assisi. Fattigdommens Mystiker, 2014.

Målet med denne lektion er:

- at forstå, at kirken ind i mellem trænger til reformation og fornyelse,
- at forstå, hvordan den gregorianske reformation gjorde kirken fri og selvstændig,
- at se, hvordan tiggerordenerne fornyede kirken,
- at se, hvordan kunst og arkitektur kan udtrykke vor tro.

Medbring

- bibler
- papir og skriveredskaber
- lys og sang- / salmebøger til bøn
- eventuelt materialer til Pax-tavler: fliser, hobbymaling, garn, lim.
- eventuelt materialer til "kirkevinduer": papir, vandfarver, olie eller sort papir, silkepapir i forskellige farver, sakse, lim.
- eventuelt materialer til julepuslespil: farveblyanter, sakse, lim
- hvis du vil afslutte med en quiz, så skal du medbringe kopier af bilag 3 eller have AV-udstyr klart til at køre quizz'en på Kahoot (se forklaring under "5. Quiz" på side 98).

Juleafslutning?

Eftersom det nok er sidste gang før jul, kan man lave en lidt festligere juleafslutning. Tag noget godt at spise med, eller foreslå de unge at tage noget med, eventuelt fra deres forældres/bedsteforældres hjemlande. Måske kan forældrene også komme til juleafslutningen, så I kan tale lidt om, hvordan det går med *Hjemme hos os*-opgaverne.

Undervisningen

Begynd eventuelt med en leg eller opgave (se bilag 1).

Stil spørgsmål, der samler op fra sidst. Fx: Kan I huske, hvordan det gik til, da Danmark blev katolsk? Kan I huske nogle helgener og missionærer fra dengang? Er der nogen, der har besøgt noget fra middelalderen sammen med jeres familie? Fortæl gerne om det!

Arbejde med bogen

Læs tegneserien sammen med de unge og tal om spørgsmålene som sædvanligt. Fornyelsen i de unges liv kan naturligvis være på flere områder, skolen, sport, venner, familie ... Meningen er, at de skal forstå, at fornyelse og forbedring er en del af livet. Det samme gælder kirken, Guds folk. Kirken er aldrig "færdig". Fuldkommen bliver den først i himlen.

Gør som tidligere. Læs teskten i afsnittet *Vores katolske tro* højt eller for jer selv, eller genfortæl teksten. Måske kunne I begynde med at læse Lukas 19,45 om, hvordan Jesus rensede templet, og tale sammen om teksten. Stop op ved billederne, kig på dem og overvej, hvad de vil fortælle. Her er det vigtigt, at du har læst dig ind i Frans og Dominikus. Det er jo kirkens to mest kendte helgener, så det er let at få fat i materiale om dem. Deres historier, især Frans', er taknemmelig at genfortælle for børn og unge, og de fleste har nok hørt om dem før. Hvis du ikke har nået at finde en bog, er her en lille, kort beretning om Frans og Dominikus.

Frans blev født i Assisi i Italien. Hans familie var velhavende. Frans drømte om at blive ridder, og han elskede muntre fester. Da han var seksten, deltog han i et slag, men blev såret og taget til fange. Det fik ham til at ønske at starte et nyt liv. Han begyndte for alvor at søge Gud. En dag, da han besøgte et lille forfaldent kapel nær Assisi, hørte han Kristus tale til sig fra krucifikset på kirkens væg: "Genopbyg mit hus, som er ved at falde sammen", sagde Kristus. Frans gik hjem og samlede det sammen, han nu kunne. Han solgte alt for at bruge pengene til at reparere kapellet.

Men efter et stykke tid forstod Frans, at Kristus ikke havde ment det lille forfaldne kapel, men at han havde kaldt ham til at forny kirken, Guds folk og dets ledere. Frans klædte sig nu i en simpel kappe med et reb om livet og begyndte barfodet at gå omkring for at prædike. Han sagde, at han havde giftet sig med "jomfru fattigdom". Han ønskede at leve, som Jesus gjorde. Han fik hurtigt mange tilhængere. "Vi vil gå gennem verden og mere med et godt eksempel end med ord prædike bod, omvendelse og fred", sagde han til dem. Dem, der fulgte ham, blev kendt som franciskanerne.

Snart fik Frans sin nye orden godkendt af paven, som i en drøm så en lille munk, der støttede en kirke, der var ved at bryde sammen. Frans var elsket af alle for sin enkelhed, sin glæde og kærlighed til Gud. Mod slutningen af sit liv modtog Frans den eneste gave, han ville acceptere; Jesus' sårmærker på sin krop. Man siger, at han blev *stigmatiseret*. Så stor var hans fællesskab med Kristus, at han blev ligesom ham! Mod slutningen af sit liv var Frans meget syg og mistede synet. Han led meget, men hans kærlighed til Gud blev bare større. Kort før sin død skrev han sin berømte "Solsang". Læs gerne "Solsangen" i Bønnebog, s. 370-371.

Dominikus blev født i Spanien nogle år før Frans. Det fortælles, at hans mor før fødslen drømte, at hun fødte en hund, der med en fakkel i munden løb gennem verden. Undertiden findes denne hund på billeder af Dominikus. Mens Frans i sin ungdom levede det frie liv med sine venner, så studerede Dominikus til præst. Men ligesom Frans havde han en stor kærlighed til de fattige og nødlidende. På et tidspunkt solgte han alle sine bøger for at købe mad til dem, der sultede. Engang tog hans biskop med ham på en lang rejse. De ville til Lund i Danmark. De kom til det sydlige Frankrig og mødte de kætterier, der var udbredt dér. De lokale præster var så uvidende og lunkne, de hverken var villige eller i stand til at gøre noget ved det. Flere og flere forlod kirken for at slutte sig til *albigenserne* eller *katharerne*, som *kætterne* blev kaldt.

Dominikus besluttede sig for at blive dér og prædike den sande tro for dem. Han følte, at det var det, der var hans kald. Og han forstod, at for at konkurrere med kættere, må man være inde i kirkens lære og samtidig leve, som Jesus lærte, enkelt og fattigt. Derfor studerede han ivrigt, især bibelen. Matthæusevangeliet og Paulus' breve kunne han udenad. Han klædte sig enkelt, og ofte gik han barfodet fra by til by for at prædike. Tit bad og sov han foran alteret i en kirke om natten. Ligesom Frans fik Dominikus snart følgesvende. De levede alle i enkelhed og absolut fattigdom, mens de studerede bibelen og kirkens tro. Det gjaldt jo om at kunne svare kætterne. "Tal kun om Gud og med Gud", sagde Dominikus.

Ligesom Frans drog Dominikus derefter til Rom for at få sin orden godkendt af paven. Den nye orden fik navnet *prædikernes orden*. Selvom Dominikus' ledsagere ikke var så mange endnu, sendte han dem ud over hele Europa for at prædike og studere. De kom med deres lærdom og enkelhed til at gøre et stort indtryk på dem, de mødte.

Flere og flere sluttede sig til hans orden, som spredte sig til de fleste lande i Europa.

Dominikus siges altid at have været glad og mild mod alle. Mange vidnede, at der ligesom udgik en udstråling fra hans pande. På sit dødsleje opfordrede han brødrene til tre ting: kærlighed, ydmyghed og trofasthed mod fattigdomsløftet.

Naturligvis findes der mange flere historier om Frans og Dominikus, som du kan læse. Eftersom det snart er jul, er fortællingen "Julenatten i Greccio" måske velegnet. Det lader til, at det var Frans, der opfandt julekrybben. Denne beretning fortæller om, hvordan det gik til. "Ulven i Gubbio" er også taknemmelig at genfortælle.

Udtalehjælp:

Clairvaux - Klær-vå
Cistercium - Sis-ter-sium

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Den gregorianske reform

Her kan I begynde med at læse Markus 1,15 højt og se, hvad Jesu første prædiken handlede om. Omvendelse, bod og fornyelse er vigtige emner for kirken. Heller ikke i dag kan vi sige, at vi er "færdige", og at kirken ikke længere behøver reformer. Lad de unge arbejde to og to og tænke over, hvad der har behov for at blive fornyet/forbedret/reformeret. Måske kan det dreje sig om den lokale menighed set fra de unges synspunkt. Lad det gerne være så konkret som muligt. Tal sammen om svarene.

2. Kirken blomstrer

Her skal man finde ordet GOTIK ved hjælp af ordene Gregor, Dominikus, Cisterciensere, Assisi og Klara. Gotikken er betegnelsen både for en stilart og for en periode i Europas kunsthistorie, som opstod i Frankrig omkring 1100. Gotikken havde sit udgangspunkt i arkitek-

turen, og det var også her, den havde størst betydning. Den gotiske stil lægger vægt på det vertikale (øjet skal ledes opad, mod Gud) og er karakteriseret ved en skeletagtig stenstruktur, store glasflader, smalle spir, spidse buer og fantasifuld ornamentik. De store glasflader med ofte fantastiske glasmosaikker gjorde, at der nåede mere lys ind i kirken end før. Systemet med udvendige støttepiller gjorde, at taget kunne gøres højere, og at søjlerne kunne være tyndere.

Lad de unge mennesker se på billederne og tænke over, hvad stilen siger om middelalderens folks tro på Gud. Man kan selvfølgelig tænke på storhed, enorme kirker, at alt er gjort til Guds ære. Gotikken taler om, at Gud er stor, at han er skønhed. Med udgangspunkt i de store vinduer kan der associere til Kristus som lyset, der oplyser vores mørke. De høje buer og spir er ligesom fingre, der peger op mod Gud, han, som er det væsentlige i tilværelsen, og så videre ... Enhver, der nogensinde har oplevet en gotisk katedral og forstået det engagement og den teknologi, der dannede grundlag for bygningen, har svært ved at forstå, at nogen kan tale om "den mørke middelalder", som man nogle gange hører.

3. Tiggerordenerne

Forud for denne øvelse, bør de unge mennesker få så mange oplysninger som muligt om Frans og Dominikus. Har du ikke fortalt levende om dem før, så gør det nu. Deres opgave er derefter at formulere et kort slogan for hver af dem baseret på de billeder, der findes i kapitlet, og de oplysninger, de har fået. Hvis de ikke forstår, hvad et slogan er, kan du forklare det ved at give eksempler på sådanne fra reklameverden. Du bør tilskynde dem til at rime og bruge humor.

Lad dem alle præsentere deres slogan. Diskuter, hvad slags helgener de unge mener, der ville være behov for i dag. Her kan du henvise til den første opgave. Husk, at vi alle er kaldet til at være hellige!

Afslut ved at se på billedet af Anton. Tror vi, at det, han har sat sig for, vil lykkes for ham? Har I selv nogen nytårsforsæt? Lad hver enkelt tænke over dette.

Husk til sidst at minde de unge på *hjemme hos os*. Opfordr gerne de unge til at foreslå et "familieråd" derhjemme.

Flere ideer

Her følger nogle forslag, hvis der skulle være tid, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlet over flere gange.

1. Rollespil/drama

Forbered et rollespil om Frans eller Dominikus i moderne aftapning. Hvis de havde levet i dag, hvad ville de så have været, hvilket miljø ville de være vokset op i, og hvordan ville deres liv have set ud? Lad de unge finde på en fortælling. Hvilke kætterier ville Dominikus have prædiket mod i dag? Måske kan det fremføres for forældrene?

2. Fremstil en Pax-tavle

Pax et bonum - fred og alt godt - er den franciskanske hilsen. Fortæl om den plads, fred har i Frans' forkyndelse. Fremstil et skilt med dette motiv, som de unge så kan have hængende ved døren derhjemme. Anvend almindelige fliser. Du kan enten bore huller hjemme med et specielt flisebor (man skal være forsigtig, men det er ikke så svært) og trække en snor gennem hullet, eller du kan lime en snor på bagsiden, men så skal der være en superstærk lim! Lad så de unge mennesker bruge hobbymaling til at skrive *Pax et Bonum* på flisen og eventuelt dekorere den. Flisen kan man derefter for eksempel have hængende ved hoveddøren.

3. Lav glasmosaikker

Øvelsen relaterer selvfølgelig til de gotiske kirker. Mal med akvarel på almindeligt tegnepapir. Stryg derefter med olie på bagsiden. Så bliver papiret gennemsigtig. Alternativt kan man lave mosaikvinduer af farvet silkepapir. Klip et gotisk vindue med spidsbue og sprosser/ bly-indfatninger i midten. Lim derefter silkepapir på bagsiden. Vinduerne kan derefter hænges i vinduet og beundres.

4. Julehusflid

Hovedattraktionen i denne lektion er julepuslespillet. Her foreslås et puslespil med middelaldermotiv. I "Bilag 5 – Skabeloner til gaveæsker" på side 199 vil du finde en skabelon til en æske. Jul og slik hører jo sammen. Kopier skabelonen på tykt papir/karton, mindst 170 gram. Vælg den farve, du synes passer. Man kan bare tegne eller skrive hilsener på skabelonen før udskæring og samling. De bedste resultater, får man, hvis man tegner/skriver ud over skabelonens kanter. Alternativt kan du kopiere julemotivet og de såkaldte initialer - bogstaver, der indleder et afsnit, som var almindelige i middelalderens manuskripter - og som giver et middelalderligt indtryk, når man maler dem i forskellige farver og placerer dem på æsken. En anden mulighed er selvfølgelig at lave julekort med middelalderpræg ud fra kopisiderne. Æskerne kan de unge derefter fylde med slik til at give væk.

5. Quiz

Måske er det her på halvvejen på tide med en quiz om de første syv kapitler. Kopiér "Bilag 2 Quiz - 20 spørgsmål om kirkens historie fra pinsen til middelalderen" på side 193 og del den ud. Ønsker du ikke at ødelægge julestemningen med denne test, kan du også gemme den til efter juleferien. Så virker det som en opsamling på det, I har gjort i første omgang, inden I tager hul på den næste.

Løsning: 1.d 2.b 3.c 4.d 5.b 6.c 7.d 8.c 9.d 10.d 11.c 12.b 13.a 14.d 15.c 16.d 17.b 18.c 19.d 20.d.

Quizz'en kan alternativt tages digitalt på Kahoot. Det er nemt og sjovt. Som lærer følger du dette link:

Kahoot: 20 Spørgsmål om kirkens historie fra pinsen til middelalderen

https://play.kahoot.it/#/k/e2ea9a06-e6e9-4292-8c35-bbff91d40966

Eleverne skal tage deres smartphones eller tablets frem og gå ind på kahoot.it. Når du har trykket "Play" vises en PIN-kode, som de hver især skal taste ind. Når alle er logget på med den kode, er I klar til at

gå i gang. Eleverne skal kunne se din skærm (eventuelt en storskærm), for der vises alle spørgsmålene.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Sæt jer enten i en rundkreds, eller gå ind i kirken/kapellet. Tænd et stearinlys, og sluk eller dæmp lyset i loftet. Lad de unge falde til ro.

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Tænk at livet koster livet* - Nr. 261 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Tak Gud* - Nr. 221 i DUK-sangbogen.
- *Gør mig til redskab* - Nr. 149 i DUK-sangbogen.
- *Lovsang* - Nr. 186 i DUK-sangbogen.
- *Flammerne er mange* - Findes desværre ikke i den katolske salmebog eller i DUK-sangbogen, men den er i Den danske salmebog. Teksten kan også findes i beskrivelsen til en af videoerne på Youtube.
- Alternativt en advents- eller julesalme.

Find eventuelt melodierne til sange, du ikke kender, i playlisten på Youtube (*se mere om playlisten på side 14*).

Bed en bøn, hvor I takker Gud for, at han leder og fornyer kirken, og beder om hjælp til selv at blive redskaber for hans værk. I kan også

takke for undervisningstiden, der er gået, for alt det, vi har lært, og man kan bede for hinanden og den kommende juletid.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået behovet for fornyelse og reform, både i vort eget liv og i kirkens?
- Har de forstået, hvad den gregorianske reform indebar, og hvad tiggerordenerne bidrog med?
- Har de forstået, hvad der var det nye ved den gotiske byggestil?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

8. UROLIGE TIDER (1300-1400-TALLET)

Baggrund

(KKK 771, 815-817, 820-822, 882, 2030).

Perioden omkring 1300 - 1500 i Europas historie er et dystert kapitel. Det var en periode med alvorlig krise og et kraftigt fald i befolkningen. Den væsentligste årsag til dette var den såkaldte sorte død, det vil sige pesten, der hærgede Europa fra midten af 1300-tallet. Europa har siden oplevet mange flere og værre epidemier, men dette var den første og kom efter en lang periode med velstand og rigdom, hvilket betød, at sygdommen virkede ekstra rædselsvækkende. Det anslås, at op til en tredjedel af den europæiske befolkning døde på den tid som følge af pest.

Den sorte død var ikke den eneste ulykke, der ramte Europa i den sene middelalder. Ved flere lejligheder fejede også voldsomme bølger af hungersnød over Europa, en følge af et koldere klima. Dertil kom flere krige, opstande og borgerkrige, der rasede rundt omkring i Europa. Bedst kendt er krigen mellem England og Frankrig, der blussede op med mellemrum over en periode på hundrede år og derfor har den fantasifulde navn *Hundredeårskrigen*. Hertil kom truslen fra tyrkerne. 1453 havde muslimske tyrkere erobret Konstantinopel, hvilket betød afslutningen på det Byzantinske Rige. I 1500-tallet trængte de videre ind i Europa og truede til og med byen Wien i 1529 og 1623. Mange af de kristne i det sydøstlige Europa kom nu til at leve under muslimske herskere. Alle disse hændelser tilsammen betød, at Europa oplevede en af sine værste kriser nogensinde.

Årtusindskiftet 1300 er også et vendepunkt i middelalderens kirkehistorie. Fra dette tidspunkt begyndte pavens magt at aftage. Magten over kirken havnede mere og mere i hænderne på verdslige fyrster.

Særlig svagt var pavedømmet fra 1305 til 1377, da paverne levede i Avignon og var afhængige af den franske konge. Den franske konge, Filip den Smukke, havde sørget for, at en franskmand blev valgt til pave i 1305 under navnet Clemens V, og han mere eller mindre tvang ham til at flytte til Frankrig. Dermed begyndte pavernes mere end 70-årige "babyloniske fangenskab". "Det babyloniske fangenskab" refererer til dengang, det jødiske folk blev ført bort til Babylon i 500 f.Kr.

Efter Clemens V blev en række franskmænd valgt til paver, og de regerede alle under kongens opsyn i Avignon. Dér byggede de efterhånden et stort palads, der stadig eksisterer i dag. Under pavernes fravær oplevede Rom en alvorlig nedgangsperiode. Det var i denne periode, at den hellige Birgitta brugte lang tid i Rom og forsøgte at overtale paven til at vende tilbage. I 1367 vendte Pave Urban V virkelig tilbage til Rom, men returnerede til Avignon tre år senere. Han havde under sit ophold i Rom nået at godkende Birgittas orden. Katarina af Siena havde mere held med at bringe paven tilbage til Rom. Det var især takket være hende, at Pave Gregor XI vendte permanent tilbage til Rom i 1377.

Næppe var paven vendt tilbage til Rom, før det "store paveskisma" brød ud. Og det blev en endnu større trussel mod kirken. Mange af de franske kardinaler accepterede ikke, at paven flyttede tilbage til Rom, og derfor valgte de en *modpave*, der tog navnet Clemens VII. Kirken havde nu altså to paver: en i Rom og en i Avignon. Man forsøgte at løse konflikten ved at vælge en ny pave og afskedige de andre på et koncil i Pisa i 1409. Begge de afsatte paver nægtede imidlertid at træde tilbage, og så havde kirken pludselig tre paver. Kirkens splittelse var en kendsgerning.

Et nyt forsøg på at løse konflikten blev gjort ved koncilet i Konstanz i 1415. Dér valgte man endnu en anden pave, Martin V, og det lykkedes denne gang til sidst at få de andre paver til at træde tilbage. Den værste krise blev således afværget. Kirkemødet, der havde haft succes med dette, hævdede nu sin magt over paven, og det skabte et nyt problem. Denne opfattelse, at koncilerne står over paven og er kirkens beslut-tende og styrende organ, kaldes konciliarisme. Pave Martin V gik ikke

med til dette, men tog kampen op. Ved en synode i 1449 fordømtes *konciliarismen*, og man erklærede, at paven står over koncilet. Konciliarismens ideer overlevede dog fortsat og kan ses som en del af baggrunden for den protestantiske reformations afvisning af pavedømmet.

Alt var naturligvis ikke mørke i denne periode. Vist fandtes der fromhed og hellighed i Guds folk. Den hellige Katarina af Siena og Birgitta af Vadstena er eksempler på dette og levende beviser på, hvordan Helligånden til stadighed virker i kirken. Der er skrevet meget om Katarina og især om Birgitta, derfor skrives der ikke mere her.

"Vær ikke bange!" Det var det budskab pave Johannes Paul II formidlede ved sin første optræden på Peterspladsen i 1978. Det kunne også være titlen på dette kapitel. Det er denne tillid til Guds ledelse, selv under alvorlige kriser, dette kapitel forsøger at formidle. Ønsker du at fordybe dig mere i denne periode af kirkens historie anbefales Jens Peter Schjørring Kirkens Historie I+II, Gyldendals Kbh. 2012.

Målet med denne lektion er:

- at forstå den nedgangstid, kirken befandt sig i under senmiddelalderen,
- at se, hvordan Gud leder kirken gennem storme og kriser,
- at lære Birgitta af Vadstena og Katarina af Siena ar kende.

Medbring

- bibler
- papir og skriveredskaber, sakse og lamineringsudstyr
- eventuelt en præst

Undervisningen

Spørg eleverne, hvordan de synes, der et gået indtil nu, og om de har nogen spørgsmål. Hvordan er det for eksempel gået med *Hjemme hos os*-opgaverne? Påpeg at deres forældre også kan lære noget.

Begynd eventuelt med en leg eller en opgave (bilag 1). Lad de unge fortælle om deres juleferie. Har de nogle nytårsforsætter? Kan de huske kirkens blomstring i middelalderen, som var et resultat af blandt andet den gregorianske reform? Kan de huske Frans og Dominikus? Fortæl, at blomstringen ikke varede evigt, men at slutningen af middelalderen blev en nedgangstid for kirken. Det er denne svære tid, kapitlet her handler om.

Se på tegneserien i *Vores liv*. Kan de unge finde paralleller i deres eget liv? Gå forsigtigt frem. Der kan dukke svære situationer op. Tal om spørgsmålene. Det sidste spørgsmål kan være svært for dem, der ikke har perspektiv på hændelserne, men meningen er, at man skal se, at svære situationer på længere sigt kan lære os noget. En krise kan føre til, at man går styrket ud af en svær situation. Ordet "krise" betyder sådan noget som "vendepunkt", og det antyder noget om, hvad der kan komme ud af det.

Læs derefter teksten i *Vores katolske tro* højt sammen, eller genfortæl den. Understreg gerne den svære situation, kirken befandt sig i, men påpeg også, at middelalderen som helhed ikke var så mørk endda. Birgitta har flere nok hørt om. Spørg, om de ved noget om hende, og genfortæl så om både hende og Katarina af Siena. Se på billederne. Hvad kan de fortælle om helgenerne?

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Giv middelalderen karakter

Denne første opgave kan enten lægges først eller sidst. Meningen er, at de unge skal vurdere hændelser og personer i middelalderen. For at klare det, er de måske dels nødt til at kigge i kapitel 7, dels må de vide en del om begivenhederne og personerne, for at kunne motivere deres karaktergivning. Tal sammen om karaktererne efterhånden, og lad de unge motivere deres svar. Nogle karakterer er indlysende, andre ikke ...

2. Ro i stormen

Den anden opgave knytter direkte an til kapitlet. Lad dem slå op i bibelen og læse, enten for sig selv eller højt sammen. Har I ikke Bibler nok, kan du enten selv læse højt eller lade de unge deles om dem, I har. Fortæl, at et skib er et almindeligt symbol for kirken. Svaret på spørgsmålet er naturligvis varierende, men en af de centrale tanker er, at Kristus er med midt i stormen: "Vær frimodige, det er mig, frygt ikke!"

3. Den hellige Katarina af Siena

Hvis du ikke tidligere har fortalt om Katarina af Siena, så gør det nu. Læs så teksten fra hendes *Dialoger*. Forklar, at det er Gud, der taler til Katarina. Lad de unge selv læse teksten igennem og udvælge et par ord eller en sætning, der taler til dem. I kan også lytte til musik imens.

4. Den hellige Birgitta af Vadstena

Har du ikke tidligere fortalt om Birgitta af Vadstena, så gør det nu. Kig så på billederne af Birgitta i kapitlet. Birgittas attributter er pen og papir, det hentyder til hendes åbenbaringer, der jo blev skrevet ned. Men der er også flere ting på billederne. Kronen er den krone, som Birgitta så Maria tilbyde hende, da hun var barn. Det er det evige livs krone. Våbenskjoldet i nederste højre hjørne er Folkungernes våbenskjold, det viser, hvilken fin familie hun kom fra. Våbenskjoldet i øverste højre hjørne hentyder til Birgittas lange ophold i Rom. SPQR læses Senatus Popolusque Romanus - Senatet og det romerske folk, den romerske republik i antikken. Under våbenskjoldene ses en pilgrimshat og –stav, fordi Birgitta sammen med sin mand Ulf foretog en pilgrimsrejse til Santiago de Compostela. Korset foran Birgitta minder lidt om et såkaldt *jerusalemskors* og hentyder til hendes rejse til Jerusalem mod slutningen af hendes liv. Man ser også Jomfru Maria med barnet, et billede på Birgittas åbenbaringer. Teksten ovenfor er på tysk og betyder: "Birgitta, bed til Gud for os!"

Slut af med at kigge på billedet af Hanna, og lad de unge overveje, hvad hun tænker på. Måske kan Jesu ord til apostlene eller Katarina

af Sienas ord være til hjælp? Til slut, mind de unge om *Hjemme hos os*-siderne.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad du kan gøre, hvis tiden rækker, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema over flere gange.

1. Lav bønskort

Opgaven med Katarina og Birgitta kan udvides til at lade de unge fremstille bønskort til at have i lommen/tegnebogen eller som bogmærke. Lad dem afskrive hele eller dele af Katarinas tekst eller Birgittas bøn (se teksten under afsluttende bøn nedenunder). Måske bare: "Du er ikke ensom, du har mig!" eller "Herre, vis mig din vej, og gør mig villig til at vandre den!" Hvis de har lyst, kan de også udsmykke kortet. Læg dem i en lamineringslomme (købes i hobbyforretninger). Klip derefter kortet ud og hav det i lommen eller som bogmærke. Det er en god påmindelse, når det bliver urolige tider!

2. Indbyd en præst

Kapitlet handlede også om, hvordan nedgangen i kirken i senmiddelalderen også ramte præsterne og deres uddannelsesniveau. Dette førte så til at Guds folk ikke altid fik den undervisning og de kundskaber, de behøvede. Gode, veluddannede præster er vigtige for kirken. Hvorfor ikke indbyde en præst og lade ham fortælle om sit liv og sin uddannelse? Hvordan bliver man præst? Hvor lang tid tager det? Lad de unge forberede spørgsmål til præsten.

3. Kender du Vatikanet?

Måske kunne I også lave et mini-tema om Vatikanet. Hvorfor er det vigtigt at Vatikanet findes? Pavernes tid i Avignon viser, hvor vigtigt det er, at paven ikke er underlagt nogen verdslig fyrste eller nationalstat. For at kunne handle uafhængigt er det vigtigt, at Paven har sin egen stat. Mange har hørt om Vatikanet, men hvordan ser det egentlig ud? Og hvad er historien bag? Enten kan du selv forberede en lille præsentation i ord og billeder. Vise, hvordan flaget ser ud og så videre.

Eller du kan bede nogen af de unge om at forberede en præsentation til næste gang.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, Amen".

Sangforslag:

- *Fast skal min dåbspagt stå* - Nr. 568 i Lovsang
- *Led milde lys* - Nr. 226 i Lovsang
- *Vi rækker vore hænder frem* - Nr. 241 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.

Find eventuelt melodierne til sange, du ikke kender, i playlisten på Youtube (*se mere om playlisten på side 14*).

Bed en bøn, hvor I takker Gud for hans trofasthed og at han aldrig svigter sin kirke. I kan også bede om Guds hjælp til at vende en svær situation til noget godt. Et alternativ er at bede Sankt Birgittas bøn i sin helhed:

> Den hellige Birgittas bøn:
>
> Herre, kom snart og oplys natten.
> Ligesom døende længes, sådan længes jeg efter dig.
> Sig til min sjæl, at intet sker uden at du tillader det,
> og at intet, som Du tillader, er trøstesløst.
> Jesus, Guds Søn, du stod tavs foran dem, som dømte dig.

Gør mig tavs indtil jeg har besindet mig
og ved, hvad jeg skal sige, og hvordan jeg skal tale.
Vis mig vejen, og gør mig villig til at vandre den.
Det er skadeligt at tøve og farligt at gå videre,
oplys mig i min længsel, og vis mig vejen.
Jeg kommer til dig, ligesom den sårede kommer til lægen.
Giv, Herre, mit hjerte ro.
Amen!

(Sammenstillet fra Birgittas skrifter, fra Bønnebog, s. 303)

Alternativ bøn:

Du vil ikke forlade mig
Herre og Gud,
jeg ved ikke længere, hvor jeg går.
Jeg ser ikke vejen foran mig,
og jeg kan ikke vide, hvordan den vil ende.
Jeg ved heller ikke, hvem jeg selv er.
Og om jeg mener, at jeg følger dig,
så behøver det ikke at betyde, at jeg gør det.
Men jeg tror:
Når jeg ønsker at være hos dig, så er jeg hos dig.
Og jeg håber:
Dette ønske skal være i alt, hvad jeg gør.
Jeg ved også:
Hvis jeg virkelig vil være hos dig,
så vil du lede mig på den rette vej,
selv om jeg ikke mærker det.
Derfor vil jeg stole på dig.
Selv om alt synes tabt, og jeg er i dødsskyggen,
så er jeg ikke bange, for du vil altid være hos mig.
Du vil ikke forlade mig.
Jeg er ikke alene.
Amen.

Thomas Merton (1915-1968) (*fra Bønnebog, s. 702)*

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, i hvilken nedgangsperiode kirken befandt sig i 1300-tallet?
- Har de forstået, at Gud aldrig svigtede sin kirke, men førte den gennem mørket?
- Har de lært Katarina af Siena og Birgitta af Vadstena at kende?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

9. PROTESTANTERNE (1517-1860)

Baggrund

(KKK 814-819, 834, 880-882, 1471-1473).

Kirken gennemlevede flere kriser i den sidste del af middelalderen. Ikke mindst gjaldt det pavedømmet som var alvorligt svækket som følge af det "babyloniske fangenskab" i Avignon og skismaet mellem de rivaliserende paver (se kapitel 8). Dertil kommer, at de paver, vi møder i de sene 1400-tal og begyndelsen af 1500-tallet, desværre ikke var de bedste ledere, kirken havde haft. Flere af dem var mere optaget af deres interesse for kunst og arkitektur end for deres åndelige opgave som kirkens hyrder. Rundt omkring i Europa var de moderne nationalstater også begyndt at dukke op. De blev ledet af magtfulde fyrster, der var ivrige efter at kontrollere kirken, som blev set som en trussel mod nationalstatens interesser. Mange oplevede også, at kirken blev verdsliggjort og fjernede sig fra fattigdomsidealet. Kirken havde virkelig behov for at blive reformeret. Desværre skete der ikke noget, før det var for sent, og kirken var blevet splittet af den protestantiske reformation. Gnisten var den såkaldte afladshandel.

I begyndelsen af 1500-tallet blev paven involveret i et kæmpestort finansielt projekt: At bygge en ny Peterskirke i Rom. Dette krævede enorme ressourcer. For at klare dette, startedes en indsamling af penge, bl.a. gennem den såkaldte "afladshandel". *Aflad* er ikke, som det ofte påstås, salg af syndernes forladelse. Skriftemålet har altid været gratis! Men efter skriftemålet pålægger præsten den angrende en *bod*, hvormed man kan sone sine synder. I middelalderen udvikledes den tanke, at mennesket kunne befries for denne bod ved at få tildelt en lille del af kirkens skat af gode gerninger. Denne fritagelse fra at gøre bod, kaldes aflad (fra tysk *ablass*, "befrielse/det at slippe for noget"). For at få aflad rakte det med en mere symbolsk bod. Derfra var der kun et skridt

til tanken om en pengegave som den symbolske bod. Pengene gik til opførelsen af Peterskirken. Dette var selvfølgelig en uskik, som kirken senere tog afstand fra. Det var striden om afladshandel, der udløste splittelsen i kirken (du kan læse om aflad i katekismen nr. 1471-1473).

Man plejer at sige, at *reformationen* begyndte den 31. oktober 1517, den dag, hvor augustinermunken Martin Luther slog sine 95 teser op på kirkedøren i Wittenberg i Tyskland. Om Luther selv kan man finde informationer i et hvilket som helst leksikon, hvorfor præsentationen her bliver helt kort. I sine 95 teser - påstande, som Luther mente at kunne forsvare - gik han voldsomt til angreb på afladshandelen. I overvejende grad havde han ret, men blandt teserne fandtes adskilligt, der ikke stemte overens med kirkens tro. Bandt andet mente Luther ikke, at kirken havde magt til at tilgive synder. Luther henvendte sig først til sin biskop, og siden til paven og søgte forståelse, men uden resultat. Luther blev derfor mere og mere radikal i sin kritik mod kirken, og han afveg mere og mere fra den katolske tro, og det førte til, at han i 1520 blev ekskommuniceret.

Luther fik en beskytter i hertug Frederik den Vise af Sachsen, der i Luther så et redskab til at hævde sig overfor den tyske kejser Karl V ("Tyskland" fandtes ikke dengang, det bestod af flere små, selvstændige fyrstestater hvor kejserens magt var temmelig indskrænket). På den tid forlod Luther cølibatet og giftede sig med en forhenværende nonne. Luther var også blevet meget kritisk overfor klostervæsenet. Den lutherske reformation spredte sig hurtigt til andre tyske stater og de omkringliggende lande, især til østersøområdet. Samtidig kom der flere aktører på banen. Blandt andet reformatoren Zwingli i Schweiz og franskmanden Jean Calvin, der fandt et fristed i Genève. Den sidste, der faktisk fik stor indflydelse på protestantismen, nævnes imidlertid ikke i kapitlet af pladshensyn.

Ved en rigsdag i Augsburg i 1530 sammenfattedes de vigtigste punkter i den lutherske bekendelse: (sammenlign gerne med hvad KKK siger om disse punkter: 82, 154-155, 166-167, 405).

1. Menneskene er fordærvede af synden, og menneskelige gerninger har ingen værdi i Guds øjne. Guds nåde er som en kappe, der dækker over vores elendighed.

2. Troen alene, det vil sige tilliden til Gud, kan frelse mennesket.

3. Bibelen alene og ikke kirken er rettesnoren for troen. Der skal være et kirkeligt embede, men ingen pave.

Det indebar, at protestanterne fjernede sig fra kirken på en helt anderledes måde end de ortodokse kirker (se kapitel 5). Når det gælder de ortodokse kirker, blev det til et skisma, hvilket er sørgeligt, men ikke er lige så alvorligt som protestanterne, der adskilte sig fra kirken, når det gælder selve troen. De protestantiske kirker står altså meget længere fra den katolske kirke end de ortodokse kirker.

Som allerede sagt, spillede fyrsterne en stor rolle for den protestantiske reformations fremgang. Det samme gælder også for Danmark. Allerede Christian II (konge 1513-23) gjorde, hvad han kunne for at bruge kirken til at styrke sin egen magt og bryde forbindelsen til Rom. Han blev i 1523 fordrevet, efter at både svenskere og danskere havde gjort oprør mod hans voldshandlinger (bl.a. *det Stockholmske Blodbad*). Hans efterfølger blev hans egen onkel Frederik I (konge 1523-33). Frederik I havde lovet at beskytte den katolske kirke og skride ind over for lutheranerne, men han gjorde det modsatte: Han beskyttede dem og førte en henholdende politik. Efter hans død var der usikkerhed om tronfølgen, og det endte med en borgerkrig kaldet *Grevens Fejde* i årene 1534-36. Borgerkrigens sejrherre blev Christian III (konge 1534-59). Han var overbevist lutheraner og havde allerede midt i 1520'erne gennemført reformationen i den lille del af Slesvig (Sønderjylland), han herskede over. Da han i 1536 stod som sejrherre efter krigen, benyttede han sin magt til at gennemføre et statskup: På én nat lod han alle biskopperne fængsle og gennemførte en fuldstændig nyordning af de politiske og kirkelige forhold. Den kirkelige del af denne nyordning kaldes reformationen.

Eftersom Christian III var overbevist lutheraner, fik han udlånt en af Luthers nære medarbejdere fra Wittenberg, Johannes Bugenhagen, der rådgav ham, så den danske protestantiske kirke på alle punkter blev en tro kopi af det, man havde gennemført i Sachsen (Luthers tyske hjemland).

Tidligere havde biskopperne siddet i rigsrådet og sammen med kongen og adelen styret riget. De havde altså haft både en religiøs og en politisk rolle, og de havde haft stor magt og stor rigdom. Ved reformationen beslaglagde kongen alt biskoppernes jordegods samt den såkaldte *bispetiende* (den tredjedel af tienden, der gik til biskoppen). De nye superintendenter (der hurtigt igen blev kaldt biskopper) havde ingen politiske beføjelser og ingen rigdom og var simpelthen kongens øverste kirkelige embedsmænd.

Klostrene blev nedlagt, men på forskellig måde. Tiggermunkeklostrene i byerne blev lukket (mange var allerede blev lukket lokalt omkring 1530), og munkene fik besked på at lægge ordensdragten og finde sig et almindeligt arbejde eller forlade landet. Ofte blev klostrene derefter brugt til fattighus eller skole. Munkene i landklostrene (benediktinere, cisterciensere), der ofte var adelige, fik lov at blive, hvis de ville, men ingen nye munke måtte komme til, og klostrene gik over til at blive kongens ejendom. Sammen med bispegodset betød det, at kongen nu ejede ca. halvdelen af landets jord (imod ca. en fjerdel før reformationen). Nogle få af kvindeklostrene, bl.a. Birgittinerklosteret i Maribo, blev videreført som en slags pensionat for ugifte adelige kvinder.

Gudstjenesten blev lavet helt om. Messen var nu på dansk, dvs. de fleste af årets søndage var der mere tale om en andagt med mange danske salmer og en belærende prædiken. Valfarter, helgendyrkelse, rosenkrans og andre former for katolsk fromhed visnede gradvist væk. Mange kirker, kapeller og klostre blev lukket og omdannet til andre formål. I første omgang fik alle de gamle sognepræster, der ville indordne sig under de nye forhold, lov at blive, så lokalt har overgangen til de nye tider nok ofte været glidende. Københavns Universitet blev omdannet til en præsteskole, der efterhånden forsynede landet med stadig mere veluddannede protestantiske præster.

I modsætning til mange andre steder i Europa blev reformationen i Danmark således gennemført på én gang og ovenfra med overvældende magt i ryggen (Christian III's hær af lejesoldater). Og da den én gang var gennemført, var der tilsyneladende ingen nævneværdig modstand. Ved nogle af domkapitlerne var der veluddannede og selvbevidste præster, der holdt fast i deres katolske tro og gudstjeneste, men de blev banket på plads i løbet af 1540'erne. I modsætning til mange andre steder var de danske konger også meget religiøst konservative, så fra officielt hold blev der holdt konsekvent fast ved den én gang trufne beslutning. Det er baggrunden for, at Danmark er religiøst set så homogent med en dominerende statskirke (folkekirken), mens de religiøse afvigere er få og små.

Målet med denne lektion er:

- at forstå, hvordan og hvorfor Martin Luther påbegyndte den protestantiske reformation,
- at se, hvordan det gik til, da Danmark blev et protestantisk land,
- at lære de unge, at man kan forny kirken uden at benægte grundlæggende trossandheder.

Medbring

- papir og blyanter
- eventuelt balloner
- eventuelt materiale til fremstilling af lygter

Undervisningen

Du kan eventuelt starte med en leg eller en opgave (bilag 1).

Spørg: Har I derhjemme talt om, hvad man kan gøre for at støtte præsterne? Kan I huske Katarina af Siena og Birgitta af Vadstena? Har I

stadig jeres bønskort (hvis I lavede nogen)? Kan I huske, at middelalderens afslutning var en turbulent og krisefyldt tid for kirken? Desværre gik det ikke bedre i de kommende år. Stormen blev til en orkan, da der var nogle, der begyndte højlydt at protestere mod kirken. Det er det, kapitel 9 handler om.

Se på fortællingen i *Vores liv* sammen. Kan de unge genkende sig selv i det, Knud føler? Hvad ville I sige til ham?

Læs *Vores katolske tro* højt eller stille sammen, eller genfortæl teksten. Her vil det nok være godt, hvis du ved noget mere om de begivenheder, kapitlet handler om. De er jo dramatiske og lette at genfortælle levende. Det er let at finde information om Luther, det er bare at slå ham op. Hvad der skete, da Danmark blev et protestantisk land, er ikke så kendt, eftersom den officielle danske historieskrivning er lidt anderledes. Ifølge de fleste historiebøger kom reformationen i Danmark som en befrielse for folket. Nyere forskning har vist, at det ikke var sandt. Reformationen kom så at sige "oppefra", fra kongen, og havde ringe folkelig opbakning. Sørg for at de unge forstår dette som et modbillede til det, de ellers hører.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1 Sandt eller falsk?

1. falsk - P
2. sandt - A
3. falsk - U
4. falsk - L
5. sandt - H
6. sandt - E
7. sandt - L
8. falsk -I
9. sandt - E

Det rigtige svar: Paul Helie.

Her drejer det sig naturligvis om at kunne nogle fakta fra reformationen for at kunne genkende Paul Helies navn. Han var karmelitermunk, boede en overgang i Helsingør og underviste senere ved universitetet

i København. Han talte allerede inden Luther for en reformation af kirken. Til at begynde med gik han ind for nogle af Luthers tanker og var meget påvirket af *Erasmus af Rotterdam*, men efterhånden som reformationen udviklede sig, blev han mere kritisk. Han holdt imidlertid ikke op med at tale om at kirken trængte til fornyelse. Dette gjorde ham forhadt i begge lejre og skaffede ham navnet *Poul Vendekåbe.* Vi har en del efterladte skrifter fra hans hånd. Det kendteste er nok *Skibbykrøniken*, der i 1650 blev fundet muret inde i en væg i Skibby kirke. Det er ham selv, der har skrevet skriftet, som behandler Paul Helies samtid fra ca. 1500 til 1534 i en stærkt polemisk form. Det ender midt i en sætning. Hvad der skete med Paul Helie efter 1534 vides ikke. Heller ikke hvordan værket endte inde i kirkemuren.

1. Overbevis Martin Luther!

Denne opgave er vigtig! Formålet med kapitlet er jo, at de unge forstår, at fornyelse er både nødvendig og ønskværdig, uden at man behøver bryde med kirken, som Luther gjorde det. Hvilke grunde er der til at argumentere på denne måde? Lad de unge selv overveje, hvad de ville sige til Martin Luther. De kan arbejde to og to eller i små grupper og brainstorme mulige argumenter. Som hjælp kan I kigge tidligere i dette kapitel. Der er naturligvis mange mulige argumenter, men tre, der bygger på det, de unge tidligere har lært, kunne være:

1. Det er vigtigt at holde fast i den apostolske succession (se kapitel 3). Den er jo en garanti for, at vores lære stemmer overens med apostlenes. Hvis vi svigter den og begynder at lære folk noget andet, er det jo et kætteri.

2. Kristus har formanet kirken til at "være ét" (se kapitel 5 - opgaver til økumenen). Gud ønsker, at alle kristne skal være forenede, for at verden kan tro. De kristne er allerede splittet én gang i det store skisma. Det ville være en katastrofe, hvis det skete igen.

3. Det er muligt at reformere kirken uden at forlade den (se kapitel 7 om den gregorianske reform). Reform og fornyelse er både nødvendigt og ønskværdigt, men det er noget andet helt at forlade kirken.

Lad også de unge formulere, hvad de ville sige til en ven, der ville forlade kirken i dag. Bliver det de samme svar som til Luther, eller bliver de nødt til at formulere sig på en anden måde?

2. Da det blev forbudt at være katolik

Opgaven har til formål, at de unge skal føle/leve sig ind i de danske katolikkers situation i 1500-tallet. Tal først om, hvordan det ville føles, hvis det blev forbudt at være katolik i dag. Måske er der nogle unge med rødder uden for Danmark, der har lettere ved at forholde sig til spørgsmålet og kan bidrage til samtalen om, hvordan det ville føles.

Med udgangspunkt i det, de har læst, og eventuelt det, du fortæller dem, burde det være muligt for de unge at skrive et brev, hvor de fortæller, hvordan det er at blive tvunget til at forlade sin tro. Lad dem skrive om, hvad de ser og føler. De har lov til at bruge deres fantasi, men også fakta fra *Vores katolske tro*. Lad dem, der vil, læse brevet højt eller sende det til en af de andre i gruppen, der så kan svare på det. Lad være med at tvinge nogen til at læse deres breve højt!

3. Hvad skal man sige?

Meningsforskelle mellem katolikker og protestanter hører jo ikke kun fortiden til. De fleste danskere er jo stadig protestanter, det kan så godt være, at de ikke altid er så bevidste om deres tro. Men mange misforståelser om den katolske kirke lever stadig i bedste velgående. Det gælder ikke mindst opfattelsen af pavens rolle. Hvorfor er han så vigtig for os katolikker?

- Her kan man naturligvis pege på, at Jesus selv faktisk udpegede Peter til at lede kirken (se kapitel 2 og Matt 16,13-20).

- Man kan også påpege behovet for en forenende skikkelse i kirken. Man kan sammenligne med den splittelse, der er inden for protestantismen. Uden en samlende leder kan splittelsen jo fortsætte i det uendelige. Enhver bliver sin egen pave.

Lad først de unge fundere over pavens rolle, enten to og to eller i små grupper. Forsøg så at komme frem til et plausibelt svar.

Afslut med at se på billedet af Knud og hans undervisningsgruppe igen. Kan vi også gøre noget for at skabe fornyelse i vores menighed? Forslag? Peg på vigtigheden af at være tro mod kirken, og at det er bedre at blive og gøre noget end at forlade kirken.

Mind til sidst de unge om *Hjemme hos os*. Opmuntr dem til at fortsætte den samtale, som begyndte i grupperne. Hvad kan man gøre, hvis man vil forandre noget og samtidig være tro overfor kirken?

Flere ideer

Her er nogle ideer til, hvis tiden rækker, eller I vælger at arbejde med dette kapitel over flere undervisningsgange.

1. Rollespil/teater

Opgaven med at overbevise Martin Luther kan naturligvis udvides til et rollespil. Lad en gruppe forberede sig på at forsvare Luthers standpunkt, hvad han anklager kirken for, og hvad han vil opnå. Måske behøver gruppen mere information end det, der står i kapitlet. Lad en anden gruppe forsvare den hellige, men endnu ikke fuldkomne katolske kirke og påvise, hvor Luthers ideer fører til kætterier og splittelser. Lad hver gruppe udvælge sig en talsmand, og lad dem siden lægge deres sag frem for dig, der fungerer som en retfærdig og vis dommer.

2. Hvem er jeg?

Skriv nogle navne på nogle stykker papir. Det kan være navne fra dette kapitel eller centrale personer fra tidligere kapitler. Fold sedlerne sammen og put dem i forskelligfarvede balloner, som du så puster op. Lad de unge kaste rundt med ballonerne, indtil du råber: "Stop!" Man skal så fange en ballon hver. Så beder du de unge sprænge ballonerne og læse, hvad der står på sedlen uden at vise det til andre. Måske skal de lige have et øjeblik til at læse i bogen om den person, de har fået. Kald så de unge frem én ad gangen, og lad dem sige: "Hvem er jeg?" Lad de andre stille spørgsmål. Alle spørgsmål er tilladte, undtagen at spørge om personens navn. Man må kun stille spørgsmål, der kan

besvares med ja eller nej. Du har tjek på, hvem de forestiller, ved at se farven på ballonen. Den, der først gætter rigtigt, kan få en præmie, måske et stykke slik.

3. Lygter

Måske er det snart kyndelmisse? Det er i hvert fald mørkt udenfor, og lidt lys kvikker altid op. Så hvorfor ikke lave nogle fine lygter? Anvend gamle glas, (fra syltetøj, honning, babymad ...). Fjern etiketten, og vask glassene. Mal derefter på glassene med vandbaserede, transparente farver (fås i hobbyforretninger). De findes også i matterede udgaver. Fæstn så et stykke ståltråd ved gevindet, og lad det samles i en bue over glasset som en hank. På den måde kan glassene hænge i et vindue eller ude i et træ. Man han også trække glasperler på ståltråden, så det bliver endnu flottere. Hvis man ikke vil lave lygter til at hænge, kan man lave nogle til at stå på bordet. Så bliver udvalget i glas også lidt større.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: ”I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen”.

Sangforslag (Vi har inkluderet nogle forslag til lovsange og sange til Helligånden):

- *O Lord hear my prayer* (Taizé) - Nr. 615 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Du Ånd fra Kirkens første tider* - Nr. 435 i Lovsang
- *Jesus, I need you* (Hillsong, find den på Youtube)
- *More of You* af Marty Nystrom (find den på Youtube: https://youtu.be/VtTs1Olmu4I - teksten findes i beskrivelsen til videoen.

- *Lord, I give you my heart* (Hillsong, find den på Youtube - se bogens playliste)

Find melodierne til sange, du ikke kender, i vores playliste på Youtube (*se side 14*).

Bed en bøn, hvor I takker Gud for kirken. I kan også bede for kirkens ledere og især for paven og om hjælp til at forblive tro mod kirken og for den kristne enhed.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvorfor den protestantisk reformation begyndte?
- Har de forstået, hvordan det gik til, da Danmark blev protestantisk?
- Har de forstået, at man kan forny og reformere kirken uden at gå på kompromis med kirkens trossandheder?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

10. ET ÅRHUNDREDE FYLDT MED HELGENER (1500-1600-TALLET)

Baggrund

(KKK 884, 891-892, 688, 2013-2014, 2030).

Den protestantiske reformation er en af kirkens største kriser. Et koncil på et tidligt stadie af reformationsforløbet havde måske kunnet forhindre den dybtgående splittelse. Alligevel varede det 28 år fra Luther slog sine teser op på kirkedøren, til kirkemødet var en realitet. Årsagen var at paverne frygtede konciliarismens tilbagevenden (se kapitel 8), men også at den tyske kejser skulle gribe lejligheden og styrke sin stilling overfor kirken. Man var også uenige om, hvor kirkemødet skulle afholdes. Kejseren ville have, at det skulle være i Tyskland, paven, at det skulle være i Rom. Kompromisset blev den lille by Trento, også kendt som Trient, på grænsen mellem de to områder.

Da det blev bestemt, at kirkemødet skulle afholdes, tog det yderligere 8 år, før paven Paul III fik den første session op at køre i 1545. Da var det for sent at få en forsoning mellem kirken og protestanterne i stand. Kejseren ville, at kirkemødet skulle fokusere på at afskaffe misbrug i kirken. Paven ville have, at mødet skulle afgrænse kirkens lære overfor den protestantiske. Resultatet blev, at man gjorde både-og med hovedvægt på de læremæssige spørgsmål. Koncilet i Trient (*Tridentinerkoncilet*) fortsatte i flere omgange og var ikke færdigt med sit arbejde før 1563. Da havde man produceret flere dokumenter og dekreter end alle de 18 tidligere økumeniske konciler tilsammen!

Luthers lære om bibelen alene og troen alene blev forkastet. Koncilet fastslog også, hvad der var sand katolsk lære, når det gjaldt mange vigtige ting som, hvordan mennesket bliver frelst, hvad messen er, hvilke sakramenter der er, skærsilden, aflad, helgenkult, pavens

stilling og så videre. Ingen kunne nu længere være i tvivl om, hvad der var katolsk troslære.

Tridentinerkoncilet afskaffede også misbrug som for eksempel afladshandel for penge. Man styrkede kirkedisciplinen ved at pålægge biskopper at bo i deres bispedømme, det havde ikke altid været tilfældet tidligere. De blev forpligtet til at prædike oftere og at visitere alle sogne regelmæssigt, våge over klostre og ordenshuse i deres bispedømme og være gode forbilleder for deres hjord. En anden betydningsfuld reform, som koncilet gennemførte, var at pålægge biskopperne at oprette præsteseminarer i deres bispedømmer. De præster, der nu blev uddannet, var af en anden kaliber og hjalp til med at genoprette tilliden til præstestanden.

Paverne på den tid spillede en stor rolle for den forbedring og reform, der nu skete i kirken. Uden Paul III (1534-1555) var Tridentinerkoncilet måske aldrig blevet til noget. Den første pave efter koncilets afslutning, Pius V (1566-1572), fortsatte reformarbejdet ved blandt andet at udgive en katekismus, der byggede på koncilets lære. Han blev siden helgenkåret. Tridentinerkoncilet fik enorm betydning for kirken. Det, der blev besluttet her, kom til at blive normgivende og vejledende for kirken helt frem til det *Andet Vatikankoncil* i 1900-tallet. Fra protestantisk side kaldes denne periode af og til *modreformationen*, fordi man oplevede det som en reaktion mod protestantismen. I virkeligheden handlede meget af det, koncilet gjorde, om indre reformer i kirken. Tridentinerkoncilet blev startskuddet til en blomstrende periode i kirken. Gode paver og biskopper sørgede for at koncilets beslutninger blev ført ud i praksis. Gamle ordener blev fornyet og nye opstod. Så mange hellige mænd og kvinder blev resultatet af reformarbejdet, at tiden efter Tridentinerkoncilet af og til kaldes "helgenernes århundrede". I kapitlet her nævnes flere af dem. Der er ikke plads til at præsentere dem nærmere. Læs i stedet om dem i et leksikon, en helgenkalender eller søg dem på nettet, så du kan fortælle mere om dem for de unge.

Hvis du vil fordybe dig yderligere i denne periode anbefales: Kirsten Kjærulff: Guds venner. Anna Dunér: Alverdens helgener. Malcom Day: 100 Helgener. Deres liv og virke, symboler og festdage. Ashehoug 2003

For yderligere information om helgener anbefales: 423 helgener i troen og kunsten, af Erhard Gorys, Katolsk forlag 2012. Du kan naturligvis også søge på nettet.

Målet med denne lektion er:

- at forstå betydningen af tridentinerkoncilet,
- at forstå, hvordan kirken ledes af Helligånden,
- at lære de kirkens helte og heltinder (helgener) fra fornyelsen efter Tridentinerkoncilet at kende og inspireres af dem.

Medbring

- bibler eller kopier af tekster fra bibelen
- papir og skriveredskaber
- eventuelt materialer til "helgenplakater"
- eventuelt en sognesøster!

Undervisningen

Tag eventuelt en leg eller en opgave (bilag 1) som velkomst.

Spørg: Kan I huske den protestantiske reformation, og hvordan Danmark blev et protestantisk land mod folkets vilje? Er der noget, I har tænkt på siden sidst? Kirken var altså nok engang i krise. Hvad kan man gøre, når man oplever en krise? Måske burde man tale med hinanden om det og lægge en plan for, hvordan man skal handle. Det er lige, hvad kirken gjorde. Det er det, dagens kapitel handler om ...

Se sammen på tegneserien i *Vores liv*-afsnittet. Er der nogen, der har oplevet noget lignende? Gjorde Magda det rigtige? Var hun modig eller fej? Hvordan bliver man modig? Dette kapitel handler om mange modige mennesker, der blev helgener.

Læs afsnittet *Vores katolske tro* højt eller indenad sammen, eller genfortæl teksten. Stop op ved billederne. Hvad er det, de vil fortælle os? Måske er det godt, hvis du har læst op på de helgener, der nævnes ganske kort i kapitlet. Fortæl lidt mere om dem! Måske kender du flere helgener fra denne periode. Fortæl også gerne om dem. En pointe med kapitlet er jo at vise, hvordan kirken blomstrede op og fornyedes, da reformarbejdet gik i gang.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Tridentinerkoncilet

Her handler det om at de unge skal forstå det vigtigste ved koncilet gennem at lege journalister. Måske kan du tage en avis med for at vise, hvordan en artikel ser ud: kort, interessevækkende, sammenfattende og fantasifuld. Lad de unge arbejde sammen to og to eller i små "redaktionsgrupper", som kommer med et fælles forslag til artikler. Lad dem også sammenfatte nogle punkter af det, de oplever som det centrale ved koncilet. Lad dem præsentere deres resultater for hinanden. Opgaven kan udvides (se nedenfor under flere ideer).

2. Helligånden og kirken

Her drejer det sig om at forstå at konciler og deres beslutninger ikke er helt almindelige møder og beslutninger. Kirkens stemme i verden er jo ikke bare én blandt så mange andre, men gør krav på at sige sandheden. Men hvordan er det muligt? Jo, det er det, fordi kirken ledes af Gud gennem Helligånden. Slå op i bibelen og læs om, at Jesus lover os hjælperen, Helligånden, som skal "lære jer alt". Slå også op i Apostlenes Gerninger, og forklar sammenhængen: Apostlene var samlede til det første koncil i Jerusalem i år 49 for at diskutere, om hedninger kunne blive kristne uden også at skulle efterleve *moseloven* (den jødiske lov). Resultatet blev, at dette var tilladt, og derfor blev der skrevet et brev, hvor man siger: "Helligånden og vi har besluttet ..." (ApG 15,28). Det er sådan, et koncil fungerer: Under Helligåndens vejledning samles apostlene (biskopperne) med Peter (paven) som leder for at træffe beslutninger, som bliver forpligtende for de troende.

Svaret på spørgsmålet i opgaven kan altså være noget i stil med: "Fordi ... Kirken ledes af Helligånden, sådan som Jesus lovede."

Men Helligåndens vejledning er jo ikke bare noget, der angår paven og biskopperne. Også hver og en af os er ledet af Helligånden. Ikke for at vi kan vedtage forpligtende trossandheder, men for at gøre os til helgener. Tal om Helligånden, og hvad man kan gøre for bedre at høre og lægge mærke til hans vejledning. Måske kan I vende tilbage til kapitel 4 og profeten Elias, der mødte Gud i "den stille susen", og I kan tale om, hvor vigtigt det er ind i mellem at være stille og lytte i sit indre. Helligånden vil lede os til at være helgener. Og på den måde når man lige så stille frem til næste opgave.

2. Helgenernes århundrede

Opgaven går ud på at lære helgenerne bedre at kende ved at forbinde dem med nogle kernebegreber. Det kan se sådan her ud:

Ignatius af Loyola	Soldat, Spanien, Jesuitterne
Teresa af Avila	Kirkelærer, Mystiker, Spanien, Karmelit
Vincent af Paul	Frankrig, De fattiges ven, Vincentsøstre, Hjælpe de syge
Louise de Marillac	Frankrig, Hjælpe de syge, Vincentsøstre
Angela Merici	Italien, Ursuliner, Undervise piger
Frans af Sales	Kirkelærer, Biskop, Schweiz
Carl Borromæus	Italien, Biskop, Hjælpe syge, Milano

4. Helte dengang og nu

Opgaven handler om at overveje, hvad en helt er. Lad de unge først overveje det på egen hånd eller to og to sammen eller i grupper. Lad dem komme med forslag til, hvordan en helt skal være, og hvilke egenskaber en helt skal have. Hvis de har svært ved at formulere det, kan du hjælpe dem. Mulige egenskaber kan være: modig, stærk, overbevist, udholdende, medfølende, tænker på andre og så videre. Måske forbinder de unge først og fremmest helte med styrke på grund af alle

de "superhelte", de møder i serier og film. Led så diskussionen hen til at dreje sig om, hvilken slags styrke det handler om. Der findes også noget, der hedder indre styrke. Som eksempel kan du tage Jonatan og Tvebak i bogen *Brødrene Løvehjerte* af Astrid Lindgren. Ved en lejlighed redder Jonatan sin bror ud af et brændende hus, men dør selv, ved en anden lejlighed begiver han sig ind i dragen Katlas grotte for at redde Orvar, selv om han naturligvis er bange. Måske var Jonatan ikke fysisk stærk, men han var modig og stærk indeni. Der findes noget, et menneske må gøre, ellers er man bare "en lille lort", siger Jonatan. Lad de unge finde eksempler på nutidige helte.

Derefter kan de overveje, om de helgener, de har læst om, nu også har de egenskaber, en helt har: mod, styrke, overbevisning, udholdenhed, medfølelse ... Lad dem skrive de egenskaber, der passer til hver enkelt helgen, ind på de samme linjer som i opgave 3. Helgenerne er altså også helte og gode forbilleder.

Lad de unge overveje, hvilken helgen de helst ville ligne. Det kan både være de helgener, de har mødt i dette kapitel, eller en, de har mødt i et tidligere kapitel. Lad dem skrive om dette. Siden kan du måske lade dem fortælle om deres valg, og hvorfor de valgte netop denne helgen. Du skal ikke tvinge nogen til at læse det, de har skrevet højt.

Kig til sidst på billederne af Magda og Julia. Helgenernes eksempel kan altså hjælpe os i hverdagen. At være en "hverdagshelt" er også stort og vigtigt!

Mind til sidst de unge om *Hjemme hos os*-siderne. Hvis der er nogen, der synes det er for svært at tale om spørgsmålene derhjemme, kan man lave den praktiske opgave, det er at udfylde de "åndelige forfædre" i stamtræet i kapitel 1.

Flere ideer

Her er nogle ideer, hvis tiden rækker, eller I vælger at arbejde med dette kapitel over flere undervisningsgange.

1. Journalistarbejde eller rollespil/drama

Dette er en udvidelse af opgave 1. I stedet for bare at lave opgaven i bogen, kan du foreslå de unge at lave en større reportage om Tridentinerkoncilet. Enten kan de lave en "spiseseddel" (ligesom eftermiddagsbladene) med fede overskrifter om kirkemødet. Eller I kan sammen lave en avis med forskellige bidrag, korte og fantasifulde reportager, interviews, billeder og andet fra mødet. Et andet alternativ er, at nogen forbereder et rollespil som et indslag i TV-avisen. Man kan for eksempel interviewe en af deltagerne på koncilet og måske høre en protestantisk repræsentant. Hvad mente de? Denne her opgave kræver nok, at du læser noget mere om koncilet og kan fortælle de unge om det.

2. Katolske helte - plancher

I stedet for bare at knytte ord og begreber til helgener fra 1500- og 1600-tallet kan du lade de unge arbejde to og to eller i grupper om at lave en planche med en helgen. Plancherne kan hænges op til udstilling et relevant sted. Overskriften kan være "Katolske helte". For at kunne gennemføre denne opgave kræves det, at du giver de unge mere information om helgenerne end det, der står i bogen, og også billeder og andet materiale. Du kan finde information om helgenerne i et helgenleksikon eller i den litteratur, der er foreslået under afsnittet *Baggrund*.

3. Invitér en søster

Vincentsøstre (Barmhjertighedens døtre) og ursuliner er eksempler på nye idealer for ordenssøstre i kirken. Frem til dette punkt i kirkens historie var nonner henvist til klosterets klausur. Nu opstod der søsterordener, hvis opgaver lå uden for klosteret. Det kunne være sygepleje eller undervisning. Disse søstre havde/har stor betydning for kirken og for vore menigheder. Måske er der i jeres menighed eller i nærheden nogle lignende søstre. Hvorfor ikke invitere en søster til at fortælle om sin ordens historie og spiritualitet? Lad de unge forberede spørgsmål til hende.

4. Fasteaktivitet

Fasten er en tid for selvransagelse og forberedelse til påsken. Du kan knytte an til fasten i forbindelse med dette kapitel, hvis det passer. Et forslag ville være at fremstille helgenkort, enten lave dem selv eller købe dem færdige. Det kan så passende være nogen, der nævnes i dette kapitel. Så kan I skrive en hilsen til en, der er ensom eller syg. På den måde knytter man an til de såkaldte legemlige barmhjertighedsgerninger (læs mere i KKK nr. 2447). Det er en måde at øve sig i kærlighed.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *O Lord hear my prayer* (Taizé) - Nr. 615 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Du Ånd fra Kirkens første tider* - Nr. 435 i Lovsang
- *Jesus, I need you* (Hillsong, find den på Youtube)
- *More of You* af Marty Nystrom (find den på Youtube: https://youtu.be/VtTs1Olmu4I - teksten findes i beskrivelsen til videoen.

Bed en bøn, hvor I takker Gud for Helligåndens vejledning i kirken, og for at han "lærer os alt". Tak også for helgenerne, vore forbilleder i troen, og bed for at blive modige og hellige som dem.

I *Bønnebog* kan du finde bønner og tekster af flere helgener, der nævnes i kapitlet for eksempel Vincent af Paul (s. 352-353) Karl Borromæus (s.

397-398), Ignatius af Loyola (s. 309-10, 674), Teresa af Avila (s. 379-380, 698), der måske passer her.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået Tridentinerkoncilets betydning?
- Har de forstået, hvordan Helligånden leder kirken?
- Har de lært helgenerne at kende, de "katolske helte", og forstået hvordan deres mod og hellighed kan inspirere os?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer, tager jeg med mig til næste gang?

11. GÅ UD I ALVERDEN (1500- TIL 1800-TALLET)

Baggrund

(KKK 849-856, 858-859, 931).

Ind i mellem kan man forledes til at tro, at kristendommen er en europæisk religion. Ordet "katolsk" betyder imidlertid det modsatte. Den katolske kirke er en universel kirke. Den omfatter alle folk, sprog og kulturer. Kirken opstod ikke i Vesteuropa, men i Mellemøsten, i Afrika og i middelhavsområdet. Romerrigets opløsning og udbredelsen af islam gjorde, at kirkens geografi ændrede sig. I middelalderen lå tyngdepunktet i Vesteuropa, og det gjorde det frem til 1900-tallet.

I slutningen af 1400-tallet og begyndelsen af 1500-tallet begyndte de europæiske opdagelsesrejsende takket være ny teknologi og ny viden at opdage verden uden for Europa. I 1480'erne drog portugisiske sømænd mod syd langs den afrikanske kyst. Til sidst rundede de spidsen af Afrika og fandt søvejen til Indien. Europæerne kunne nu undgå den "muslimske blokade" i Mellemøsten. Målet var handelsvarer, især krydderier, fra Indien.

Det lykkedes for italieneren *Christopher Columbus* at få spansk hjælp til et lignende forehavende. I 1492 sejlede han mod vest for at finde en søvej til Indien. At jorden var rund, havde man vidst allerede i antikken, og det var netop derfor Columbus begav sig mod vest. At folk i middelalderen troede, jorden var flad, er en udbredt myte, der opstod langt senere, da den protestantiske propaganda forsøgte at nedgøre "den katolske middelalder." Columbus fejlberegnede imidlertid jordens omkreds, så det var rent tilfældigt, at han stødte på den "nye verden". Columbus kom til øen, der hedder San Salvador. Det nordamerikanske kontinent blev opdaget af en anden italiener, *Amerigo Vespucci*, og det er efter ham, at de nyopdagede kontinenter blev opkaldt Amerika.

I starten var det hovedsageligt spaniere og portugisere, der rejste til Sydamerika. De blev hurtigt efterfulgt af franskmænd og englændere, der udforskede Nordamerika. Allerede på Columbus' anden rejse i 1493 var der missionærer med. Den første mission blandt den indfødte befolkning i Amerika bestod af franciskanerne og dominikanerne. Langsomt fulgte karmeliter og jesuitter efter. Kirken var i princippet imod at gøre indianere til slaver og kæmpede hårdt for deres rettigheder. En af de mest berømte fortalere var *Bartolomeo de Las Casas*. Gennem missionen blev hele Syd- og Mellemamerika katolsk. Området kaldes også med en fælles betegnelse for Latinamerika, med tanke på de fælles sprog og kulturer.

Katolske missionærer fulgte også med portugiserne mod øst. Den absolut bedst kendte er jesuitten Frans Xaver, som ankom til Indien i 1542. Han kom også senere til Japan og døde på vej til Kina. Japanske missionærer bragte kirken til Vietnam med hjælp fra franske missionærer. Spanierne evangeliserede tidligt i Filippinerne, der i dag er det mest katolske land i Asien.

1622 grundlagde paven *Congregatio de Propaganda Fide* - missionskongregationen - for at organisere den fra starten ret kaotiske mission rundt omkring i verden. Kirken var mere "katolsk" nu, end den nogensinde havde været.

1700-tallet markerede en periode med tilbagegang for kirken i Europa. Bedst kendt er nok den franske revolution, som udsatte kirken for et stort pres. Opbakningen til mission i verden aftog derfor i dette århundrede. I 1800-tallet tog den fart igen. Denne gang vendte kirken sig også mod Afrika. Årsagerne er mange. Blandt andet var den muslimske dominans svækket, og europæerne havde adgang til ny teknologi og sundhedspleje, hvilket gjorde rejser til Afrika lettere. I 1800-tallet, var det hovedsageligt franske missionærer, som virkede i Afrika. I år 1900 var to tredjedele af alle katolske missionærer i verden franskmænd. Frem for alt var der fokus på de franske kolonier i Nord- og Vestafrika, men også mange andre dele af verden, både i Asien og i Amerika. I det østlige og sydlige Afrika virkede især engelske protestantiske missionærer i de engelske kolonier.

Fra begyndelsen var der en tendens til ikke kun at gøre folk til katolikker, men også til europæere. Ret hurtigt opstod imidlertid, ikke mindst gennem den jesuitiske mission, den idé, at det enkelte folks kulturelle identitet skulle respekteres under missionen. Jesuitterne *Frans Xaver* og *Matteo Ricci* i Kina og *Robert de Nobili* (ikke nævnt i kapitlet) i Indien er de fornemmeste repræsentanter for denne holdning. Kirken har gennem historien både støttet og kritiserede denne holdning. I dag ses det som en vigtig og naturlig del af den katolske mission og kaldes inkulturation af evangeliet.

Mange navne og helgener forbindes med missionen i disse århundreder. De, der er nævnt i kapitlet, kan du læse mere om i afsnittet *Undervisningen* nedenfor.

Ønsker du at fordybe dig mere i denne periode af kirkehistorien anbefales Oluf Bohn. Kristendom: mission – kultur: tendenser i katolsk missionsteologi. Om kirkens holdning til mission anbefales foruden katekismen også andet Vatikankoncils dekret om kirkens missionsarbejde, *Ad gentes*, og pave Johannes Paul II's encyklika *Redemptoris Missio*. Personerne i kapitlet kan du læse mere om i et opslagsværk, en helgenkalender eller på nettet. Filmen *The Mission* fra 1986 anbefales også. Den handler om jesuitternes kamp for indianernes rettigheder i Paraguay og er absolut værd at se!

Målet med denne lektion er:

- at se, hvordan kirken blev spredt over hele verden,
- at forstå, at kirken er katolsk, det vil sige verdensomspændende,
- at forstå betydningen af inkulturation af evangeliet i missionsarbejdet.

Medbring

- bibler eller kopier af Lukasevangeliet
- papir og skriveredskaber
- atlas, landkort

- eventuelt materialer til påskepuslespil, udpustede æg, vandfarver, hobbymaling, tråd
- eventuelt påskemad fra forskellige traditioner og kulturer
- hvis du vil se film: Filmen *The Mission* fra 1986

Undervisningen

Start med velkomst og opsamling fra sidst og eventuelt en leg eller en opgave (se bilag 1).

Repetitionsspørgsmål: Kan I huske, hvad vi mente med "helgenernes århundrede"? Kan I huske nogen af helgenerne/heltene? Har du udfyldt nogen af de "åndelige forfædre" i stamtræet i kapitel 1? Vil nogen vise det frem og fortælle? Også dette kapitel handler om helte, mennesker, der gjorde, at kirken spredtes over hele verden.

Kig sammen på billederne i sektionen *Vores liv*. Forklar, hvor Chile ligger, for dem, der ikke ved det. Har nogen i gruppen sine rødder i Latinamerika, kan de måske fortælle mere. Spørg de unge, hvad de mener, er forskellen mellem en messe i Sverige og en messe i Chile. Skriv ordet "katolsk" på tavlen (hvis du har en), og tal om det. Led samtalen frem til den erkendelse, at kirken er verdensomspændende, universel. Men hvordan gik det til at kirken spredte sig? Spørg først de unge, hvad de tror, før du går videre med *Vores katolske tro*.

I sektionene *Vores katolske tro* kan du eventuelt starte med at læse, hvad Jesus siger til sine disciple i Matt 28,19-20 og Mark 16,14-18. Forklar, hvordan disse ord nu bogstaveligt er gået i opfyldelse.

Læs højt eller stille sammen, eller genfortæl teksten. Som i de foregående kapitler, er det godt, hvis du læser op på de mennesker, der optræder i dette kapitel, så du kan fortælle mere levende om dem. Her er nogle korte oplysninger om dem:

Bartolomeo de las Casas (1474-1566) tog først af sted som erobrer i håb om rigdom og succes. Han slog sig ned på Haiti og havde succes. Ligesom alle andre erobrere tog han slaver og blev rig. Gradvist indså han det forkerte i dette. Han forlod alt, han havde, trådte ind i dominikanerordenen og blev præst. Det var en ikke helt ualmindelig opfattelse blandt erobrerne, at indianerne var ringere end europæerne. Nogle mente endda, at de ikke engang var mennesker! Bartolomeo var en af dem, der indså det forkerte i dette. Han kom derfor til at vie sit liv til at forsvare indianerne og deres rettigheder. På en måde kan man sige, at han var en tidlig fortaler for, hvad der kom til at hedde menneskerettigheder et par århundreder senere. Hans kamp blev ikke set venligt på af erobrerne, men intet kunne få ham til at give op. Han tog den lange og anstrengende rejse fra Latinamerika til Spanien flere gange for at forsvare indianernes sag. Han døde 90 år gammel og kæmpede mod slaveriet til det sidste.

Rosa af Lima (1586-1617) blev født i Peru af spanske forældre. Hun var ofte syg, men viste stor evne til at bære sine lidelser. Familiens planer var at gifte hende bort, men Rosa ville det anderledes. Ligesom Katarina af Siena erklærede hun sin hensigt om at gå i kloster og trådte ind i den dominikanske tredjeorden. I familiens have byggede hun et lille enebo, hvor hun boede i bøn og streng faste indtil sin død. Ofte faldt hun i mystisk ekstase, og så plejede hun at bede: "Herre, øg min lidelse, men også min kærlighed". Rosa blev omtalt i hele landet, og efter hendes død skete der mange mirakler ved hendes grav. Rosa æres som skytshelgen for sin hjemby Lima, hjemlandet Peru og hele Sydamerika.

Juan Diego (1474-1548) var azteker fra Mexico (Juan er spansk og udtales *Huan* eller *Ruan*). I 1531, blot 40 år efter Columbus' ankomst til den nye verden, viste Jomfru Maria sig for ham ved Guadalupe lige uden for Mexico City. Spanierne var faret hårdt frem mod aztekerne, og det førte til modvilje mod kristendommen. Maria åbenbarede sig en dag for Juan Diego, erklærede sin kærlighed til aztekerne og bad ham om at gå til biskoppen og bede ham om at bygge en kirke på stedet. Maria viste sig som en ung gravid aztekerpige, mørklødet og med de traditionelle symboler på graviditet hos aztekerne. Biskoppen troede

i starten ikke på Juan Diego, men bad om et tegn. Da Maria for tredje gang viste sig for Juan Diego, bad hun ham om at plukke nogle roser og bære dem til biskoppen. Det var i december, og Juan var meget overrasket over at finde roserne. Han lagde dem i sin kappe, og da han kom tilbage til biskoppen, lod han roserne falde, og der dukkede et billede af Maria op på hans kappe, ligesom Juan Diego havde set hende: Omgivet af solens stråler og stående på en sort halvmåne. Biskoppen gik straks med til at bygge kirken. Episoden førte til at millioner af aztekere blev omvendt i de kommende år!

Frans Xaver (1506-1552) var en spansk adelsmand og en af Ignatius af Loyolas medstifter af Jesu selskab i Paris 1534 (Xaver udtales *Ksava* eller *Sava*). Da kongen af Portugal bad paven om missionærer til sine kolonier, valgte Paul III den dengang 35-årige Frans. Turen til Goa i Indien var meget vanskeligt og tog mere end et år. Frans begyndte straks med missionen. I løbet af to år havde han døbt mere end 10.000 mennesker! Fra Indien rejste han til Malacca og Molukkerne. Overalt grundlagde han missionsstationer, som skulle fortsætte hans arbejde. Længe før ordet "inkulturation" fandtes, lærte Frans nye sprog og tog hensyn til de lokale kulturer. I 1547 hørte han om Japan og rejste derhen. Efter at have arbejdet dér et par år og døbt mange, tog han videre mod Kina, men døde på vejen. Frans Xaver kaldes normalt den største missionær efter Paulus. Med egen hånd døbte han over 30.000 mennesker i Asien! Han er missionens skytshelgen.

Matteo Ricci (1552-1610) var en italiensk jesuit (Ricci er italiensk og udtales *Ritsji /Ritchi*). I 1577 tog han som missionær til Indien, hvor han virkede i fire år, før han blev kaldet til at fortsætte missionsarbejdet i Kina. Matteo gjorde som flere andre jesuitter før ham; han forsøgte at inkulturere evangeliet i Kina. Han gjorde sig til en kineser blandt kineserne, antog deres klædedragt, vaner og skikke og lærte det kinesiske sprog. Han var lærd, og imponerede det kinesiske folk gennem sin viden om matematik og astronomi. Han fik på den måde kontakt med mange indflydelsesrige mennesker og endelig med selve kejseren. Han opnåede til og med, at det blev tilladt for alle at prædike kristendommen i Kina. Han gjorde kirkens tro så tilgængelig

som mulig for kineserne og vandt mange for troen. Mistænksomhed overfor europæere gjorde dog, at missionen til sidst gik tilbage.

Charles de Foucauld (1858-1916) blev født i Frankrig i en velhavende familie (Foucauld er fransk og udtales *Fuká*). Han blev uddannet som officer, mistede tidligt sin tro og levede et meget vildt og udsvævende liv. Under et ophold i Nordafrika blev han grebet af ørkenens ro og muslimernes fromhed. Han vendte tilbage til Paris og undergik en radikal omvendelse. Han gav alt, hvad han ejede, væk og viede resten af sit liv til brændende kærlighed til Gud. Efter en periode som trappistmunk og eneboer i ti år slog han sig ned i Tamanrasset i Algeriet blandt tuareger, som han forsøgte at vinde med sit liv. Han helligede sig bøn og gæstfrihed mod dem, der opsøgte ham. I forbindelse med en opstand blev han skudt af den eneste dreng, der havde sluttet sig til ham. Charles havde planer om en orden, men nåede aldrig at opleve, at det blev til virkelighed. 20 år efter hans død voksede der små kommuniteter frem, der efterlignede ham og kaldte sig *Jesu små brødre* og *Jesu små søstre*.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Missionærer i vest, øst og syd

De unge kan forbinde mennesker og udsagn med små fodspor, hvis de vil, for at markere, at de (undtagen Rosa og Juan) er missionærer, og at de "satte deres aftryk" på historien. Den nemme måde er selvfølgelig bare at tegne streger. Lad de unge arbejde to og to med opgaven og hjælpe hinanden, hvis det er nødvendigt.

2. Kirken udbredes i verden

Lad de unge mennesker arbejde sammen på at farve med forskellige farver eller på anden måde markere kirkens vej ud i verden. Lad dem gå tilbage til foregående kapitler for at løse denne opgave, hvis det er nødvendigt. Hav et atlas eller endnu bedre, et stort vægkort, parat. Kort er altid interessante at studere. Kortene behøver ikke at være så nøjagtige. Det vigtigste er, at de unge ser hovedtrækkene i kirkens udbredelse:

- I de første århundreder bredte kirken sig i Middelhavsområdet, Mellemøsten og det nordøstlige Afrika.
- I 400-1300-tallet, altså i middelalderen, bliver kirken udbredt i Europa.
- I 1500-1600-tallet udbredes kirken til Latinamerika og pletvist i Indien (vestkysten), Japan, Kina (østkysten) og Vietnam samt til Filippinerne. I Nordamerika, udbredes kirken først på vestkysten med missionen sydfra. Mange spanske bynavne vidner stadig om dette (tænk på Los Angeles, Corpus Christi, San Francisco, og så videre). På østkysten blev staten Maryland grundlagt af engelske katolikker. I nordøst virkede franske missionærer. I øvrigt blev Nordamerika primært protestantisk, da både spanierne og franskmændene blev besejret i krige af englænderne.
- I løbet af 1800-tallet spredte kirken sig især i det centrale Afrika. Nordafrika forblev muslimsk, og i Sydafrika virkede især protestanter.

Opgaven er naturligvis meget forenklet. Faktisk spredte kirken sig stadigvæk i både Amerika og Asien i løbet af 1800-tallet for eksempel. Men meningen er, at de unge mennesker i hvert fald får en idé om, hvordan og hvornår kirken blev spredt ud til verden i store træk.

Derefter kan de efter tur fortælle, hvor i verden de har deres rødder, og alle kan skrive deres navne på kortet. Tag et atlas til hjælp for at finde landene, hvis det er nødvendigt. Måske vil der være en koncentration af navne i visse områder. Så kan du spørge, om de kender nogen med rødder et andet sted? Tal om det. Ønsker du at udvide opgaven, kan du altid have forberedt en stor plakat med et verdenskort, hvor man kan sætte knappenåle eller på anden måde markere navne eller endda forskellige grupper i menigheden. Det vigtigste punkt i øvelsen er, at de unge får en idé om, hvad det betyder at tilhøre en verdensomspændende kirke, og ser den rigdom, der ligger i dette. Påpeg, at kirken ikke er "europæisk", men katolsk, det vil sige universel.

3. Nogle råd til en missionær

Hvilket råd kunne de unge give til missionærerne? Lad dem overveje et stykke tid to og to eller i grupper og komme med forslag, I kan diskutere. Måske har de efter at have læst kapitlet forstået behovet for at gå forsigtigt frem, at respektere alle menneskers værdighed og rettigheder, at tilpasse budskabet til den kultur, man kommer til, og så videre.

Når I har skrevet nogle råd ned, kan du bede en af de unge (eller gør det selv) læse de råd, som missionskongregationen (der blev grundlagt i 1622 og blev kaldt *Congegatio de Propaganda Fide* – Kongregationen for troens udbredelse) gav til missionsbiskopperne i 1659:

> a. Du må ikke forlange, at folk ændrer deres ceremonier, skikke og vaner, medmindre de er i modstrid med troen og moralen.
>
> b. Påtving ikke folk jeres hjemlands skikke og kultur, men forkynd troen.
>
> c. Brug ikke magt til at føre folk til kirken.
>
> d. Arbejd kun for Guds rige og ikke jeres eget eller jeres hjemland fordel.
>
> e. Stræb efter så hurtigt som muligt at vie lokale til præster og biskopper.

Diskuter disse råd. Hvordan stemmer de overens med de unges? Er rådene lige så relevante i dag?

4. Inkulturation - typer?

Opgaven har som overskrift det vanskelige ord "inkulturation". Sørg for, at de unge forstår, hvad det betyder, og hvor vigtig en side det er af missionen. Tag for eksempel Matteo Ricci, eller Jomfru Maria der viste sig for Juan Diego som en indiansk pige. Der findes billeder af både

Jesus og Maria som asiater og afrikanere. Kan du finde et, kan du altid medbringe det og vise det frem.

Herefter går opgaven ud på at forsøge at "inkulturere" to af Jesu bedst kendte lignelser i dagens ungdomskultur. Lad dem arbejde i grupper og slip fantasien løs. Lad helst hver gruppe arbejde med én af lignelserne. Begynd med at læse dem sammen for at se, hvad de handler om. Prøv at finde det vigtigste med den tilgivende far og kærligheden til næsten, der ikke kender nogen grænser. Led så de unge til at tænke over, hvordan man kunne gengive disse lignelser for unge mennesker i dag. I hvilket miljø ville de udspille sig? Hvilke folk ville være med? Enten de kan skrive en historie, der kan læses højt, eller endnu bedre opføre et lille drama.

Afslut med at se på billedet af Anton og Diego. Tal om den rigdom, det er at tilhøre den katolske kirke med dens utal af sprog, kulturer og folkeslag. Påpeg, at det er den samme messe, der fejres overalt på jorden. Det er en og samme Kristus, vi modtager i kommunionen. Sammen bliver vi hans legeme og hans folk i verden. Det faktum, at messen kan være præget af forskellige sprog og kulturelle udtryk, ændrer ingenting. Vi har vores fællesskab i Kristus!

Mind til sidst de unge om *Hjemme hos os*-siderne. Tilskynd til kontakt med andre nationaliteter i menigheden.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad du kan gøre, hvis tiden rækker, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema over flere undervisningsgange.

1. Påskepynt

Måske er det snart påske, eller det er allerede påske? Måske lidt påskepynt ville være på sin plads? Hvorfor ikke lave rigtige påskeæg? Forbered hjemme ved at puste nogle hvide æg ud (og lav en æggekage!). Der findes særlige små værktøjer, du kan købe i hobbybutikker, der

gør denne operation lidt lettere. Lad de unge dekorere æg med kristne motiver, såsom kristusmonogrammer og korset eller hvorfor ikke en tom grav eller opstandelsesmotiver? Brug akvarel eller akrylmaling. Derefter kan du binde et lille stykke ståltråd eller et stykke af en tændstik på en tråd og stikke den gennem et af hullerne i ægget. Det sidder nu på tværs i ægget, og du kan nu hænge æggene i vinduet eller andre steder.

2. Multikulturel fest?

Måske kunne du udvide inkulturationsopgaven ved at forberede en lille, international påskefest! I det tilfælde skal du naturligvis tale med de unge om det i god tid. Hvis du har flere forskellige nationaliteter i gruppen, kan du bede alle om at bringe en påskespecialitet fra deres egen kultur. Derefter kan hver enkelt fortælle, hvad de har taget med, og så skal I spise det sammen og måske spille et spil. Påske er jo glæde!

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: ”I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, Amen”.

Sangforslag:

- *Flammerne er mange* - Find tekst og melodi i playlisten på Youtube.
- *Krist stod op af døde* - Nr. 391 i Lovsang
- *Bless the Lord* (Taizé) - Nr. 611 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Påskeblomst! hvad vil du her* - Nr. 407 i Lovsang

Bed en bøn, hvor I takker Gud for, at evangeliet er nået ud i hele verden, og for at vi har fået lov til at tilhøre den universelle kirke. Man kan også bede for større forståelse og fællesskab mellem forskellige folkeslag og kulturer.

Et alternativ er at bede Charles de Foucaulds bøn (herunder) eller Frans Xavers bøn (Bønnebog, s. 37, 408).

> Min Far,
> jeg giver mig helt til dig,
> gør med mig, hvad du vil.
>
> Hvad du end gør med mig,
> så takker jeg dig.
>
> Jeg er parat til alt, jeg tager imod alt.
>
> Hvis bare din vilje sker med mig og alle dine skabninger, så ønsker jeg intet andet, min Gud.
>
> Jeg betror min ånd i dine hænder.
> Jeg giver den til dig, min Gud,
> med hele mit hjertes kærlighed,
> for jeg elsker dig,
> og fordi min kærlighed kræver,
> at jeg giver mig selv,
> at jeg betror mig i dine hænder, uden forbehold,
> med en uendelig tillid,
> for du er min Far.
>
> Amen.
>
> (*Bønnebog*, s. 37)

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvordan det gik til, da kirken udbredtes til hele jorden?
- Har de forstået, hvad det betyder at kirken er katolsk?
- Har de indset betydningen af inkulturation af evangeliet?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

12. EN FORANDRET VERDEN (1800 - 1900-TALLET)

Baggrund

(KKK 1877-1942, 2419-2436, 2443-2249).

Perioden fra starten/midten af 1800-tallet indtil i dag kalder vi normalt moderne tid. Dermed menes, at verden med start i den europæiske kultur ændrer sig på grund af fremkomsten af den moderne videnskab, nye ideer udelukkende baseret på den menneskelige fornuft, nye politiske systemer og *sækularisering* ("afkristning"). Hele den vestlige kultur blev omdannet og blev til det, vi kender det i dag. Den enorme ændring efterlod naturligvis ikke kirken upåvirket.

Den franske revolution i 1700-tallet fejede med et slag den gamle sociale orden væk, som havde hersket i Europa i århundreder. Ideerne om frihed og lighed spredtes rundt i verden. *Liberalisme* som politisk ideologi blev født. I løbet af 1700-tallet begyndte der også en anden ændring som kom til at ændre livet for alle mennesker i endnu højere grad: *den industrielle revolution*. Fremskridt inden for teknologi og videnskab bidrog også til en forandret livssituation for mennesket. Begyndende i Vesteuropa forandrede det menneskelige samfund sig både politisk, økonomisk, socialt og ideologisk.

Kirken kom til at spille en stadig mindre rolle i Vesteuropas politiske liv. Mange begyndte at betragte den som en fjende af frihed og fornuft. "Knus den skændige", udbrød den franske oplysningstids filosof Voltaire med henvisning til kirken. Kirken blev betragtet som en hindring for mennesker og deres frihed. Sækulariseringsprocessen var begyndt.

Kirken reagerede naturligvis først med stor skepsis på denne ændring. Den første reaktion var at vende den moderne verden ryggen. En af

denne tids mest betydningsfulde paver var pave Pius IX (1846-1878), der har det længste pontifikat i kirkens historie - hele 32 år! I 1864 udgav han encyklikaen *Syllabus errorum*, der fordømmer det meste i den liberale og moderne verden. Pius IX bliver Pio Nono på italiensk. En passende navn synes mange (no-no = nej-nej).

Under Pius IX's pontifikat forsvandt Kirkestaten, der har eksisteret siden 700-tallet. Paven blev "fangen i Vatikanet" i Italien. Men sammen med pavens problemer voksede også sympatien for ham hos verdens katolikker. Mange betragtede nu paven som deres leder snarere end de lokale politiske og religiøse ledere. Hans rolle som samlende og forenende figur for alle verdens katolikker var stigende. I 1869 indkaldte Pius IX til det *Første Vatikankoncil*, som blandt andet vedtog dogmet om pavens *ufejlbarlighed* (jf. KKK nr. 891, 2035). Pius IX blev saligkåret i 2000.

Pius IX blev efterfulgt af Leo XIII (1878-1903). Med ham begyndte kirken langsomt dialogen med den moderne verden. Han var den første pave til at anerkende de sociale problemer, som den industrielle revolution skabte. Millioner af arbejdere levede i fattigdom i Europa, uden at erhvervsfolk eller regeringerne gjorde meget ved det. Intet under, at arbejderne vendte sig mod *socialismen* og *kommunismen* i deres søgen efter et bedre liv. Dette var baggrunden for, at Leo XIII i 1891 offentliggjorde encyklikaen *Rerum Novarum* ("Nye Ting"), hvor han tog de undertrykte arbejderes parti og forsvarede deres rettigheder. Den rundskrivelse er grundlaget for det, der skulle blive *kirkens sociallære*.

Da Leo XIII døde, valgtes Pius X (1903-1914) til pave. Han er den første af paverne i moderne tid, der er blevet kanoniseret (saligkåret 1951, helgenkåret 1954). Pius X gjorde meget for at forny liturgien, og han opfordrede alle katolikker til at gå til kommunion så ofte som muligt og deltage aktivt i messen. Det er også hans fortjeneste, at førstekommunion fejres i syvårsalderen. Men han er måske bedst kendt for sin meget klare antimodernistiske holdning. Han kaldte den modernistiske bevægelse i kirken (en bevægelse, der satte spørgsmålstegn ved mange af trossandhederne og i stedet talte for en moderne og videnskabelig

tilgang til religionen) for kætteriernes kætteri. Pius X introduceret den såkaldte *anti-modernist*-ed for alle præster.

Benedikt XV (1914-1922) blev valgt til pave samtidig med, at *Første Verdenskrig* brød ud. Han er undertiden blevet kaldt "den glemte pave", fordi hans pontifikat blev overskygget af *Første Verdenskrig*. Benedikt XV gjorde det, som den tids statsmænd ikke gjorde: opfordrede bestandigt til fred og forsoning.

Benedikts efterfølger var Pius XI (1922-1939). Under hans pontifikat blev Vatikanet anerkendt som en suveræn stat i 1929. Hans pontifikat falder også sammen med fremkomsten af de to store totalitære ideologier: kommunismen og *nazismen*. Pius XI var meget klar i sin fordømmelse af ideologierne. Mest berømt er den encyklika, der blev smuglet ind i Tyskland i 1937 og læst op i alle kirker palmesøndag det år. Den har det tyske navn: *Mit brennende Sorge* ("Med brændende bekymring") og tog klart afstand fra nazismen. Ligeledes talte paven også klart imod *antisemitisme* og kommunismen.

Pius XI blev efterfulgt af Pius XII (1939-1958). Den vanskelige opgave med at lede kirken gennem *Anden Verdenskrig* faldt i hans lod. Pius XII er af eftertiden blevet kritiseret for ikke klart nok at have fordømt nazismen. Faktisk var paven diplomat til fingerspidserne og foretrak at gøre det meste af arbejdet i stilhed. Mange jøder blev reddet takket være hans indsats.

Da Pius XII døde, valgte kardinalkollegiet Angelo Roncalli til pave. Han tog navnet Johannes XXIII (1958-1963). Ingen havde forventet, at han ville gøre noget særligt væsen af sig, og de fleste betragtede ham som en "overgangspave", ikke mindst på grund af hans høje alder. Johannes XXIII overraskede imidlertid alle, da han i 1959 indkaldte til det *Andet Vatikankoncil*. Johannes XXIII selv sagde, at han ønskede at "åbne et vindue" og lukke lidt frisk luft ind i kirken.

Koncilet mødtes fire gange mellem 1962 og 1965 og er en af de vigtigste begivenheder i kirkens historie i moderne tid. Det markerer kirkens ønske om at komme tættere på den moderne verden og gå i dialog

med den. Til koncilet blev der også inviteret repræsentanter fra andre kristne trosretninger som observatører, og dette markerede en ny økumenisk åbenhed.

Den nemmeste måde at opsummere koncilets arbejde på er med det italienske ord *aggiornamento* (omtrent "ajourføring"), og det franske ord *ressourcement* (omtrent "tilbage til kilderne"). Formålet med koncilet var at gøre kirken relevant i den moderne verden, "up to date" med sin samtid. Dog ikke ved at tilpasse sig til moderne ideer og værdier, men ved at gå tilbage til kilderne til troen. Et godt eksempel på dette er, at sproget i liturgien af koncilet blev ændret fra latin til det almindelige folkesprog, sådan som det havde været i kirkens første tider, og som det altid havde været tilfældet i de orientalske kirker.

Det Andet Vatikankoncil har produceret seksten dokumenter, som er meget vigtige for vores kirke i dag. Blandt disse er fire såkaldte konstitutioner, der vedrører *vores katolske tro*; om hvordan Gud åbenbarer sig for menneskene, om liturgien, om kirkens væsen og om kirken i verden af i dag. Sidstnævnte kaldes også *Gaudium et Spes* (glæde og håb) efter de indledende ord på latin. Da kapitlet ikke har plads til at præsentere alle konstitutionerne, er det kun *Gaudium et Spes*, der præsenteres nærmere for de unge.

Johannes XXIII døde midt under koncilet. Som hans efterfølger valgtes Paul VI (1963-1978), som fik til opgave at gennemføre koncilet ifølge Johannes XXIII intentioner. Det blev en smertefuld proces. 1960' og 70'erne var en krisetid for Vesten. En opblussende autoritetskrise, især blandt unge mennesker, smittede også kirkens medlemmer. Antallet af messedeltagere faldt drastisk. Antallet af præstekald faldt. Mange forlod deres embede. Mange satte spørgsmålstegn ved kirken og dens hierarki, som man opfattede som alt for autoritært. Men mens man i Vesten oplevede denne krise, voksede og styrkedes kirken i andre dele af verden så som i Afrika.

I 1978 blev Paul VI efterfulgt af Johannes Paul I, der dog døde efter kun fireogtredive dage. Den nye pave efter ham tog navnet Johannes Paul II (1978-2005) og var den første ikke-italienske pave i århundreder og

den første polske pave nogensinde. Johannes Paul II var "den rejsende pave", der tog fra land til land i hele sit lange pontifikat, og som blev berømt for sit forsvar af den menneskelige værdighed i den moderne verden. Han bidrog også i høj grad til kommunismens fald i Østeuropa.

Johannes Paul II var pave helt til 2005, hvor han blev efterfulgt at Benedikt XVI. Benedikt XVI, der er tysker, havde som kardinal Ratzinger ledet Troslærekongregationen i 24 år. I februar 2013 valgte han at abdicere grundet sin fremskredne alder.

Den 13. marts 2013 blev pave Frans valgt. Frans (Jorge Mario Bergoglio), er fra Argentina og dermed den første pave fra "den nye verden" og også den første jesuit, som bliver pave. Ved udnævnelsen til pave valgte han sit pavenavn Frans efter Frans af Assisi. Det er første gang i historien at dette navn bruges til en pave.

Ønsker du at fordybe dig mere i denne periode med kirkehistorien anbefales 2. Vatikankoncils dokumenter samt McBrien: Katolsk Tro gennem to Årtusinder, Niels Steensens Forlag 1987. s, 303-316. I Den katolske kirkes Katekismus kan du også lære mere om kirkens social-lære. Se derudover YOUCAT.

Målet med denne lektion er:

- at se, hvordan kirken agerede i mødet med den moderne verden,
- at se, hvordan kirken tager afstand fra alle politiske systemer og ideer, der krænker den menneskelige værdighed,
- at forstå, at kirken kan fornys og tilpasses nye omstændigheder uden at gå på kompromis med trossandhederne.

Medbring

- papir og skriveredskaber
- hvide krus og porcelænsfarver
- godt humør
- hvis I skal se film, kan *The Good Pope* om Johannes XXIII med Bob Hoskins anbefales

Undervisningen

Start eventuelt med en leg eller en opgave (bilag 1).

Spørgsmål til opsamling fra sidst: Kan I huske, hvor i verden alle i gruppen kommer fra? Hvis I har lavet et stort kort, så tag det frem igen, og genopfrisk hukommelsen. Måske var der nogen der var fraværende sidste gang, så I skal skrive flere navne på?

Kan de unge huske betydningen af ordet "katolsk"?

Et tip til at introducere kapitlets tema kan være at starte hele lektionen helt anderledes. Sæt møblerne på en anden måde, og bed de unge om at sætte sig andre steder, end de er vant til. Giv dem en mærkelig opgave. Opfør dig anderledes. Når de er blevet tilstrækkeligt overraskede, så stop op, og spørg dem, hvordan det føles, når alt er forandret. Fortæl så, at 12. kapitel handler om forandring, og gå direkte til tegneserien i begyndelsen af kapitlet. Bemærk, at du skal træde varsomt med denne form. Nogle kan blive skræmte og føle usikkerhed. Beslut med dig selv, om du mener, at gruppen kan håndtere sådan en overraskelse.

Kig sammen på tegneserien i *Vores liv*. Er der nogen, der kan genkende det? Diskuter spørgsmålene. Er du sådan én, der godt kan lide forandringer som Hannas ven, eller synes du snarere, at det er besværligt? Hvorfor? Kan der komme noget godt ud af en forandring?

Læs *Vores katolske tro* højt eller stille sammen eller genfortæl teksten. Det er muligt, at de unge endnu ikke har lært så meget moderne historie i skolen. Måske har du brug for at forklare lidt mere om verdenskrigene, og hvad nazismen og kommunismen står for. Gennem TV og film kan de have fået nogle ideer om det. Fortæl om paverne. Hvis du ikke har gjort det før, så fortæl, hvordan romertal skal læses. De forekommer ganske meget i dette kapitel. I = 1, II = 2, V = 5, VI = 6, X = 10, IX = 9. Ud over paverne nævnes *Maximilian Kolbe* der blev dræbt af nazisterne. Læs mere om ham, og fortæl levende om hans liv.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Gud fornyer kirken

Opgaven ønsker at få de unge til at gå tilbage i bogen og bladre i den for at genopfriske deres erindring om, hvordan Gud fører og fornyer kirken. Her gælder det om at finde en hændelse eller en person, som man opfatter som et instrument for Gud til at forny kirken. Ideelt set en begivenhed/person, man har hæftet sig særligt ved. Lad de unge formulere en takkebøn for netop det/den. Den kan være meget kort og enkel, for eksempel:

> "Tak, Gud, for de store konciler, der hjælper os til bedre at forstå vores tro."
>
> "Tak, Gud, for Frans og Dominikus, der fik så mange til at vende tilbage til kirken."
>
> "Tak, Gud, for martyrerne, som fik så mange til at blive kristne."

Prøv at lade unge udtrykke sig så frit som muligt. Bønnerne kan derefter bruges til den afsluttende bøn.

2. Vækst og forandring

Opgaven citerer den engelske kardinal *John Henry Newman*, der levede i 1800-tallet. Lad de unge overveje, enten alene eller i små grupper, hvad citaterne siger dem. Lad dem gerne skrive deres tanker først, så de ikke falder for gruppepres, når I skal diskutere svarene. Denne øvelse knytter naturligvis an til den indledende tegneserie. Samtal om svarene. Det sidste spørgsmål er vigtigt at nå til klarhed over. Kan kirken ændres på hvilken som helst måde? Nej, det kan den ikke. Når det gælder grundlæggende, evige trossandheder, kan intet ændre sig. Når kirken ændrer og tilpasser sig, er det som regel de ydre former, sprog og udtryksmåder. Men kirkens tro ændres ikke - så er det jo kætteri!

3. Glæde og håb!

Denne opgave har til formål at få de unge til at reflektere over de retningslinjer, som Det andet Vatikankoncil har givet alle kristne, når det gælder deres liv i samfundet. I *Gaudium et Spes* forsøger kirken for første gang på et koncil at formulere, hvordan den ser på verden af i dag, og hvordan den opfatter sit forhold til denne verden.

Kirken befinder sig i en ny, forandret og moderne verden. Koncilet understreger, at det netop er i denne verden, at kirken skal opfylde sin opgave. Kirken står ikke uden for verden og historien. Den lever og vokser i og sammen med historien og verden. Kirken er tæt forbundet og solidarisk med hele menneskeheden i glæde og håb (= *Gaudium et Spes*), i angst og fortvivlelse. Ligesom Kristus blev menneske og solidariserede sig med mennesket, skal kirken også engagere sig i verden. Den skal ikke tilpasse sig verden i den forstand, at den skal ændre nogle evige trossandheder, men gå i dialog med verden, så de evige trossandheder kan blive præsenteret for menneskeheden på en frugtbar måde.

For at opfylde sin rolle i verden må kirken derfor hele tiden fornyes og fokusere på tiden og enhver menneskelig kultur. Sådan kan kirken blive "surdejen og sjælen i det menneskelige samfund, som er kaldet til at fornyes i Kristus, til at omskabes til en Guds familie" (*Gaudium et Spes*, 40). På denne måde spreder kirken over hele verden det lys, som Gud udstråler. Frem for alt sker det ved, at kirken fremhæver menneskets værdighed, og giver menneskets daglige aktiviteter en dybere mening. Kirkens mission i verden er altså at "menneskeliggøre" verden og hele tiden minde om Guds evige lov i et samfund, der ikke tror på nogen evige sandheder.

Det er en opgave for alle kristne, uanset hvor de er i verden og samfundet. Alle har et ansvar for verden (*Gaudium et Spes*, 43), ikke kun præster, diakoner, biskopper og paver. Præcis hvordan det skal foregå, siger *Gaudium et Spes* ikke, men det er netop det, denne opgave har til formål at stimulere os til at tænke på. De unge har brug for at forstå, at vi alle er kaldet til at leve vores tro i samfundet på det sted, hvor vi er. Så bliver vi Kristi tilstedeværelse og fortsatte virken i verden.

Lad de unge tænke og "brainstorme" to og to eller i grupper. Kirken, Guds folk, skal medvirke til at forsvare alle menneskers ligeværd og ret til at leve, til at skabe større retfærdighed og til at hjælpe de fattige og undertrykte. Guds folk kan bringe glæde og håb! Hvordan skal det gå til? Svarene kan måske primært være et spørgsmål om at vælge et erhverv, der er i overensstemmelse med evangeliet og det, *Gaudium et Spes* taler om. Men hvilke erhverv? Nogle erhverv kan være umulige: arbejdet med våbenproduktion, arbejdet på en abortklinik, nogle former for medicinsk forskning og så videre. Andre svar kan handle om familielivet som et vidnesbyrd for andre. Det kan selvfølgelig også betyde, at man gennem sit liv og gerninger, hvor man er lige nu (skole, venner ...) bliver "surdejen og sjælen" i samfundet. Mange andre svar er selvfølgelig mulige! Tal om de unges svar. Afsæt god tid til denne opgave!

4. Paver, paver

Det er måske for meget forlangt, at de unge skal kunne besvare spørgsmålene om paverne uden at gå tilbage til *Vores katolske tro*. Det vigtigste er, at de forbinder paverne med nogle vigtige fakta om dem.

Korrekte svar:

1. Paul VI
2. Pius X
3. Benedikt XV
4. Pius XI (eller Pius XII)
5. Johannes Paul II
6. Pius IX
7. Leo XIII
8. Johannes XXIII

Gør man det rigtigt, dannes ordene GAUDIUM ET SPES, som er de latinske indledningsord i andet Vatikankoncils pastorale konstitution, som på dansk også kaldes *Kirken i verden af i dag*. Oversætter man "*Gaudium et Spes*" til dansk bliver det til glæde og håb. Ordene findes i overskriften til opgave 2.

Til sidst: Mind de unge om *Hjemme hos os*. Tilskynd de unge til sammen med deres forældre fortsat at tænke over alt, hvad vi kan være taknemmelige for i kirkens historie, samt for eksempel gerne tale med en ældre slægtning (bedstefar, bedstemor?), som har oplevet kirken før Andet Vatikankoncil.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad I kan gøre, hvis tiden slår til, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlet over flere lektioner.

1. Rollespil/drama

Hvis I har fordybet jer lidt mere i, hvordan kirken mødte den moderne verden, og hvordan de forskellige paver reagerede, kan I altid spille et lille rollespil. Lad Pius IX, som var stærkt imod den moderne verden, og imod at kirken skulle nærme sig den, og Johannes XXIII, der indkaldte Andet Vatikankoncil netop for at tilpasse kirken til den moderne verden, mødes til en samtale. Hvilke argumenter kan de fremføre for deres holdning? En tredje person kan være interviewer. Lad de unge skrive en lille dialog, som de spiller. Man kan naturligvis forestille sig andre paver, der mødes i en lignende samtale.

2. Paver på stribe

Hvis du mener, at de unge bør kende 1800 og 1900-tallets paver lidt mere detaljeret, kan du selvfølgelig lade dem fordybe sig yderligere i dem. Elleve paver er nævnt i kapitlet (der burde egentlig være tolv, men Johannes Paul, der var pave efter Paul VI, døde efter kun en måned, og der er derfor ikke meget at sige om ham). Du kan enten vælge et par af paverne, som de unge synes er interessante, eller, hvis du har en stor gruppe, tage dem alle. Giv de unge nogle tekster om paverne og billeder af dem. Lad dem vælge et billede og skrive en lille tekst om noget typisk for den pågældende pave. Sæt flere sider sammen til en lang stribe, så du kan tegne en tidslinje på dem. Så kan de unge sætte billeder og tekster op på den som en sammenhængende tidslinje. En anden mulighed er at hænge en snor op i rummet og bede

eleverne hænge deres billeder og tekster op med tøjklemmer i kronologisk rækkefølge.

3. Krus med budskaber

Hvis I vil have noget mere praktisk at beskæftige jer med, så hvorfor ikke male krus med budskaber, der kan minde brugeren om vores kald i verden? Hvide krus kan købes billigt mange steder. Brug porcelænsfarve eller særlige tuscher til maling på porcelæn, og lad de unge dekorere dem med ordene Glæde og Håb (*Gaudium et Spes*) som en påmindelse om vores kald til at bringe håb og glæde til verden. Hvis de unge vil forære koppen til en forælder eller et familiemedlem, har de nok brug for at forklare, hvad ordene betyder. Det er naturligvis også muligt at dekorere krusene med noget helt andet eller noget, det knytter an til kapitlet eller hele bogen for den sags skyld. Hvis I ønsker at gøre koppen endnu finere, er der særlige selvklæbende stencils som kan bruges, når man maler. Lad til sidst kopperne hærdes i ovnen, så de kan bruges og vaskes op (bed om vejledning når du køber malingen).

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Led milde lys* - Nr. 226 i Lovsang (teksten er af Kardinal Newmann, som jo er nævnt i dette kapitel. Temaet i sangen handler netop om, hvordan Kirken må ty til Guds hjælp igennem forskellige tiders udfordringer)

Bøn: Tak Gud for, at han leder og fornyer kirken. Bed om hjælp til selv at blive hans redskaber til at forbedre verden. Her kan de unge selv bede de bønner, de formulerede i opgave 4.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, hvordan kirken handlede i mødet med den moderne verden?
- Har de forstået, at kirken bekæmper alle politiske systemer og ideer, der krænker menneskets værdighed?
- Har de forstået, at kirken kan have behov for stadig fornyelse, men at den ikke kan gå på kompromis med trossandhederne?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

13. KIRKEN I VERDEN – KIRKEN I DANMARK

Baggrund

(KKK 830-835 787-795, 811-865).

Den katolske kirke er i dag langt det største kirkesamfund i verden. Antallet af katolikker anslås til over en milliard. Man regner med, at mere end halvdelen af verdens kristne er katolikker. Halvdelen af disse lever i dag i Latinamerika og Afrika, hvor befolkningstilvæksten er stor. I Asien er kirkens indflydelse af mindre betydning. Kun Filippinerne har en hovedsagelig katolsk befolkning. I Europa lever omkring en fjerdedel af verdens katolikker. Kirken dominerer i det sydlige og vestlige Europa. Nordeuropa - Skandinavien, England og Nordtyskland - er i princippet protestantiske. Det er imidlertid vanskeligt i dag at tale om "katolske" og "protestantiske" lande. De fleste europæiske lande er religiøst splittede, og mange af dem er stærkt påvirket af sekularisering. At kalde Danmark et "protestantisk land" er således forbundet med en hel del vanskeligheder. Formelt tilhører flertallet af danskerne godt nok den protestantiske kirke, men indsigten i, hvad protestantisme egentlig er, er begrænset.

Kapitlet ønsker også at give de unge et begreb om kirkens struktur i verden. Kirken er jo Guds folk og Kristi legeme i verden. Men det er også et synligt fællesskab med synlige og hierarkiske strukturer. Paven, som er biskoppen af Rom, er kirkens overhoved efter Kristi vilje. Paven udnævner kirkens biskopper, som derefter selvstændigt, men i fællesskab med paven, leder deres bispedømmer. Bispedømmerne er inddelt i sogne. I Danmark var der i midten af 1800-tallet kun to sogne (Sankt Ansgar i København, Sankt Knud i Fredericia). I dag er de omkring 40. Kirkens organisation er ganske vist mere kompliceret end dette, men det kan betragtes som et minimum at vide for de unge.

Danmark blev et selvstændigt katolsk bispedømme i 1953, men det var slutstenen på en længere udvikling. I takt med, at den katolske kirke

fra midten af 1500-tallet genvandt initiativ og styrke, blev der indført stadig skrappere antikatolsk lovgivning. Fra midt i 1600-tallet var det under dødsstraf forbudt for katolske munke og præster at opholde sig i Danmark, og hvis man som dansker blev katolik, blev man arveløs og landsforvist. Hvis man under et studieophold i udlandet havde studeret på en jesuiterskole, kunne man ikke få embede som præst, professor eller lærer i Danmark. Disse hårde love blev dog ikke altid håndhævet strengt. Ambassadørerne fra katolske herskere som den spanske eller franske konge eller den østrigske kejser havde desuden ret til at have en huspræst og holde katolsk gudstjeneste for deres husstand i et kapel i ambassaden. Disse såkaldte gesandtskabskapeller betjente også en mindre gruppe katolikker i byen. Det var håndværkere, soldater og ansatte ved hoffet. De var aldrig ret mange, og de holdt lav profil. Med hjælp fra den østrigske *kejserinde Maria Theresia* fik den katolske menighed i 1764 lov til at opføre en beskeden kirke i Bredgade i København. Den blev i 1842 afløst af den nuværende Sankt Ansgars kirke. Det eneste andet sted i landet, hvor der var en katolsk kirke og menighed, var fæstningsbyen Fredericia, hvor der fra 1682 havde været religionsfrihed, fra 1687 et kapel og fra 1767 den nuværende Sankt Knuds kirke.

I 1848 faldt *enevælden* og året efter fik Danmark en liberal *grundlov*, Junigrundloven 1849, der med ét slag indførte fuldstændig religionsfrihed. Der var på det tidspunkt næppe mere end 1000 katolikker i landet, hovedsagligt udlændinge og heraf flest tyskere. Langsomt begyndte kirken at udnytte de nye muligheder, men en vis frygtsomhed og ghettomentalitet hang ved i mange år. Man begyndte at udgive et katolsk ugeblad og udgav salme- og bønnebøger. I 1856 kom de første *Sankt Josefsøstre* til landet fra Frankrig, og i løbet af de følgende årtier opbyggede de et net af katolske skoler og sygehuse. Fra 1873 virkede tyske *jesuitter* i Danmark, hvor de udførte sognearbejde og drev en drengeskole (gymnasium) i Ordrup. Indtil 1868 havde Danmark hørt under bispedømmet Osnabrück i Tyskland, men i dette år blev Danmark udskilt som et apostolsk præfektur med den dynamiske sognepræst ved Sankt Ansgar, *Hermann Grüder*, som præfekt. Han blev i 1883 afløst af *Johannes von Euch*, der i 1892 fik titel af apostolsk vikar og blev bispeviet. Biskop von Euch står som grundlæggeren af

den moderne katolske kirke i Danmark. I hans embedsperiode frem til hans død i 1922 voksede antallet af katolikker fra ca. 3.000 til ca. 25.000, og der blev grundlagt en lang række sogne, ca. en i hver større købstad. Det var også i von Euchs tid, at der begyndte at komme katolikker i kongehuset (prinsesse Marie af Orléans), adelen (grev Holstein-Ledreborg) og kultureliten (forfatteren Johannes Jørgensen). I mellemkrigstiden og ind i efterkrigstiden var der ca. 200 konvertitter årligt, så den katolske kirke i Danmark blev i de år stadig mere dansk. Flere udenlandske ordenssamfund etablerede sig i Danmark, og i 1939 blev den første danske biskop udnævnt, da konvertitten og benediktinermunken *Theodor Suhr* blev apostolsk vikar. Fjorten år senere blev vikariatet som nævnt ophøjet til et selvstændigt bispedømme.

Biskop Suhr deltog i det forberedende arbejde til Andet Vatikankoncil (1962-65), men trådte af helbredsgrunde tilbage i 1964 og blev i 1965 afløst af biskop *Hans L. Martensen*, der i 1995 ligeledes af helbredsgrunde blev afløst af biskop *Czeslaw Kozon*. I 1969 afholdt biskop Martensen en *synode* på hotel Nyborg Strand, der skulle omsætte koncilets beslutninger til danske forhold, og de følgende år blev ligesom i resten af den vestlige verden turbulente for den katolske kirke. Koncilets liturgiske reformer blev gennemført, der blev opbygget nye strukturer (menighedsråd, pastoralråd), og de økumeniske kontakter blev dyrket. Den forventede opblomstring udeblev imidlertid. Det var jo også ungdomsoprørets, den sexuelle revolutions, hippiebevægelsens og nymarxismens tid, og det ramte den katolske kirke hårdt. Mange præster og ordensfolk forlod deres embede og kloster og nogle opgav også troen. Blandt lægfolket gik den religiøse praksis tilbage, konflikter mellem fløje rasede (dog mindre voldsomt end mange steder i udlandet), og den unge generation syntes så godt som tabt for kirken. Mange katolske skoler og sygehuse måtte lukke, og der blev færre og ældre præster. Der blev imidlertid ikke færre katolikker, for de samme årtier i 1970'erne og 1980'erne, som var vidne til denne tilbagegang, var samtidig den tid, hvor bølger af flygtninge og indvandrere – også fra katolske lande – nåede Danmark.

Efter et århundrede, hvor den katolske kirke i Danmark gradvist blev mere og mere dansk, er den på får årtier blevet en multikulturel afspej-

ling af verdenskirken med store grupper af vietnamesere, polakker, tamiler og efterhånden også mange fra Mellemøsten og Afrika, heriblandt nogle orientalske katolikker. Samtidig har det almene kulturelle klima ændret sig. Hvor det i 1970'erne kunne se ud, som sekulariseringen skred ubønhørligt og sejrrigt fremad, og alle former for religion var på uafvendeligt tilbagetog, så har tiderne ændret sig. Kristendom, jødedom, men også nyreligiøsitet og andre religioner har gjort et vist comeback, og man mødes som troende ikke længere automatisk med ligegyldighed og foragt. Samtidig har islam og muslimerne midt iblandt os skabt helt nye dagsordener, som også påvirker forholdene for de kristne. Billedet er broget, men hvis kirkehistorien ikke kan lære os andet, så kan den fortælle os, at det ikke er første gang! Det har stillet kirken i Danmark over for helt nye udfordringer, men også nye muligheder.

Har du lyst til noget statistik om verdens religioner, kan du gå ind på www.adherents.com og for statistik om kirkens hierarki: www.catholic-hierarchy.org.

Målet med denne lektion er:

- at se, hvor verdens katolikker lever i dag,
- at lære om kirkens historie i Danmark frem til i dag,
- at se, hvordan den multikulturelle katolske kirke i Danmark er en del af den universelle katolske kirke.

Medbring

- eventuelt Bibler
- papir og skriveredskaber
- eventuelt materialer til at fremstille en triptykon

Undervisningen

Begynd eventuelt med en opgave eller en leg (bilag 1).

Spørgsmål til opsamling fra sidst: Kan I huske Andet Vatikankoncil, og hvordan kirken tilpassede sig til den moderne verden? Har I hjemme overvejet, hvilke hændelser i kirkens historie vi kan være taknemmelige for? Kom med eksempler!

Kig sammen på billederne i *Vores liv*-siden, og tal om spørgsmålene. Emnet er allerede blevet behandlet i kapitel 11. Har I ikke gjort det før, så lav en "folketælling" i både undervisningsgruppen og menigheden. Hvad ved de unge? Hvilke nationaliteter er der i menigheden? Hvad ved de om dem? Lad de unge selv fortælle om deres baggrund, hvis de ikke allerede har gjort det.

Ved de unge, hvordan det kan være, at vi er så mange nationaliteter i kirken i Danmark? Det sidste spørgsmål er naturligvis vigtigt. Hvorfor er det vigtigt at kende til andre mennesker og kulturer, andre traditioner og måder at tænke på? Svarene kan selvfølgelig variere. Det er spændende, almen dannelse, interessant ... Men måske er det i sidste ende et spørgsmål om, at man ved at lære andre mennesker at kende mister frygten for det, der er "anderledes" og lærer at respektere andre folks individualitet. Påpeg, hvilke muligheder vi har i kirken i Danmark for at lære om forskellige kulturer og traditioner! Og det kan igen føre os til øget enhed i Kristus!

Læs *Vores katolske tro*-siderne højt eller stille sammen, eller genfortæl teksten. Stop ved de svære ord, og noter dem eventuelt på tavlen (hvis du har adgang til en). Sørg for, at alle har forstået ordene. Det er vigtigt, at de unge forstår den sammenhæng, de lever i, at de tilhører en menighed, som hører til et bispedømme med en biskop, som har fællesskab med paven, Peters efterfølger, der blev udvalgt af Kristus! Skriv eventuelt de vigtigste datoer og begivenheder for den katolske kirke i Danmark op på tavlen. Datoerne er jo historiens skelet. Understreg rigdommen i, at vi er så mange mennesker, sprog og kulturer, der mødes i kirken.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

I dette kapitel er der kun to opgaver. Men i det mindste den første kan tage lidt tid med at bladre rundt i bogen. Begge opgaver forsøger at "binde enderne sammen" og give de unge redskaber til at kunne forstå andre mennesker og deres egen situation som katolikker i Danmark. Der er også mulighed for at lave en afsluttende kundskabstest, hvis du føler, det er hensigtsmæssigt (se bilag).

1. Katolikker i Danmark

Opgaven har som formål at øge de unges forståelse af, hvordan kirken i Danmark er multikulturel, og øge deres forståelse for andre unges baggrund og situation. De unge har jo fulgt Anton, Rana, Diego, Magda, Knud og Hanna gennem bogens kapitler. Hvis det ikke er blevet klart før, får de nu forklaret, hvor de har deres rødder.

Sammensætningen af de unge skulle jo afspejle, hvordan det ser ud i kirken i dag. Men mere end det, fik vi ikke at vide om dem. Opgaven her lægger op til, at de unge ved at bladre bogens kapitler igennem og med fantasiens hjælp kan finde på deres historie. Lad dem helst arbejde i par eller små grupper og "brainstorme" om de unges historie. De spørgsmål, der er anført, er kun forslag og kan ses som en grundstamme i historien. Du kommer helt sikkert til at hjælpe unge med nogle data.

Med et par hurtige anslag ser grundstammen i de unges situation måske sådan her ud:

> *Antons familie* er fra Kroatien. Familien har været katolsk i generationer. Kroaterne blev katolikker allerede i 800/900-tallet i forbindelse med missionen blandt slaverne.
>
> Hans yndlingshelgen er måske den missionær, den hellige Kyrillos, der sammen med Methodius kristnede slaverne, eller måske den hellige Antonius af Padua, som han er opkaldt efter.
>
> Familien kom til Danmark i 1960'erne (fra det tidligere Jugoslavien) for at søge arbejde.

Ranas familie er fra Irak. De tilhører den kaldæiske kirke, der er en af de ældste kirker i verden. Sandsynligvis blev kaldæerne kristne allerede i det første århundrede. De blev en selvstændig kirke i 400-tallet og forenedes med den katolske kirke i 1700-tallet.

Hendes yndlingshelgen er nok apostlen Thomas, der anses for at være ham, der missionerede i det område.

Familien kom til Danmark i begyndelsen af 2000'erne på grund af krigen i Irak og forfølgelse af de kristne dér. Rana er således født i Irak.

Diegos familie er fra Chile i Latinamerika. Man kan forestille sig, at hans familie er af indiansk oprindelse, og i bekræftende fald blev de kristne i 1500-tallet. Et alternativ er, at han er af spansk oprindelse, og at hans forfædre udvandrede til den nye verden i 1500-tallet.

Hans yndlingshelgen er måske den hellige Rosa af Lima. Vor Frue af Guadelupe betyder naturligvis også meget for ham.

Hans familie kom til Danmark i 1980'erne for at søge arbejde. De var politiske flygtninge fra Pinochets diktatur.

Magdas familie er fra Polen og har været katolikker i generationer. Ligesom kroaterne blev Magda forfædre sandsynligvis kristnede i forbindelse med den slaviske mission i 800-900-tallet.

Hendes yndlingshelgen kan naturligvis også være Kyrillus, men sandsynligvis er det den hellige Stanislavs, som var biskop og martyr i 1000-tallet (læs mere i et helgenleksikon) og Polens skytshelgen. Han har ikke været nævnt i bogen, så du må hjælpe de unge med dette.

Familien kom nok til Danmark i 1980'erne for at slippe væk fra det kommunistiske diktatur.

Knuds familie har sine rødder i Danmark. Begge forældre er konverteret til den katolske kirke.

Deres forfædre var katolikker i middelalderen, før de blev tvunget til at blive protestanter i 1500-tallet.

Hans yndlingshelgen er nok den hellige Knud, da han både hedder Knud, og Knud er skytshelgen for Danmark.

Hannas familie har sine rødder i Danmark, men det er kun hendes mor, der er konverteret til den katolske kirke. Faderen er stadig protestant.

Hannas yndlingshelgen er måske den hellige Birgitta, som er hele Europas skytshelgen.

På dette grundlag kan de unge skrive flere historier, måske også med udgangspunkt i det, de har læst om i tegneserien. Måske kan du bede dem om at reflektere over de unges fremtid i kirken og i Danmark. Et alternativ til denne opgave kan være at lade en eller flere "tage sig af" en af de unge i bogen og lave en mere udførlig historie, som de derefter kan opføre eller fortælle om i en slags rollespil. Måske kan identifikationen med og forståelsen for "den anden" øges på denne måde.

2. Min egen historie

Nu er det på tide at samle trådene og selv formulere sin egen historie og øge forståelsen for sin situation i dag. Her skal de unge arbejde alene. I nogle af hullerne er svaret givet, i andre kan de selvfølgelig variere, såsom hvorfor man netop har den yndlingshelgen. En færdig historie kunne se sådan ud:

Jeg tilhører NN sogn, der tilhører det katolske bispedømme København. Vores biskop hedder Czeslaw Kozon. Sammen med pave Frans leder han kirken i Danmark. Kirken er et ord, der betyder DEM, DER TILHØRER HERREN. Kirke, er det altså OS. Vores kirke kaldes også katolsk, fordi den er UNIVERSEL (eller altomfattende). Det betyder, at kirken ER TIL FOR ALLE MENNESKER.

Min yndlingshelgen er NN, fordi ... (individuelt). Min familie kommer fra / er NN. Kirken kom til det land i XXX århundrede. En kendt helgen fra dengang er NN. Min familie har boet i Danmark siden XXX / længe.

Danmark var et katolsk land for omkring tusind år siden. Men i 1500-tallet besluttede kongen, at Danmark skulle blive PROTESTANTISK. Det var ikke tilladt danskere at være katolikker indtil år 1849. I 1953 blev kirken i Danmark et BISPEDØMME med egen BISKOP. Ikke længe efter dette tidspunkt begyndte mange katolikker at indvandre til Danmark, og kirken voksede. I dag består kirken af mange forskellige folkeslag, sprog og kulturer. Men vi alle deler den samme TRO PÅ KRISTUS!

Mind de unge om *Hjemme hos os*-siderne. Tilskynd til samtaler i hjemmet om deres egen families historie (dette knytter naturligt an til opgaven i kapitel 1) og til at tænke over, hvordan I ser fremtiden både for jer og for kirken i Danmark generelt.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad du kan gøre, hvis tiden rækker, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlets tema over flere undervisningsgange.

1. Triptykon

Vi er tidligere stødt på ordet triptykon (se lektion 6). En triptykon er en tredelt altertavle med en midterdel og to fløje. Du kan nu bruge ideen i en triptykon og sammen med de unge fremstille en stor sammenfattende fremstilling af, hvad vi mener med at tilhøre "én, hellig, katolsk og apostolisk Kirke" (jf. KKK 811-865):

Kirken er ÉN - fordi dens grundlægger er én Kristus, og fordi vi udgør ét legeme i ham. Denne enhed har sit konkrete udtryk i den katolske kirke.

Kirken er HELLIG - fordi Gud er hellig. Kirken er altså Guds hellige folk og dens medlemmer kaldes hellige. Kirken helliggør sine

medlemmer. Derfor kan kirken ind i mellem kanonisere (helgenkåre) visse mennesker.

Kirken er KATOLSK - hvilket betyder, at den er universel og altomfattende. Den er katolsk, fordi Kristus er til stede i den, og den er katolsk, fordi den er sendt ud til alle mennesker.

Kirken er APOSTOLISK - fordi den bygger på apostlene og stadig ledes af deres efterfølgere, biskopperne, der er forenet med kirkens overhoved, paven.

Dette skulle I kunne udtrykke i en slags triptykon. Tag tre store plakater, helst lavet af karton, så de kan stilles på gulvet eller let hænges på væggen. Hvis menigheden har nogle opslagstavler, kan du bede om at måtte låne dem. På midterplakaten kan I have et stort billede af Kristus, der jo er kirkens hoved og midtpunkt. Tag helst et billede af Kristus i majestæt. Titlen kan være: VI TROR PÅ EN, HELLIG ... Måske kan billedet suppleres med en tekst under billedet af Kristus med ordene: "Jeg er med jer alle dage indtil verdens ende" (Matt 28,20), eller: "Jeg er vintræet, I er grenene" (Joh 15,5) eller noget lignende.

Den venstre plakat kan have overskriften KATOLSK ... I kan også tilføje en tekst som: "I er Kristi legeme og hver især hans lemmer" (1 Kor 12,27). Teksten kan med fordel stå midt på plakaten. Ideelt set, skulle I sammen læse hele afsnittet, hvor Paulus beskriver kirken som Kristi legeme i 1 Kor 12,12-31 (jf. KKK 787-795). Der er tale om kropsdele, om fod og hånd, øre og øje. De unge kan måske vælge et farvet karton og deraf tegne og skære en fod, en hånd, et øre, et øje eller en mund og skrive deres navn på. Muligvis har du gjort dette på forhånd. Billederne kan I derefter sætte på opslagstavlen som en påmindelse om, at vi alle sammen udgør Kristi legeme og er kaldet til at fortsætte med at udføre hans værk i verden. Alternativt kan de unge tegne selvportrætter eller tage billeder af sig selv. Indsæt også billeder af helgener, som I har talt om, således at de unge ser deres samhørighed med kirken gennem tid og rum. Plakaten kan selvfølgelig også suppleres med teksten: "Vi er Guds folk" eller lignende.

Den højre side kan have overskriften: ... OG APOSTOLISK KIRKE. På den kan I indsætte billeder af apostlene (eller lave dem selv) og andre af kirkens biskopper og paver, som I har talt om i årets løb. Helst også et billede af vores nuværende biskop og pave. (For at de unge mennesker ikke skal få det indtryk, at kirkens læreembede er helt adskilt fra resten af Guds folk, kan I også indsætte nogle af kirkens ledere på venstre side af plakaten).

Måske kan I bede om lov til at udstille jeres triptykon i menighedssalen?

2. Test - Kirkens historie

Måske er det bedre at have den afsluttende test her end sidste undervisningsgang? Testen er struktureret på samme måde som den forrige (lektion 7) med multiple choice-spørgsmål. Denne gang er der lagt vægt på perioden fra 1300-tallet til i dag. Spørgsmålene (i det mindste nogle af dem) er ganske enkle og indlysende. Tanken er ikke, at de unge mennesker skal have karakterer, men at de kan svare korrekt på så mange spørgsmål som muligt, så de føler, at de har lært noget!

Find spørgsmålene i Bilag 3 - 20 spørgsmål om kirkens historie op til i dag på side 195.

Løsning: 1.b 2.a 3.d 4.b 5.b 6.d 7.b 8.d 9.d 10.c 11.d 12.c 13.c 14.d 15.c 16.d 17.d 18.a 19.d 20.d.

Quizz'en kan alternativt tages digitalt på Kahoot. Det er nemt og sjovt. Som lærer følger du dette link:

Den katolske kirkes historie op til i dag
https://play.kahoot.it/#/k/d422bb9e-c1b8-4b92-9ba9-607fa6373b76

Eleverne skal have deres smartphones eller tablets op og gå ind på kahoot.it. Når du har trykket "Play" vises en PIN-kode, som de hver især skal taste ind. Når alle er logget på med den kode, er I klar til at

gå i gang. Eleverne skal kunne se din skærm (eventuelt en storskærm), for dér vises alle spørgsmålene.

Afslutningsbøn

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Vælg sange som udtrykker vor enhed i mangfoldigheden. Sangforslag:

- *Mægtigste Kriste* - Nr. 500 i Lovsang
- *Laudate omnes gentes* (Taizé) - Nr. 610 i Lovsang
- *Jesus Guds søn* (Taizé) - Nr. 607 i Lovsang. En smuk kanon.
- *Flammerne er mange* - Find den i bogens playliste på Youtube.
- *Let the Peace of God Reign* (Hillsong) - Find den i bogens playliste på Youtube.

Bøn: Tak Gud for kirken i Danmark og for den rigdom af kulturer, der findes dér. Man kan også bede om bedre integration og større samhørighed folk, sprog og kulturer imellem, og for at kirkens fremtid i Danmark må blive god og frugtbar. Man kan også bede for, at kirken fortsætter med sin evangeliserende opgave.

Bed Fadervor og derefter en velsignelse, f.eks.: Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens + og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået noget af kirkens situation i verden af i dag?
- Har de lært noget om kirkens historie i Danmark?
- Har de indset, at kirken i Danmark er multikulturel, og hvilken rigdom der ligger i dette?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste gang?

14. NU ER DET DIN TUR!

Baggrund

(KKK 484-507, 963-975).

Det afsluttende kapitel knytter ikke an til en ny periode i kirkens historie. I stedet vil kapitlet indskærpe forståelsen af, at kirkens historie ikke er afsluttet med, at vi er nået frem til vores egen tid. Kirkens historie foregår stadig, og vi er en del af den. Kapitlet vil i stedet rette blikket fremad og få de unge til at tænke over, hvad deres eget bidrag til kirkens historie kunne være.

Det er også svært at tale om kirken og kirkens historie uden at tale om Guds Moder, Maria. Hun er ikke bare Kristi, men også vores og kirkens mor. Maria er det vigtigste medlem af kirken, vores vigtigste forbillede som kristne, kirkens vigtigste forbeder. Denne erkendelse ønsker dette kapitel også at formidle til de unge.

Ønsker du at fordybe dig mere i det, dette kapitel handler om, så læs, hvad katekismen skriver om Maria (se ovenfor) og helst også gerne den afsluttende del (nr. 52-69 med overskriften "*Om den hellige Jomfru, Guds Moder, Maria, i Kristi og kirkens mysterium*«) i den dogmatiske konstitution om kirken, *Lumen Gentium*. Deri sammenfattes det afgørende, når det drejer sig om Maria og kirken. En anden god bog er: "*Maria i Bibelen og i vort liv*" af Wilfrid Stinissen, Katolsk Forlag/Karmels Forlag 2007.

Målet med denne lektion er:

- at understrege at kirkens historie vil fortsætte, og at der er behov for de unge i dette arbejde,
- at fremhæve Guds moder Maria som kirkens vigtigste forbillede og forbeder,

- at takke de unge og deres forældre for det forløbne år og at have en god afslutning.

Medbring

- papir og skriveredskaber
- eventuelt bibler
- eventuelt materiale til T-shirtmaling
- noget godt at spise og drikke til afslutningen

VIGTIGT - Afslutningen og forældrene!

Da undervisningen slutter i dag, skal der nok bruges en hel det tid og energi på en festlig afslutning, hvor forældrene måske også er inviteret. Hvis du har forældre med, kan forældrene inddrages i lektionen. Opgaverne i bogen kan man så med fordel gøre sammen. Eller måske er forældrene inviteret til afslutningen af lektionen. Du kender din gruppe - du vælger, hvad der er bedst for jer.

I kan evaluere det forløbne år enten ved at samle de ark ind, du delte ud sidste gang, eller ved at lave en mundtlig evaluering nu. Lige meget hvordan I gør, er det altid godt at afslutte en skriftlig evaluering med en mundtlig samtale. Understreg overfor forældrene, hvor vigtigt det er, at forældrene føler sig involveret i, hvad de unge mennesker lærer i undervisningen.

Hvis det forekommer dig passende, kunne du måske forberede en simpel quiz baseret på, hvad de unge mennesker (og deres forældre!) har lært om kirkens historie. Lad både forældre og unge svare. Hvem kan få flest rigtige? De unge eller forældrene? Se afsnittet "Kahoot" på side 15 for en oversigt over de sjove quizz'er, som kan tages sammen på smartphones.

Undervisningen

Eftersom denne gang er afslutningen, er det måske en god idé at placere spil og aktiviteter i slutningen også. Måske er det også hensigtsmæssigt at placere bønnen til start i stedet for til sidst. Du vælger det, der passer jer bedst.

Mind de unge om, hvordan I nu er nået gennem hele kirkens historie fra pinsedag frem til nutidens multikulturelle kirke i verden og i Danmark. Betyder det så, at kirkens historie nu er slut? Tal om dette.

Kig sammen på tegneserien i *Vores liv*, og tal om spørgsmålene. De unge har deres egne tanker om deres fremtid. Diskuter disse. Hvad vil de med deres liv? Har de nogen forbilleder/idoler, som de ønsker at efterligne? Hvad er et godt forbillede? Kateketen tænker naturligvis på Jomfru Maria - det kommer de unge til at forstå ved slutningen af kapitlet, hvis ikke før.

Du kan læse *Vores katolske tro*-afsnittet højt, genfortælle teksten, eller lade de unge læse den stille selv. I teksten er der et spørgsmål til de unge: "Hvad vil du gøre, og hvordan vil du gøre det"? Stop gerne op ved det, og lad de unge mennesker tænke et øjeblik. Lignende spørgsmål går igen i *Vi lever vores tro* (opgave 3). På denne måde bliver de unge forberedt på den opgave.

Kig på billederne af Maria, og hvad de ønsker at udtrykke. Hvis du har tid, kan du slå et par steder op i bibelen, hvor Maria så at sige er hovedperson for at se, hvordan Maria handler og taler. Det kan for eksempel være Luk 1,26-56 (Bebudelsen), Luk 2,1-20 (Jesu fødsel) eller Joh 19,25-27 (Maria under korset). Eventuelt kan I læse om brylluppet i Kana i Joh 2. Hvordan er Maria et forbillede for os i disse historier?

Teksten nævner også tre berømte Maria-åbenbaringer: Guadalupe, Lourdes og Fatima. Måske kan du læse lidt mere om dem og så fortælle for de unge (eventuelt kan de unge selv arbejde med dem, se under *Flere ideer* nedenfor). Om Maria-åbenbaringerne i Guadalupe (Gwa-

da-lupe), har I allerede læst i kapitel 11. Her er nogle korte oplysninger om åbenbaringerne i Lourdes (Lurd) og Fatima (Fá-tima):

I 1858 mødte en 14-årig pige, Bernadette Soubirous, gentagne gange Maria i en hule ved byen Lourdes i Sydfrankrig. Maria præsenterede sig for Bernadette som "den ubesmittede undfangelse". Dogmet om Marias ubesmittede undfangelse var blevet fastslået af paven blot fire år tidligere. Bernadette forstod ikke, hvad ordene betød, men lærte dem udenad. At en ung, uuddannet pige som hende, kendte til dette dogme blev anset for helt usandsynligt og et bevis for, at åbenbaringen var ægte. Efter at Bernadette med hænderne gravede i sandet på stedet for åbenbaringen, sprang der en kilde frem, hvor siden flere mirakuløse helbredelser af syge fandt sted. Lourdes er et af de store valfartssteder i dag. Der er årligt en nordisk valfart til Lourdes.

I 1917 viste Maria sig flere gange for tre børn, Francisco, Jacinta og Lucia, i Fatima i Portugal. Hun åbenbarede sig som Vor Frue af Rosenkransen. Maria sagde, at hendes søn ville have, at man skulle ære Marias ubesmittede Hjerte. Maria advarede også om, at en større ny krig ville bryde ud, og at Rusland ville sprede falsk lære i verden og forårsage krige og forfølgelse af kirken. Hun opfordrede til at bede rosenkransen hver dag for at afslutte krigen, og for at verden skulle omvende sig. Åbenbaringernes indhold og de ydre omstændigheder blev anset for at ligge ud over, hvad de tre hyrdebørn kunne have lært. Ved en lejlighed i oktober 1917 oplevede en stor mængde mennesker også et himmelfænomen, der blev anset som et mirakel og et bevis på åbenbaringens sandhed.

Da den russiske revolution og siden 2. Verdenskrig brød ud, blev det taget som endnu et bevis på åbenbaringernes ægthed. Pave Pius XI erklærede i 1930 åbenbaringen for ægte.

Opgaverne i *Vi lever vores tro*

1. Efterlysning

Opgaven kræver, at de unge kigger bogen igennem og finder svar. Selvom de måske kan en del af svarene udenad, gælder det også om

at finde den rigtige side (eller de rigtige sider). Opgaven fungerer som en repetition af kirkens historie. Lad de unge arbejde hver for sig eller i par.

De korrekte svar er:

a.) Birgitta af Vadstena
b.) Frans Xaver
c.) Perpetua
d.) Johannes XXIII
e.) Augustin
f.) Teresa af Avila
g.) Benedikt
h.) Dominikus
i.) Maria Theresia
j.) Ansgar

Tal til sidst sammen om spørgsmålet nederst. Hvad gør et godt forbillede? Hvordan kan disse mennesker være forbilleder for os? Har de unge andre forbilleder fra kirkens historie?

Quizz'en kan alternativt tages digitalt på Kahoot. Det er nemt og sjovt. Som lærer følger du dette link:

Find helgennavnet ...
https://play.kahoot.it/#/k/a12f3f07-0726-42bd-b357-bad9df2b40cd

Eleverne skal have deres smartphones eller tablets op og gå ind på kahoot.it. Når du har trykket "Play" vises en PIN-kode, som de hver især skal taste ind. Når alle er logget på med den kode, er I klar til at gå i gang. Eleverne skal kunne se din skærm (eventuelt en storskærm), for der vises alle spørgsmålene.

2. Maria Guds moder - vores forbillede og forbeder

Opgaven vil indskærpe Marias rolle som vores forbillede og kirkens moder. Men hvordan er hun det? Ved at formulere små, korte sætninger, der udtrykker dette, kan de unge måske forstå det lidt bedre. Lad dem inspireres af teksten i *Vores katolske tro* og de passager i bibelen, som I måske har læst sammen. Bliver det for svært, må du hjælpe dem med forslag. Men husk, at du ikke sidder inde med "facit". Et forslag til mulige sætninger kunne være:

G uds Søn fødte du.
U nder korset stod Maria trofast.
D en, der er vores forbillede i tro.
S om beder for os i Himlen.
M aria sagde "ja" til Gud.
O g velsignet er dit livs frugt, Jesus.
D ig, skal alle slægter prise salig.
E n, som hørte Guds ord og gjorde det.
R ig på kærlighed.
M oder til kirken.
A lles forbillede og forbeder.
R ig på tro.
I ngen er et større forbillede end dig.
A ve Maria!

Fordi dette er en bog om kirkens historie, kan det også være på sin plads at forklare, at titlen Guds moder (*Theotokos* på græsk faktisk betyder "Gudsfødersken") er en titel, Maria tidligt fik, og som blev bekræftet af Koncilet i Efesos i 431, som fastslog, at Kristus har to naturer, en menneskelig og en guddommelig. Fordi Maria fødte Guds søn, kan hun derefter tiltales som Guds moder.

3. Nu er det din tur

Den sidste opgave er naturligvis, at de unge selv skal reflektere over, hvad de kan bidrage med til kirkens historie. Det er vigtigt, at de indser, at kirken ikke er "de andre", der skal gøre noget for mig. Kirken, det er os, Guds folk. Forhåbentlig har de unge nogle ideer om, hvordan

de håber, kirken kommer til at se ud i Danmark, når de bliver ældre. Spørgsmålet er så bare, hvad de selv kan gøre for at det bliver på den måde.

Lad dem arbejde individuelt eller i par med ét spørgsmål ad gangen. Ideelt set skulle de svare på det første spørgsmål, før de så meget som så det andet, så tankeprocesserne bliver mere udfordrende. Tal til sidst sammen om deres svar. Skitser et (ønske-)billede af den danske kirke om halvtreds år, og påpeg, at det er op til de unge (med Guds hjælp) at sørge for, at det kommer til at ske!

Mind til sidst de unge om *Hjemme hos os*-siderne. Tilskynd til samtale om hele kirkens historie og til at bede rosenkransen sammen. En dejlig afslutning på undervisningen ville naturligvis også være at dele et billede af Maria ud til de unge.

Flere ideer

Her er nogle forslag til, hvad I kan gøre, hvis tiden slår til, eller hvis du vælger at arbejde med kapitlet over flere lektioner.

T-shirtmaling

Eftersom sommeren nærmer sig og med den T-shirtsæsonen, hvorfor så ikke lade de unge designe deres egne T-shirts? For at gøre dette, skal du selvfølgelig har forberedt dem på at medbringe en hvid T-shirt, de kan dekorere. Medbring stofmaling / blyanter og eventuelt stencils og lignende. (Du finder alt, du har brug for på fx www.panduro.com). Lad de unge dekorere deres egen T-shirt baseret på temaet kirken eller kirkens historie eller lignende. Glem ikke at fortælle, at farven skal hærdes med strygejern, så T-shirten kan vaskes! Måske kan du så give en præmie til den mest fantasifulde, sjove, eftertænksomme T-shirt og så videre.

Der er også en mere avanceret udgave, hvor du køber et specielt papir (de er ret dyre) til din inkjet printer. På papiret, kan du udskrive fotos

og billeder fra din computer (måske et billede af undervisningsgruppen?). Billederne kan derefter stryges på en T-shirt og tilføjes nogle sjove tekster.

Kirkehistorisk alfabet

Dette er en variation på opgaven med Guds moder Maria og fungerer som endnu en repetition af bogens indhold. Lad de unge skrive bogstaverne i alfabetet på et stykke papir, oppefra og ned. Opgaven er så at tænke på et navn, en begivenhed, eller et sted fra kirkens historie til hvert bogstav i alfabetet. A kan være Ansgar, B kan være Benedikt og så videre. (Eventuelt kan man springe de sværeste bogstaver over). Måske kan det være en konkurrence og eventuelt i grupper? Hvem kan først gøre alfabetet færdig? Opgaven kan selvfølgelig også løses i fællesskab på tavlen.

Maria-åbenbaringer

I *Vores katolske tro* nævnes tre af de mest berømte Maria-valfartssteder. Hvis I har tid, kan de unge i gruppen fordybe sig i dem og derefter fremlægge for hinanden, måske i dramatiseret form?

Mariaikoner

Se på forskellige ikoner eller fremstillinger af Maria og få en snak om, hvad de hver især udtrykker. Du kan eventuelt printe nogle Mariabilleder (find et udvalg på www.pastoralcentret.dk/paavejmedkristus/mariabilleder) hvis du vil vise dem på iPad, storskærm eller vil lade børnene selv gå på opdagelse i dem og finde deres favorit. En anden idé er at lægge print af dem frem forskellige steder i undervisningslokalet og lade de unge stille sig ved deres yndlingsbillede. De kan så tale sammen i grupper eller i forum om, hvad der gør, at de bedst kan lide det billede, de valgte.

Afslutningsbøn

Da det jo er sidste gang, kan det være nødvendigt at formulere bønnen anderledes. Et forslag ville være at lave en "levende rosenkrans". Placer et stearinlys, et kors eller billede af Maria i midten. Dan en stor kreds og hold hinanden i hænderne. Begynd som sædvanlig med korstegn og Fadervor. Lad derefter de unge i rækkefølge én efter én (på deres hjemlands sprog?) bede "Hil dig Maria ...". Afslut hver dekade med "Ære være Faderen ...". Det gør ikke så meget, om det bliver korrekte dekader, eller om det overhovedet bliver en hel dekade. Det vigtigste er, at I beder raden rundt. Afslut med at synge en Mariasalme eller en sommersalme (se nedenfor).

Ellers gør som sædvanlig:

Bed kirkens daglige bøn, *tidebønnen* (Se anvisninger på side *16).*

eller:

Gør korstegnet sammen: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen".

Sangforslag:

- *Hil dig, Maria* - Nr. 547 i Lovsang eller 157 i DUK-sangbogen
- *Magnificat, Magnificat* (Taizé) - Nr. 613 i Lovsang
- *Bless the Lord* (Taizé) - Nr. 611 i Lovsang

Bøn: Tak Gud for det forgangne års undervisning, for det, vi har lært, og for Kristi løfte om at være med os alle dage. Man kan også bede om hjælp til at bygge fremtidens kirke.

Bed Fadervor og Hil dig, Maria og derefter en velsignelse, f.eks.:
Herren velsigne og bevare os og føre os til det evige liv. I Faderens +
og Sønnens og Helligåndens navn. Amen.

Efter lektionen

- Hvordan gik det, og hvad føler jeg?
- Har de unge forstået, at kirkens historie fortsætter, og at de er kaldet til at deltage i udformningen af den?
- Har de forstået at Maria er vores største forbillede og forbeder?
- Hvis jeg skulle gentage lektionen, ville jeg så ændre noget?
- Hvilke erfaringer tager jeg med mig til næste år?

Til allersidst

Se dig selv i spejlet. Du er rigtig dygtig! Du har ledt de unge gennem kirkens historie og gjort det på en fremragende måde. Maria, Guds moder, har bedt for dig hele året og gør det fortsat. Glem ikke at takke hende for hendes forbøn. Glem heller ikke selv at bede for de unge og deres fremtid!

BILAG 1 – ICE-BREAKERS OG LEGE

a. Navnelege

Anna And

Alle sidder i en rundkreds, og den første siger sit fornavn og et dyr, der starter med samme bogstav. Så gør den næste det samme og gentager også den førstes. For eksempel: "Anna And". Næste: "Anna And" og Lise Løve". Næste: "Anna And, Lise Løve og Torsten Tapir". Og sådan fortsætter man. Hvis det er en stor gruppe, må man eventuelt starte forfra undervejs, da det ellers kan blive for vanskeligt for dem, der kommer til sidst.

Navnekreds

Alle sidder i en rundkreds og præsenterer sig ved at sige deres navn og en ting til, som man i forvejen har besluttet, for eksempel hvor man bor, hvilken skole man går på, eller hvad man laver i fritiden. For eksempel: "Jeg hedder Anna, og jeg kan lide at læse." "Jeg hedder Tore, og jeg kan lide at spille fodbold." Og så videre.

Navnebøjninger

Alle ligger i en rundkreds med fødderne indad. Begynd med at sætte dig op og sige: "Hej, jeg hedder Lotte (eller hvad du nu hedder). Alle andre sætter sig op, og siger: "Hej, Lotte!" Så lægger I jer ned igen, og så er det den næstes tur.

Avisleg

Alle sidder i en cirkel undtagen én, som står i midten med en sammenrullet avis. Denne forsøger at slå nogen i ringen med avisen for selv at få lov til at sætte sig på den ramtes plads. Hvis den, der sidder ned, når at sige en andens navn, før hun eller han bliver ramt af avisen kan vedkommende blive siddende, og personen i midten skal i stedet ramme den, den siddende sagde navnet på. Hvis man rammer den rigtige, må man sætte sig, og den, der blev ramt, stiller sig ind i midten. Hvis den, der blev nævnt, når at sige endnu et navn, skal personen i midten i stedet ramme denne, og så videre.

Garnnøglet

Alle står i en cirkel. Vind garnet fire gange rundt om en del af din krop, medens du siger dit navn. Gå hen til en anden, og spørg, hvad han eller hun hedder, og giv garnnøglet til denne, der så siger sit navn og vikler garnet fire gange rundt om samme kropsdel. Begge fortsætter så til næste person, beder om dennes navn og hører det, mens den pågældende vikler garnet rundt om sig. Det fortsætter, indtil alle er viklet ind. Derefter gentages det hele baglæns, men nu er det gruppens tur til at sige navnet på den, som vikler sig ud. Til slut er alle viklet ud igen, og alle har både hørt og sagt alles navn.

b. Lære-kende-lege

Stille sig i rækkefølge

Bed deltagerne om at stå i rækkefølge. Det kan være alfabetisk efter fornavn, efter fødselsdag, skostørrelse, højde, antal søskende eller

hvad som helst. Når de er færdige og har stillet sig op, går du langs rækken og spørger, hvad deres navn er, (eller datoen for deres fødselsdag, osv.) og ser, om alle står på rette plads.

Hvis gruppen er stor, kan du dele den i to lige store hold, og så kan du eventuelt lade holdene konkurrere, så holdet får et point, hver gang gruppens medlemmer står i den rigtige rækkefølge. Hvis du ønsker at gøre det sværere, kan du lægge et reb på gulvet, og sige, at deltagerne skal røre ved rebet hele tiden (med for eksempel en fod), mens de bytter plads og sorterer sig.

Bytte pladser

Stil stole i en cirkel, én mindre end antallet af deltagere. Alle sidder på stolene undtagen én, som står i midten. Der bør derefter ikke være nogen plads ledig. Den, der står i midten siger, hvem der skal bytte plads. Man kan begynde med noget let, som for eksempel: "Alle, der har blå trøje på, bytter plads." Senere kan man vælge mere personlige ting. Alle med blå trøje rejser sig og skal så finde et nyt sted at sætte sig. Den der var i midten, skal også prøve at sætte sig på en af de ledige stole, og man må ikke sætte sig på den stol, man lige forlod. Da der ikke er stole nok til alle, bliver en til overs i midten, og den får så lov til at sige noget nyt. "Alle, der kan lide pizza bytter plads! "Og så videre...

Knuden

Alle står i en cirkel med lukkede øjne og armene strakt frem. Så går alle fremad, indtil man når hinanden. Hver hånd tager fat i en anden. Så må man kigge. Opgaven er at vikle knuden op uden at slippe hinandens hænder!

Præsentere hinanden

Deltagerne opdeles i par. De får et øjeblik til at interviewe hinanden eller fortælle om sig selv til den anden. De må godt have papir og blyant og skrive, hvad de ved om den anden. Så mødes hele gruppen igen, og enhver præsenterer den, som han/hun har interviewet.

c. Bevægelseslege

Frugtsalat

Dette er en variant af bytte pladser. Fortæl alle, hvilken frugt de er, for eksempel appelsin, banan, æble, appelsin, banan, æble og så videre. Stå i midten og sig (for eksempel): "Alle æbler bytter plads." "Æblerne" skynder sig så at finde en ny plads, samtidig med, at du forsøger at finde en stol at sætte dig på. Den, der ikke fik en stol at sidde på, bestemmer, hvem der nu skal bytte pladser. Hvis den, der står i midten, siger "frugtsalat", bytter alle plads.

Atomleg

Alle går rundt på gulvet som "atomer". Når du råber et tal, skal de klumpe sig sammen så mange som du siger, ved at tage fat i hinanden. Hvis der går tolv børn rundt, og du siger "fem", vil der være to atomer med fem børn i hver. De to, der er tilovers, skal sætte sig på plads.

Men det er godt at starte med at sige et tal, der går op, så der ikke er nogen til overs første gang (to, tre, fire eller seks i eksemplet med tolv børn).

Lappelegen

Du har forberedt spillet ved at have klippet en række lapper i fem forskellige farver. Lapperne har forskellig værdi, afhængig af farve: et, tre, fem, syv eller ti point. Den farve, der er mindst værd, er den, der er flest af og så videre. Fordel lapperne i værelset fuldt synlige. Lad deltagerne løbe rundt og indsamle så mange lapper, de kan nå på fem minutter.

Vinderen er den, der har flest point efter fem minutter.

Sardindåsen

Dette er en slags omvendt gemmeleg, som med fordel kan foregå i halvmørke. Alle deltagere undtagen én tæller til hundrede. I mellemtiden skjuler den, der ikke tæller, sig et eller andet sted. Så leder alle dem, der talte, men den, der finder den skjulte, siger ikke noget, men lægger sig bare stille og roligt ved siden af ham/hende. Til sidst har alle opdaget skjulestedet og lagt sig ned. Den der først fandt den gemte, gemmer sig næste gang.

Flirtespil

Placer stolene i en cirkel, halvt så mange som antallet af deltagere. Pigerne (for eksempel) sidder på stolene, og drengene står bag stolene. En stol bør dog være tom og bare have nogen der står bag den. Hvis det ikke går op med drenge og piger, kan man selvfølgelig blande. Det vigtige er, at der sidder nogen på hver stol (undtagen én), og at der står en person bag hver stol.

Drengen, der har en tom stol foran sig, blinker til én, der sidder på en stol. Denne skal derefter styrte op og sætte sig på den tomme stol. Drengen, der bliver "berøvet" sin pige, kan, hvis han er hurtig nok, gribe fat i hende, så hun ikke kan løbe væk. I dette tilfælde må drengen

med den tomme stol fortsætte med at blinke. Hvis han får en til at komme over til hans stol, er det i stedet den "bestjålnes" tur til at blinke.

Efter et stykke tid, kan du ændre det, så pigerne blinker, mens drengene sidder på stolene.

Dyreleg

Opdel gruppen i to hold. Sørg for at have forberedt så mange sedler, som der er børn. På hver seddel står der et dyr fra Bibelen. Vis den første seddel til det første barn på første hold. Han eller hun skal så prøve at forestille dette dyr og de øvrige deltagere skal gætte, hvad han / hun skal forestille. Ord og lyde er ikke tilladt, der må kun udføres bevægelser og fagter. Det første hold, der gætter rigtigt, får et point.

Derefter går turen videre til næste hold, hvor en person får en seddel. Og så videre.

Fortsæt indtil alle har været et dyr. Holdet med flest point vinder.

Forslag til dyr, der forekommer i Bibelen, med et eksempel på hvor:

Ulv (Es 11.6)
Græshoppe (2 Mos 10,4)
Gris (Ords 11,22)
Fisk (Luk 5,6)
Hund (Mark 7,27)
Ged (1 Mos 30,32)
Frø (2 Mos 8,3)
Myg (2 Mos 8,16)
Elefant (1 Makk 11,56)
Due (1 Mos 8,8)
Ørn (Åb 4,7)

Ugle (Sl 102,7)
Slange (1 Mos 3,1)
Hjort (Højs 2,9)
Æsel (Matt 21,5)
Okse (ko) (3 Mos 22,28)
Hest (Åb 19,11)
Får (Matt 18,12)
Kamel (Mark 10,25)
Løve (Dan 6,22)

Spise chokolade

En leg, der måske passer bedst til afslutningen? Alle sidder i en cirkel på gulvet. I midten er der en plade chokolade, en tallerken, bestik og noget tøj. En i kredsen får en terning og slår med den. Hvis der er en ener eller en sekser, må han/hun springe ind i midten, tage alt tøjet på og ved hjælp af kniv og gaffel begynde at spise chokolade. I mellemtiden kaster den næste terningen og den næste, indtil nogen igen slår et eller seks. Så springer han/hun op og snupper hatten fra den person, der er i midten. Denne person skal straks stoppe med at spise (også selvom han/hun ikke har fået noget) og tage tøjet af, som næste person tager på og derefter begynder at spise chokolade med kniv og gaffel.

Alt imens går terningen rundt i ringen ...

d. Stillesiddende lege

Klapjagt

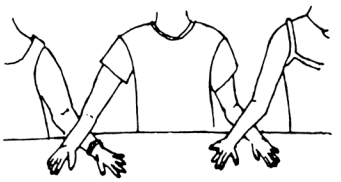

Alle sidder omkring et bord og lægger deres hænder på bordet med håndfladerne nedad. Så løfter alle højre hånd og lægger den til højre for naboens venstre hånd. Så begynder legen ved, at du klapper én gang med den ene hånd. Klappene skal sendes videre i den rækkefølge, hænderne ligger (din venstre hånd, naboen til venstres højre hånd, naboen til venstres venstre hånd, din højre hånd osv.). Det fortsætter indtil nogle klapper to gange med samme hånd. Så skiftes der retning og klappene sendes den anden vej. Hvis nogen klapper med den forkerte hånd, skal hånden fjernes. Har man gjort noget forkert to gange, er man altså ude af legen.

Stød

Alle holder hænder i en cirkel. Du starter med at sende et "stød" af sted ved at klemme om din ene nabos hånd. Dette går videre til næste, indtil det kommer hele vejen rundt. Man kan også gøre det sværere ved at nogen lader stødet skifte retning ved at klemme igen med den hånd, der modtog stødet, og derefter tilbage til naboen igen. En anden variation er at have to stød på én gang. Koncentration kræves!

Hviskeleg

Sid i en rundkreds, og send en sætning videre ved at hviske det til den, der sidder ved siden af dig. Sådan sendes sætningen hviskende fra den ene til den anden i kredsen. Sidste mand, personen ved siden af den, der hviskede i første omgang, siger den sætning, han/hun har

modtaget. Ofte har det forvandlet sig temmelig meget undervejs. *NB: Denne leg egner sig dårligt, hvis man har nogle børn, der har nedsat hørelse.*

Smølfe

En person går ud, mens de andre finder på et udsagnsord, fx svømme. Personen kommer ind igen og spørger de andre om forskellige ting efter hinanden, indtil han/hun gætter, hvad "smølfe" står for: "Er det sjovt at smølfe?" "Har du smølfet i dag?" "Koster det penge at smølfe?" "Kan man smølfe om vinteren?" og så videre.

Derefter er det en andens tur til at gå ud og komme ind og stille spørgsmål.

Mit skib er lastet

Sid i en cirkel. Person 1 siger: "Mit skib er lastet!" Person 2 spørger: "Med hvad?" Person 1 siger et navneord, der begynder med A for eksempel: "Med agurker." Så siger person 2: "Mit skib er lastet," til person 3, som så spørger: "Med hvad?" Person 2 gentager ordet med A og tilføjer noget nyt med næste bogstav i alfabetet. For eksempel: "Med agurker og bispehuer." Og så fremdeles, indtil man når Z, eller indtil du synes, det er nok.

BILAG 2 QUIZ - 20 SPØRGSMÅL OM KIRKENS HISTORIE FRA PINSEN TIL MIDDELALDEREN

1. Kirken er

a.) en bygning
b.) dem, som hører til Herren
c.) guds folk
d.) både a, b og c

2. Pinsen er

a.) den dag, hvor Jesus opstod
b.) Kirkens fødselsdag
c.) Kristi himmelfartsdag
d.) Jesus' fødselsdag

3. Kristne begyndte at blive kaldt kristne i

a.) Rom
b.) Konstantinopel
c.) Antiokia
d.) Jerusalem

4. En martyr er

a.) et "vidne"
b.) en, der lider for sin tro
c.) en, der ikke vil fornægte sin tro på Kristus
d.) både a, b og c

5. Perpetua var

a.) en biskop
b.) en martyr
c.) en missionær
d.) en romersk kejser

6. kejser Konstantin

a.) forfulgte kirken
b.) tog sig overhovedet ikke af kirken
c.) tillod kirken
d.) blev aldrig selv kristen

7. Gnostikerne

a.) mente ikke, at Gud skabte verden
b.) troede ikke, at Jesus var et menneske
c.) troede ikke, at Jesus døde på korset
d.) både a, b og c

8. Et koncil er det samme som

a.) en by
b.) en trosbekendelse
c.) et kirkemøde
d.) en kejserlig titel

9. Hvem skrev: "Vort hjerte er uroligt, indtil det hviler i dig"

a.) Konstantin
b.) Arius
c.) Irenæus
d.) Augustin

10. Eremit betyder

a.) "den, som lever i ørkenen"
b.) en, der bor alene
c.) en, der kan lide at møde folk
d.) både a og b

11. Hvad hed de brødre, der evangeliserede Østeuropa?

a.) Benedikt og Antonius
b.) Augustin og Arius
c.) Cyrillus og Methodius
d.) Sigfrid og Stefan

12. Karl den Store

a.) var patriark af Konstantinopel
b.) blev kronet til kejser i Rom i år 800
c.) var en kirkefader
d.) skrev en klosterregel

13. Økumene er

a.) arbejdet for kristen enhed
b.) skismaet mellem Øst og Vest
c.) et andet navn for de ortodokse kirker
d.) navnet på en by

14. Et ikon

a.) er et billede af Kristus, Maria eller en helgen
b.) vil skabe et møde mellem dig og den, ikonet forestiller
c.) er vigtigt for de ortodokse kirker
d.) både a, b og c

15. Ansgar

a.) kom fra England
b.) kristnede Tyskland
c.) kaldes Nordens apostel
d.) blev biskop i Birka

16. Erik den hellige er

a.) Danmarks skytshelgen
b.) Norges skytshelgen
c.) Finlands skytshelgen
d.) Sveriges skytshelgen

17. Hvem gjorde danerne kristne?

a.) Ansgar
b.) Harald Blåtand
c.) Gorm den Gamle
d.) Olaf den Hellige

18. Norges helgenkonge hedder

a.) Henrik
b.) Erik
c.) Olav
d.) Stefan

19. Den gregorianske reform

a.) ønskede ikke at kirken skulle styres af penge
b.) ønskede at få værdige biskopper og præster
c.) ønskede at kirken skulle være fri
d.) både a, b og c

20. Frans og Dominikus

a.) tjente kun de rige
b.) var imod kirkens tro
c.) kunne ikke lide at prædike
d.) ønskede at leve enkelt og fattigt som Jesus

Se løsninger i afsnittet "5. Quiz" på side 98 i lærervejledningen.

BILAG 3 - 20 SPØRGSMÅL OM KIRKENS HISTORIE OP TIL I DAG

1. Pinsen er

a. den dag, Jesus opstod
b. kirkens fødselsdag
c. Kristi Himmelfartsdag
d. Jesu fødselsdag

2. I 1300-tallet flyttede paverne

a. til Avignon i Frankrig
b. til Jerusalem
c. til Paris i Frankrig
d. ingen steder hen

3. Katarina af Siena

a. levede i 1300-tallet
b. havde den gave at få folk til at enes
c. overtalte paven til at vende tilbage til Rom
d. både a, b og c

4. Birgitta af Vadstena

a. forlod aldrig Sverige
b. modtog åbenbaringer fra Gud
c. grundlagde ingen klostre
d. blev ikke kanoniseret

5. Hvornår var den protestantiske reformation?

a. 1200-tallet
b. 1500-tallet
c. 1800-tallet
d. 1900-tallet

6. Martin Luther

a. syntes godt om paven
b. solgte afladsbreve
c. var dansker
d.prædikede en lære, der var i modstrid med kirkens lære

7. Danmark blev et protestantisk land, fordi

a. folket ønskede det
b. Kongen ønskede det
c. Kirken ønskede det
d. Paven ønskede

8. Under den protestantiske reformation i Danmark

a. blev det forbudt at ære Maria og helgenerne
b. blev klostrene lukket, først i byerne, siden på landet.
c. blev kongen meget rig og magtfuld
d. både a, b og c

9. Tridentinerkonciliet

a. besluttede ikke noget nyt
b. havde ikke held med at forny kirken
c. mente ikke, at præsterne havde behov for bedre uddannelse
d. fastslog, hvad der var sand katolsk lære og fornyede kirken

10. Hvilken helgen grundlagde jesuiterordenen?

a. Vincent af Paul
b. Teresa af Avila
c. Ignatius af Loyola
d. Angela Merici

11. Teresa af Avila

a. var mystiker
b. var kirkelærer
c. underviste fattige piger
d. både a og b

12. Bartolomeo de las Casas

a. rejste til Indien
b. var missionær i Japan
c. forsvarede indianernes rettigheder i Latinamerika
d. forlod aldrig Europa

13. Den største missionær efter Paulus hed

a. Rosa af Lima
b. Juan Diego
c. Frans Xaver
d. Charles de Foucauld

14. Pave Pius IX

a. levede i 1800-tallet
b. tog afstand fra den moderne verden
c. var en vigtig leder for verdens katolikker
d. både a, b og c

15. Det Andet Vatikankoncil

a. tog afstand fra den moderne verden
b. ville ændre kirkens tro
c. ønskede at tilpasse kirken til den moderne verden uden at ændre kirkens tro
d. fik ingen stor betydning

16. Pave Johannes Paul II

a. var fra Polen
b. rejste rundt i meget af verden
c. besøgte Danmark
d. både a, b og c

17. De fleste af verdens katolikker bor i

a. Danmark
b. Asien
c. Nordamerika
d. Latinamerika og Afrika

18. I 1953

a. blev Danmark et selvstændigt bispedømme
b. blev det forbudt at være katolik i Danmark
c. fik Danmark sin første danskfødte biskop
d. blev kirken igen tilladt i Danmark

19. Kirken i Danmark

a. voksede hurtigt omkring år 1900 og igen omkring 2000
b. er sammensat af folk fra hele verden
c. er den store verdenskirke i miniature
d. både a, b og c

20. At læse om kirkens historie

a. er interessant
b. er spændende
c. er sjovt
d. både a, b og c!

Se løsninger i afsnittet "2. Test - Kirkens historie" på side 169 i lærervejledningen.

BILAG 4 - EVALUERING

Undervisningen nærmer sig sin afslutning. Det har været en stor glæde for mig som kateket at få lov at undervise dit barn, dette år med udgangspunkt i kirkens historie. Som kateket er det værdifuldt for mig at få at vide, hvordan børnene og I som forældre oplever undervisningen. Det gælder både, hvad angår undervisningens indhold og dens praktiske organisation. Derfor beder jeg om, at I svarer på følgende spørgsmål:

- Hvad var særlig godt i forbindelse med undervisningen i år?
- Hvad kunne blive bedre? Hvad savner I?
- Hvordan kan forældrene inddrages mere?
- Har I nået *Hjemme hos os*-siderne?
- Har I fået tilstrækkeligt information?
- Har I nogle konkrete tanker eller ønsker omkring menighedens undervisning?

BILAG 5 – SKABELONER TIL GAVEÆSKER

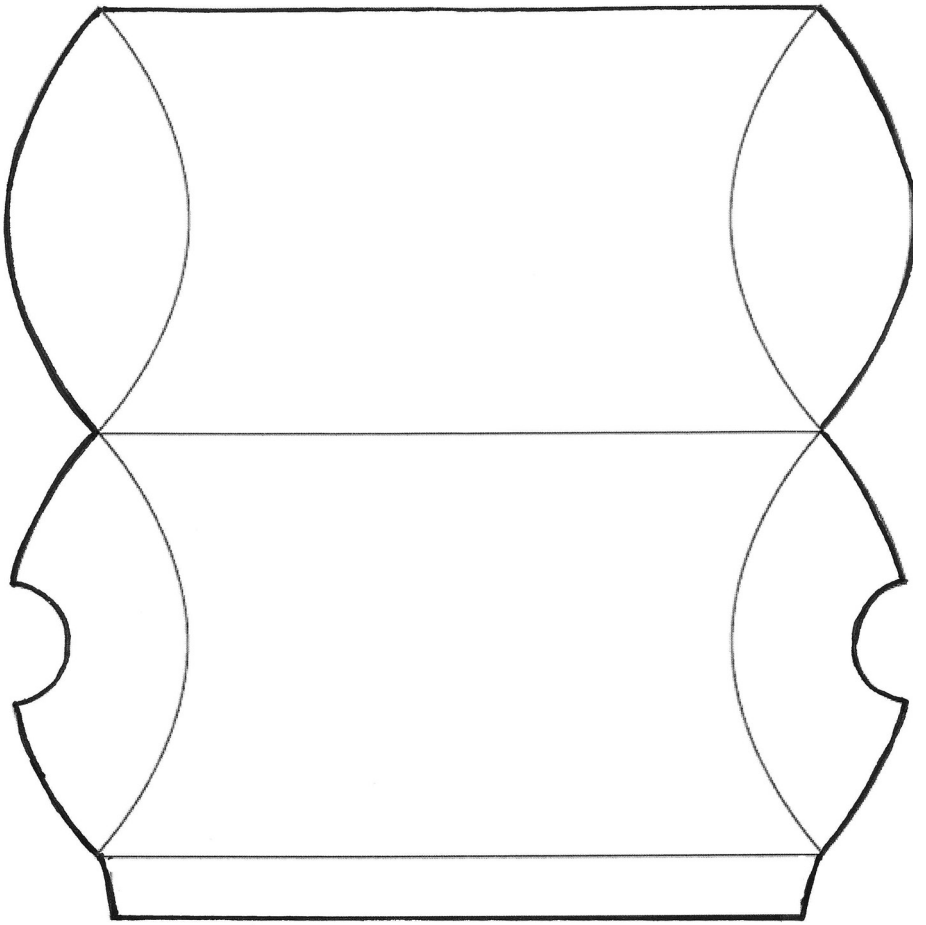

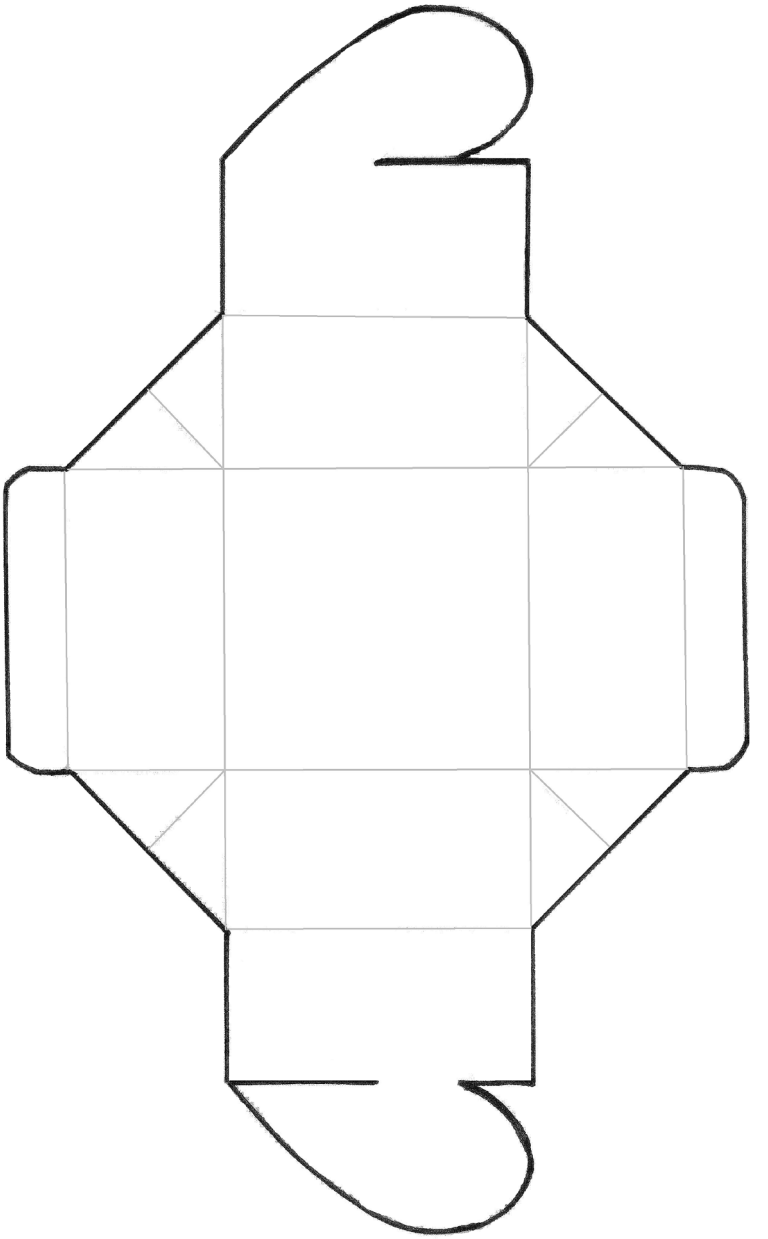

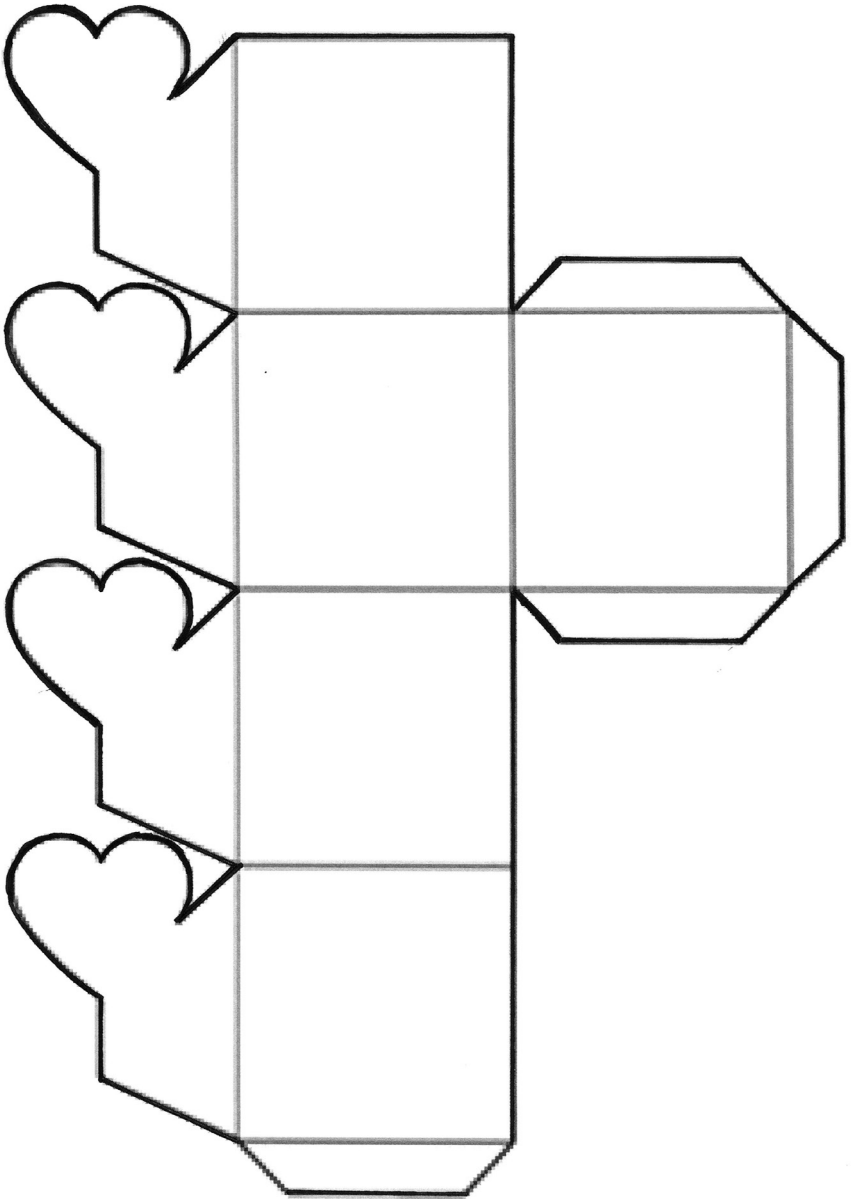

LITTERATURLISTE

Udvalgte titler til videre studier og inspiration.

Glem ikke at følge med i Pastoral-Centrets blog på www.pastoralcentret.dk/blog. Ud over inspiration til eget trosliv bringer vi masser af religionspædagogiske inputs samt konkrete ideer til aktiviteter som kan bruges i undervisningen. Tilmeld dig her www.pastoralcentret.dk/email hvis du vil have besked hver gang, der er en ny artikel i bloggen. På den måde glemmer du ikke at kigge forbi og se om der er noget, du kan bruge.

Som kateket eller kristendomslærer ville du måske også sætte pris på at modtage vores månedlige nyhedsmail med nyheder, tilbud og oplysninger om kurser mm. Den får du, når du tilmelder dig her: www.pastoralcentret.dk/nyhedsbrev.

Specifik katolsk litteratur kan fås på Sankt Andreas Bibliotek, det katolske Bispedømme Københavns offentlige bibliotek www.sanktandreasbibliotek.dk. De bøger du finder i Sankt Andreas Biblioteks katalog kan du bestille til afhentning på dit lokale folke- eller forskningsbibliotek. Det er ganske gratis.

Troslære

- *Den katolske kirkes Katekismus*, Kbh. 2006.
- *YOUCAT*. Dansk, katolsk ungdomskatekismus, Kbh. 2011.
- *Tweeting with God*. Korte tweets og længere svar om alt omkring den katolske tro. Udkommer i 2017. www.pastoralcentret.dk/tweetingwithgod
- *Det Andet Vatikankoncil*. Ansgarstiftelsens Forlag.Kbh.1997.
- *Redemptoris Missio. Kristi Mission*. Ansgarstiftelsens Forlag. Kbh.1991 (kan læses på Vatikanets hjemmeside).
- McBrien, Richard P.: *Katolsk Tro gennem to Årtusinder*, 1987.

Bøn og liturgi

- *Bønnebog for den katolske kirke*, Kbh. 2013. www.pastoralcentret.dk/boennebog
- *Lovsang*. 2. udgave. Salmebog for den katolske kirke, 2008.
- *Alle mine kilder*, Bønnebog for børn og unge.
- *Lær os at bede.* Lille bønnebog med alle de kendte bønner, forsoningens sakramente, messen, korsvejen, rosenkransen mm. www.pastoral.dk

Sangbøger

- *Lovsang*. 2. udgave. Salmebog for den katolske kirke, 2008.
- *Syng en ny sang*. DUK's sangbog (Danmarks Unge Katolikker). www.duk.dk (Sangbogen er udsolgt, men kan findes i de fleste menigheder)
- *Salmer og sange i skole og kirke*. Bind I og II. Af Willy Egmose m.fl. www.dansksang.dk
- *Den danske Salmebog Online*. www.dendanskesalmebogonline.dk

Opslagsværker

- *423 helgener i troen og i kunsten*, af Erhard Gorys & Helge Clausen, Kbh. 2012.
- *265 paver. Et leksikon over alle paver*, af Helge Clausen, Kbh. 2012.
- *21 konciler. De økumeniske konciler i Den katolske kirke*, af Helge Clausen, Kbh. 2012.
- *Katolsk håndbog for Danmark 1983*, ved Ib Andersen m.fl., Kbh. 1983. (Udsolgt, men kan fås på biblioteker)

Brede kirkehistorier (skrevet af ikke-katolikker)

- Per Ingesman, Nils Arne Pedersen (red.): *Kirkens historie*, Kbh. 2012.
- Martin Schwarz Lausten: *Danmarks kirkehistorie*, Kbh. 1987.
- *Politikkens verdenshistorie* Bd. 9, Højmiddelalderen af Sverre Bage

Speciallitteratur (skrevet af katolikker)

- Pil Dahlerup: *Sanselig senmiddelalder, litterære perspektiver på danske tekster 1482-1523*, Aarhus 2010.
- P. Hampton Frosell: *Diplomati og religion. Gesandterne for de katolske magter og deres kirkepolitik i Danmark c. 1622-1849*, Kbh. 1990.
- Stig Holsting: *Efterkonciliære strømninger i den katolske kirke i Danmark 1965-90*, Kbh. 1991.
- Brian Patrick McGuire: *Da himmelen kom nærmere, fortællinger om Danmarks kristning 700-1300*, Frederiksberg 2008.
- Yvonne Maria Werner: *Nordisk katolicism, katolsk mission och konversion i Danmark i ett nordisk perspektiv*, Göteborg 2005.
- Wilfrid Stinissen: *Maria i Bibelen og i vort liv*, 2007
- Johannes Jørgensen: *Den hellige Frans af Assisi*
- Grethe Livbjerg: *Johannes af Korset. Åndelig vejleder for vor tid*. Kbh. 2002
- Grethe Livbjerg: *Teresa af Avila. Venskabets mystiker.* Katolsk Forlag Kbh.2012
- Kirsten Kjærulff: *Den ildfyldte kraft. Middelalderens mystik hos Hildegard af Bingen*. Kbh. 2007
- Kirsten Kjærulff: *Guds venner.* Kbh.2013.
- Kirsten Kjærulff: *Hildegard af Bingen. Det levende lys. Billeder af Hildegards visioner.* Kbh. 2011
- Leonhard Lehmann: *Frans af Assisi. Et liv der blev til bøn.* Kbh. 2004

- Lissie Lund: *Clara af Assisi. Fattigdommens Mystiker,* 2014.
- Lissie Lund: *Edith Stein. En biografi*. 2012.
- Oluf Bohn. *Kristendom: mission – kultur: tendenser i katolsk missionsteologi.* Kbh.2002

Andre bøger

- *Genopdag den katolske tro*. Af Matthew Kelly. www.pastoralcentret.dk/genopdag
- *YOUCAT Katolsk ungdomskatekismus*. www.pastoralcentret.dk/youcat Glimrende og letlæselig allround introduktion til den katolske tro i spørgsmål og svar form. Egner sig til unge voksne og voksne og er et glimrende redskab når kateketen skal forberede sig.
- *YOUCAT Firmelsesbog*. www.pastoralcentret.dk/youcat-firmelsesbog. Egentlig beregnet til undervisning af firmander, men den kan tjene til inspiration for aldersgruppen for Det glade budskab. Der hører en gratis lærervejledning til, som kan downloades via ovenstående link.
- *DOCAT. What to do?* Et kompendium over den katolske kirkes sociallære skrevet i lettilgængelig form specielt for den unge læser. Udgivet af YOUCAT Foundation (Findes på engelsk og andre europæiske hovedsprog).
- Dunér, Anna och Räder, Andréa: *I helgonens värld,* KPN/Libris, 2003. Den danske udgave fra Unitas Forlag er udsolgt.
- *Den katolske kirkes Katekismus.* Klar og omfattende fremstilling om alle væsentlige emner i den katolske tro.
- *Con Dios.* Glimrende folkekirkeligt konfirmationsforberedelsesmateriale. Materialet har formidlingen i øjenhøjde med de unge og mange ideer og som er lige til at bruge eller kan tilpasses. http://www.rpc.dk/aros/con-dios-2692.html
- *Konfirmandundervisning med Kristuskransen*. Emma Tribell. www.rpc.dk/aros

- *Gud & mig: små ord om det store i den kristne tro: Den åbne katekismus*. Af Benny Vindelev, 2010. www.rpc.dk/aros
- *Relationsorienteret Klasseledelse – en praktisk håndbog*. Dafolo. www.dafolo-online.dk
- Bob Hartmann: *Alle kan fortælle en historie. Guide til historie-fortælling*, Unitas 2003.
- Kirsten Grube Juul og Suzette Schurmann Munksgaard: *Hvad tror du selv? Inspiration til refleksion og vigtige samtaler med din konfirmand*. Forlaget Ungdomsanalyse.nu, 2015
- Morten Møbjerg: *Ikoner – Vinduer til en hel virkelighed.* Scriptoriet 2003 (er udsolgt, men kan lånes på biblioteket)
- Søren Prahl: *Ikonernes verden*. Kbh.1982
- Anne Lise Marstrand-Jørgensen: *Hildegard 1*. København 2011
- Anne Lise Marstrand-Jørgensen: *Hildegard 2*. København 2011
- Bodil Busk Sørensen: *Frans af Assisi. En udfordring til vor tid*. Anis 2003.
- Karin Grünewald: *Ørkenfædrene*. Forlag Anis 2004.
- Malcom Day: *100 Helgener. Deres liv og virke, symboler og festdage*. 2003
- Olivier Clément: *Kilder. Kirkefædrene om troens liv. Tekster og kommentarer*. Kbh.2008
- Peter Halldorf: *Det fædrene ophav. Historien om 21 kirkefædre*. 2012

Film

- *The Mission* af Roland Joffrey. 1986 Om jesuitternes kamp for indianernes rettigheder i Paraguay.
- *The good Pope* med Bob Hoskins om Johannes XXIII
- *Breve fra Moder Teresa* www.prorex.dk
- *Himlen findes virkelig*. Amerikansk film baseret på bogen af samme titel.
- *Catholicism* – DVD-serie med 5 DVD'er om den katolske kirke og katolsk tro. Findes med svenske og norske undertekster. Køb den her www.pastoral.dk/index.php/catholicism.html eller her www.stolavbok.no

Multimedier

- Kahoot - find de quizz'er, vi har forberedt på Kahoot, og som du kan bruge i undervisningen. Links og forklaring i afsnittet "Kahoot" på side 15.

Katolsk minileksikon (online):

- https://www.katolsk.dk/tro/minilek/